

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагна эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

2003
феврелиин
13
четверг

№19
(20681)

Хабарай
эхин
хүжэ бар
нарын
шэнын
12
гарагай
5

Бурятия

АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН ЗАХИРАЛТА

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГУРБАДАХИ ЗАРЛАЛАЙ АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ТАБАДАХИ СЕССИИЕ ЗАРЛАХА ТУХАЙ

Буряад Республикын гурбадахи зарлалай Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сессиие 2003 оной мартын 11-дэ Улаан-Үдэ хотодо зарлаха.

Буряад Республикын
Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ А.Г.ЛУБСАНОВ.

Улаан-Үдэ хото.
2003 оной феврелиин 4.
№ 86-III

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГУРБАДАХИ ЗАРЛАЛАЙ АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ТАБАДАХИ СЕССИИН ҮЗЭМЖЭДЭ ТАБИГДАХААР ХАРААЛАГДАНАН АСУУДАЛНУУД

1. Пунгуулин Мухар-Шэбэрэй 25-дахы округоо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат Петров Юрий Афанасьевичай эрхэ түлөөлэгэнүүдэй болзорхоо урид болуулагдаһан тухай.
2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хороонуудай бүридэлдэ зарим тэды хубилалтанууде оруулха тухай.
3. Буряад Республикын Прокуророй гушаалда томилхыень Россин Федерациин Генеральна Прокуророй зүбшөөлөө үгэхэ тухай.
4. Буряад Республикын Арадай Хуралда Буряад Республикын Президентын бэшгэ эльгээхэ тухай.
5. «Буряад Республикада сүүдэй участогуудай юрэнхы тоо болон эблэрэлгын судьянуудай тоо тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.
6. «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулин 4-дэхи статьяда хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.
7. Буряад Республикын Правительствын эрхэ түлөөлэгэнүүдэй болзорто «Экономикын дэбжэлтэһээ - тогтууритай хүгжэлтэ хүрэтэр» гэнэн ажал ябуулгын программа тухай.
8. «Гүрэнэй албан тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.
9. «Буряад Республикын гүрэнэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдтэ эд бараа худалдалганууд, хүдэлмэри болон хангалганууде бэелүүлхэ тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.
10. Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамота тухай Дүрим тухай (шэнэ найруулга).
11. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2003 оной болон саашанхи жэлнүүдтэ (2007 он хүрэтэр) хуулин түлэбүүдые зохёон бэлдэхэ хүдэлмэринин программа тухай.
12. Буряад Республикын Тоололгын палатын 2002 оной хүдэлмэри тухай тоосоон тухай.
13. «Правительствын час» болон бусад асуудалнууд.

Л.В. ДРАЧЕВСКИЙ УЛААН-ҮДЭДЭ

Россин Президентын зүгһөө Сибириин Федеральна округто бүрин эрхэтэ болон онсо Түлөөлэгшэ Леонид Вадимович ДРАЧЕВСКИЙ уржадэр Улаан-Үдэ ажалайнгаа хэрэгээр эрээ.

Буряадай үндэһэн яһатанай нэгэдэхи лицей-интернадайд байдалтай танилсажа, энэ хургуулида зүблөө үнгэргэһэн байна. Харууһагүй, харгыһаа гажарһан үхибүүдэй хуби заяе шийдхэхэ асуудалда энэ зүблөөн зорюулагдаа.

Манай Президент Л.В.Потапов республика дотор энэ асуудал ямараар шийдхэжэ байнаб гэнэн дэлгэрэнгы элидхэл хээ. Пүүлэй хэдэн жэлэй үедэ үншэн, харууһагүй үхибүүдэй хуби заяе республикын Правительство тусхай программаар шийдхэхэ гэжэ оролдоно. Энэ хэрэгтэ горитой мүнгэн номологдоно, бүлэһөө хулжаһан үхибүүдые байлгаха, тэдэнэртэй хүмүүжүүлгын, хуралсалай ажал ябуулха тусхай түбүүд Улаан-Үдэдэ, хүдөөгэй зарим районуудта байгуулагданхай. Тэрэшлэн хаюулагдаһан үхибүүдые үргэжэ абайһан бүлэнүүдтэ мүнгэ түлэжэ байха асуудал шийдхэгдэнхэй. Президентын дэргэдэ эхэнэрнүүдэй консультативна совет ажал ябуулжа байдаг. Тэрэ соведэй гэшүүн, үхибүүдэй Улаан-Үдын түбэй хүдэлмэридэ З.П.Степанова ажал тухайгаа хөөрөбэ.

Россин Президентын түлөөлэгшэ Буряад лицей-интернадайд зохид байдалыг хайхашаагаа.

Л.В. Драчевский гэрэ үдэртөө Улаан-Үдын түбэй дэлгүүрээр ябажа, зонтой хөөрэлдэһэн байна. Удаань нарин сэмбын комбинат ошоожо, коллективэй ажалтай танилсаба. Энэ комбинат дэлгүүрэй оршон байдалда өөрынгөө бодото һуури эзэлжэ, олзборитойгоор хүдэлжэ байдаг гэшэ.

Леонид Вадимович республикын хүтэлбэрилэгшэдтэй тусхай уулзалга үнгэргөөд, социально-экономическа асуудалнууде зүбшэн хэлсэһэн байна. Тэрэшлэн федеральна мэдэлэй органуудай хүдэлмэрилэгшэдтэй зүблөө үнгэргөө.

Николай
НАМСАРАЕВ.
Аркадий
БАТОМУНКУЕВАЙ
фото.

ШЭНЭ КОМАНДАЛАГШЫН АМАРШАЛГЫН ҮГЭ

Сэрэгэй Сибириин округой шэнэ командалагша генерал-полковник Николай МАКАРОВ манай республикын дэбисхэр гээрэ байрлажа байһан частьнуудтай танилсажа ябахынгаа урга манда ишгэжэ хэлэбэ: - Сэрэгэй частьнууд эндэ ямар байра байдалтай байнаб, зэбсэгжэлгын,

хангалгын талаар саашагаа ямар хэмжээ ябуулганууд хэрэгтэй болохоб гэхэ мэтэнүүдые шалган харахамни. Сэхыень хэлэхэдэ, офицернүүдэй гэр бүлэнүүд муу байдалтай. Манай округой офицернүүдтэ гүн хамта 600 квартира хэрэгтэй болоно.

- Та ургань манай хизаарта алба хээ һэн гүт? - гэжэ асуубабди.

- Тиймэ, би Забайкалин сэрэгэй округто томошог бүридэлнүүдтэй штабай начальник, командир байһан хүм. Угаань Москвагай сэрэгэй округой командалагшын орлогшо болоод, мүнөө дахинаа Сибирь ерэбэ гэшэб. Буряад Республикын олон түмэниие Сагаалганаар амаршалаад, һайн һайханиие хүсэһэнб, - гэжэ генерал-полковник хэлэбэ.

Николай НАМСАРАЕВ.
Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

ПЕНСИ АПРЕЛИИН 1-нээ НЭМЭГДЭХЭ

Байгша ондо пенси түрүүлэн феврелиин 1-нээ 6 процентээр нэмээгдэбэ гэжэ мэдэнэ ёһотойт. Энэмнай үндэһэ һуурита пенсидэ нэмэлтэ хэгдээ бшуу.

«Апрель һарада пенсин 11-12 процентээр нэмээгдэһэнэй һүүлээр тэрэнэй дундуур хэмжээн 1620 түхэригтэ хүрэтэрөө ургаха гэхэ гү, али нёдондо жэлдэ найдуулһан хэмжээндэ хүрэхэ байна», - гэжэ республикын пенсионно таһагыг эрхилэгшэ А.С.Ковалев хэлэнэ.

Л. СЕМЕНОВА.

БАГА ХЭРЭГ ГЭЛТЭГҮЙ...

Хэрбээ Россин Федерацида ажаллаһа нийһатой зоной 17 процент хувиин хэрэгэй бага үйлдбэридэ хабаададаг хаань, манай республикада тэдэнэй тоо хоёр процентээр бага юм байна.

Хувиин 31 мянган бүридэлдэ дүн хамта 56 мянган хүн олзборилхо гэжэ оролдоно. Тэдэнэй олонхынь гол түлэб гар үзүүрэй худалдаа наймаанай газарта хүдэлнэ.

Харин продукция үйлдбэрилхэ хувиин хэрэг манай республикада бираггүйгөөр

хүгжэһэ гэжэ өөрөө хувиин хэрэг эрхилдэг, мүнөө Арадай Хуралай Комитедые толгойлдог Вячеслав Ирльдеев хэлэнэ.

Нёдондо бага бизнес хүгжөөхэ хэрэгтэ бюджетдөө 2,6 млн түхэриг номолхо гэгдэһэн иад, оройдоо 600 мянган түхэриг үгэтэһэн байгаа.

Тиймэһээ мүнөө эсэл энэ халбариде онсо анхарал хандуулагдаха хэрэгтэй гэжэ тэрэ тэмдэглэнэ.

Николай НАМСАРАЕВ.

ХЭЖЭГ ҮБШЭН ДЭЛГЭРНЭ

Республикын ниислэл Улаан-Үдэ хотодо хэжэг үбшэнэй дэлгэрэлгэ февраль-март нарануудта болохоор хүлээгдэнэ. Байгша ондо «А» болон «В» бүлэгэй хэжэг үбшэнэй вирусүүд хүжэрэн дэлгэрнэ. Урда урдыншые жэлнүүдтэ нимэ вирусүүд хүжэрлэг байһан юм. Бухы хүнүүдые хүлһөөнь буулгаха тиймэ вирус тухай хөөрэлдөөн гаранагүй гэжэ врач-эпидемиологууд батална.

Л. КИРИЛЛОВА.

Санкт-Петербург МЕДИЦИНСКИЙ ЦЕНТР

“ВИТА ВАЛИДА”

АКУПНКТУРНОЕ ПРОГРАММИРОВАНИЕ
Достаточно одного сеанса

Автор лечебного метода врач-психотерапевт С.П.Семёнов

- ✓ ИЗЛИШНИЙ ВЕС
- ✓ АЛКОГОЛИЗМ
- ✓ ТАБАКОКУРЕНИЕ

АДРЕС: ул. Модогоева, 1

Консультация и запись на лечение

по тел.: 65-30-11, с 11 до 18 часов

кроме воскресенья.

До-99 кг
Спустя 6 мес.
- 63 кг.

Лиц. № 78-030397 от 29.01.2002 г.

14 стр.

Агын, Усть-Ордын Буярадай автономито тойрогуудай болон Буярад Республикын парламентиуудай Эблэлэй долоодохи суглаанда хабаадагшадта Буярад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ А.Г.ЛУБСАНОВАЙ

АМАРШАЛГА

Агын, Усть-Ордын Буярадай автономито тойрогуудай болон Буярад Республикын парламентиуудай Эблэлэй долоодохи суглаанай хүдэлмэрини эхилээрнь Буярад Республикын Арадай Хуралай үмэлэһөө Таанадые үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалнаб.

1999 оной март нарада эмхидхэгдэн байгуулагдаһан манай Эблэл үнгэрһэн жэлнүүдтэ бээ бээ дүтөөр, найнаар мэдэхэ, харилсаа холбоогоо үргэдхэхэ, ниитын-политическэ ажабайдалда нүлөө үзүүлхэ, парламентнуудай хуули ёһонуудые зохёохо ажал ябуулгада тухалха арга олгоһон байна. Эблэлэй суглаануудай үедэ манай газар нотагуудые хүгжөөхэ, нэн түрүүн экономико, социальна нуудал байдалые, оюун ухаан бодолые дэбжээхэ, буряад хэлэ саашадань хүгжөөхэ талаар

үндэһэн шухала олохон асуудалнуудые шийдхэхэ арга олгоо. Манай заншалта уулзалгануудай хүлээр нотагай өөһэдын хүтэлбэриие хүгжөөхэ, нотаг нотагуудта зохёохы эдэбхи үүсхэлые бадаруулха, хүдэлмэрингөө түрүү дүй дүршэлые дэлгэрүүлхэ, хуули зохёолгые хүгжөөхэ талаар ехэ юумэ хэһэн байгааби.

Эблэл байгуулһанайнгаа ашаар ниитэ нэгэн мэдээлэлтэй болообди.

Манай парламентиуудай Эблэлэй долоодохи суглаанай зүблэхэ зүйл үргэн ехэ байна. Тэрэнэй хүдэлмэрини үедэ горитой ехэ, али алинда таарамжатай, тэнсүүритэй шийдхэбэринүүд абтаха аабза гэжэ найдажа байһанаа мэдүүлнэбди.

Эблэлэй хүдэлмэридэ амжалта хүсэнэб!
А.Г.ЛУБСАНОВ.

**САГААН НАРААР,
САГААЛГАНААР,
ХҮНДЭТЭ НЮТАГААРХИД!**

*Монгол угсаата арадуудай
Мүнгэлиг ехэ найдэрнөөр,
Сагаан нараар, Сагаалганаар,
Маарахадэжа мандаа ерһэн
Маадайхан Хонин жэлээр
Ургажа дэбжээжэ ябаашадаа,
Үетэн нүхэдөө, аха захатандаа
Үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб.
Дэбжээжэ яба залуушуулайшые,
Дээгүүр яба үетэмнийшые,
Ажалиша, малиша арадууднайшые
Үдэр үдэрэй ерхэ бүри
Үиөөл эрхимээр хүдэлжэ,
Үриөөл ехэтэй ажахыгаа
Саашан үргэн дэбжээхыиен
Сахюусамнай сахюжа байг!
Сарюун илдам дангинартаа
Суута ажалишад, мэргэжэлтэдтээ,
Сайд-ноёд нүхэдтөө,
Амаралтада гараһаншые нүхэдтөө
Ан-бун жаргалта ажабайдал,
Арюун сарюун үндэр наһа,
Амгатаһише, амжалтануудые
хүсэнэб!*

Жаргал ДАШИННИМАЕВ.

Буярад Республикын
Арадай Хуралда

**ЭРТЭ УРДЫН
ЁНО ЗАНШАЛААР**

Һарын литээр Шэнэ жэлэй айлшалан морилходо, Буярад ороной улад зон эртэ урдын ёно заншалаар элдэб хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэжэ байнхай. Хүнүүд нэгэ нэгээ амаршална, бээ бээдээ һайн һайханни, зол жаргалые үрэнэ.

Буярад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Александр Лубсанов республикынгаа арал түмэниие халуунаар амаршалба. Зэдын аймагай нотагаархидай хүтэлбэрлэгцэ байһан туладаа буряад драмын театрта ошожо, Сагаалганай һайндэртэ хабаадаа. Энэ үдэшэ Зэдэ голый хүн зон морин төөлэй нотагайнгаа хүтэлбэрлэгцэдтэ, аха захатандаа барюулба.

**БАЙДАЛЫНЬ
ҺАЙЖАРНА**

Россин граждан авиациин 80 жэлэй ой гүйсэбэ. Энэ һайндэртэ зориулагдаһан баярай суглаан республикын ниислэлэй ород драмын театрай байһан соо болобо.

Экономическа политикын талаар Арадай Хуралай хорооной түрүүлэгшэ Вячеслав Ирильдеев авиаторнуудта хандажа, амаршалгын үгэ хэлэһэн, дураасхалта бэлэг барюулан байгаа.

1960-1980-дахи онуудта республика доторнай авиаци үргэнөөр хүгжэһэн юм. Тинхэдээ Буярад ороной экономико хүгжөөлгэдэ горитой нүлөө үзүүлһэн байгаа. Дэлгүүрэй харилсаанай үедэ Буярад орондо авиаци ехэ уналгада ороо һэн. 2001 ондо Улаан-Үдын авиалининүүдэй хүдэлмэрилэгшэдэй коллектив панхаруутаа гэжэ сонсохогдоо һэн. Тин мүнөө аэропортын ажал хэрэгүүд зарим тэды һайжаржа байна гэжэ В.Г.Ирильдеев суглаанда хабаадагшадые амаршалхадаа тэмдэглээ.

**ФЕДЕРАЛЬНА
ХУУЛИНУУДАЙ
ЗОХИЛДУУЛАГДАХА**

2000 онһоо хойшо мого нотагуудай хуули ёһонууд федеральна хуули ёһонуудтай тааралдуулан зохилдуулагдажа байна. Тин мүнөө республикын Конституциин (Үндэһэн Хуулин) зарим статьянууд Россин Конституциитай зохилдуулагдажа эхилэнхэй. Нэн түрүүлэн энэ талаар 80-дахи статьяе дурдалтай. Байгша оной июлин тэн болотор энэ ажал бээлүүлэгдэхэ юм.

Конституционно комиссиин түрүүшын суглаан Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Александр Лубсановай хүтэлбэри доро һаяхан болобо. Гүрэнэй байгуулалтын хорооной түрүүлэгшэ Александр Маслов элдхэл хээ.

Буярад Республикын
Арадай Хуралай
хэллэй албан.

Сталинградай байлдаанай 60 жэлэй ой

ТАНАЙ БААТАРШАЛГА МАРТАГДАШАГҮЙ

Сталинградай байлдаанда хабаадаһан 286 сэргшэд мүнөө Буярад орондо ажаһуулаг юм. Сталинград шадар туйлагдаһан илалтын 60 жэлэй ойн урда тэхэ Президент Леонид Потанов тэдэниие амаршалаа һэн.

Сталинградай байлдаанда туйлагдаһан илалтада зориулагдаһан баярай суглаан февралын 6-да Правительствын бай-

оин баярта зориулагдажа, урда тэхэнэнь Волгоград хотодо болоһон баяр ёһололдо хабаадагшад П.Маханов, Г.Шашин болон бусад суглаагшад дунда һууна. Правительствын түрүүлэгшын орлогшо И.М.Егоров суглаа нээгээ. Маршын аялга хүгжэм доро Россин армийн сэргшэд дайшалхы хоёр тугые танхим руу оруулба.

Буярад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ А.Г.Лубсанов, Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо В.О.Гейдебрехт, ниислэл хотын мэрэй нэгэдэхи орлогшо М.М.Егоров гэгшэд ветерануудые халуунаар амаршалһан байгаа.

Түүхын эрдэмэй доктор, дайнай ветеран Г.Л.Санжиев Волго мурэнэй эрье дээрэ болоһон шанга байлдаанда туйлагдаһан илалта тухай элдхэл хэбэ. Забайкалида бүридүүлэгдэһэн 87-дохи, 116-дахи, 304-дэхи, 311-дэхи, 321-дэхи, 399-дэхи дивизинүүд Сталинград шадар хархис дайсангай хатуу шангаар дайралдаһан юм гэжэ тэрэ хануулаа. Гансал 321-дэхи дивизидэ 4 мянган буряад хүбүүд дайралдаһан байгаа.

Байлдаанда хабаадаһан - Алдар Солын орденной дүүрэн кавалер Н.Ф.Суворов, П.М.Маханов, И.М.Убсеев үгэ хэлэхэдээ, дурсалга һанамжануудаа хубаалдаһан байха юм.

Улаан-Үдын гарнизоной начальник генерал-лейтенант А.Ф.Маслов, Федерациин Сөвөдэй гэшүүн В.К.Агалов, Промышленнигууд болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбооной президент К.П.Альцман, Социалис Ажалай Герой, Зэдын комбинадай ветеран А.Ф.Ваганов, Буярад Республикын сэргэй комиссарай уялгануудые гүйсэдхэгшэ В.А.Гончаров, Россин армийн сэргшэ Ю.Суранов, республикын ветерануудай Сөвөдэй түрүүлэгшэ М.Ц.Гармаев тэгшэд асари ехэ байлдаанда хабаадагшадые халуунаар амаршалба.

Аюша Данзанов, Оксана Хингеева, Дамба Занданов, Григорий Багадаев гэгшэд дайнай үеын дуунуудые хангюурдажа, сэргшэдтэ бэлэг барихан байна.

Николай
БАДМАРИНЧИНОВ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

ХОРИ БУЯРАДУУДАЙ ТҮЛӨӨЛЭГШЭДЭЙ I ДҮГЭЭР ПЁТР ХААНДА ОШОЖО ЕРЭ ҺЭЭР 300 ЖЭЛЭЙ ОЙДО ЗОРИУЛАГДА ҺАН БАЯРАЙ ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУДАЙ ТҮСЭБ

№	Хэмжээ ябуулганууд	Һара, үдэр болон үнгэргэгдэхэ газар	Харюусалгатан
1.	Хори буряадуудай түлөөлэгшэдэй I Пётр хаанда ошожо ерэхээр 300 жэлэй ойдо зориулагдаһан республиканска эрдэмэй-ажал ябуулгын хуралдаан	Мартын 22, Правительствын байшангай конференц-зал	Үндэһэтэнэй хэрэгүүдэй хороон, ИМБТ, РАН-ай СО-гой БНЦ
2.	Энэ һайндэртэ зориулагдаһан баярай суглаан. һайндэрэй концерт	Мартын 22, оперо болон баледэй театр	Үндэһэтэнэй хэрэгүүдэй хороон, РБ-гэй Соёлой министерство
3.	«Хори буряадуудай дундаһаа ургажа гараһан элитэ ехэ ажал ябуулагшад» гэжэ номтой тапилсалга (суглуулан зохёогшодынь Ш.Б.Чимитдоржиев, Ю.Б.Раңдалов). БГТРК-гай «Заяанай зам» гэжэ телефильм харалга. Хори буряадуудай түлөөлэгшэдэй I Пётр хаанда ошожо ерэлгэдэ зориулагдаһан номуудай выставкэ.	Мартын 23, Үндэһэтэнэй номой сан	Үндэһэтэнэй хэрэгүүдэй хороон, БГТРК, Үндэһэтэнэй номой сан
4.	Хори буряадуудай түлөөлэгшэдэй I Пётр хаанда ошожо ерэлгын 300 жэлэй ойдо зориулагдаһан выставкэ	Мартын 23, Буярадай Түүхын музей	Үндэһэтэнэй хэрэгүүдэй хороон, Буярадай Түүхын музей
5.	Г.Башкуевай «Восхождение» зүжэг	Мартын 23, ГБАТД	РБ-гэй Соёлой министерство
6.	Тусгаар түсэбөөр Буярад Республикын аймагуудта үнгэргэгдэхэ хэмжээ ябуулганууд	-	МСУ

А.Ц.ИДАМЖАПОВ,
Үндэһэтэнэй хэрэгүүдэй, ниитын болон шажаны нэгэдэлүүдтэй харилсаа холбоонуудай хэрэгүүдэй талаар хорооной түрүүлэгшэ.

Зүбшэлэгдөө:
И.Б.ДАГБАЕВ,
Буярад Республикын Президентын болон
Правительствын Захиргаанай хүтэлбэрлэгшэ.

В.Б.ПРОКОПЬЕВ,
Буярад Республикын соёлой министр.

ДЭЛГҮҮРЭЙ ОРШОНДО ОРДОҢОЛОН ОРОЖО...

Хүн бүхэнэй амин шухала асуудалнуудай нэгэн хадаа гэр байрын, коммунальна түлбэрийн асуудал ааб даа.

Гэр байдалай коммунальна албанга хүлээ жэлүүдтэ ехэ хубилалтанууд боложо байна. Энэ халбари угаа гаргашатай, бюджетэй горитой ехэ хувиие «эди-жэрхидэг» гээшэ. Ушар юуб гэхэдэ, республикын коммунальна бүхы бүридэлэй хэрэгсэлнүүд хуушаранхай. Тусхайлбал гэр байрануудые халуун, хүйтэн унаар, дулаагаар, электрын элшэ хүсөөр хангадаг түхээрлэгнүүдэй 65 процент ашаглалгынга болзорые үнинэй үнгэргэжэрхиэн байна. Тиймэһээ хүлээ арбан жэлэй туршада эбдэрэлгын

усал ушарнуудай тоо таба дахин олошороо. Тогорхойлобол, уһа дамжуулдаг 100 километр соргонуудые дунда зэргээр абажа харахада, тэрэ зайдга 21 авари, харин халуун уһа дамжуулдаг иимэ утатой соргонуудта 46 авари жэлэй туршада тохёолдогон байха юм. Дулаа гэхээ ушар нормативһаа холо дээгүүр. Мүн котельнинүүдэй хуушаран түхээрлэгнүүд түлшынгээ ольһоной 60 процентые ашаглаха аргатай. Юуб гэхэдэ, котельнэ-пешнүүдын техникескэ талаар мүнөө үеын эрилтэдэ харюусажа шадахаяа болонхой. Тэрэшлэн канализациин 665 километр соргонуудай 37 километр хэлыбэн шэнэлэгдэхэ ёһотой.

Гэр байранууд мүн лэ хуушараа. Миллион дүрбэлжэн метрһээ үлүүсэ талмайтай хуушаран гэрнүүд аварийна байранууд гэжэ тодорхойлогдон байха юм. Гадна хоёр миллион шахуу дүрбэлжэн метрэй гэр байрануудта капитална заһабарилга хэрэгтэй болоно. Урдахи зуун жэлэй 40-50-яад онуудта баригдаһан байшануудта зонийе байлгахань аюултай.

Тээд республикын бюджет барилгын, заһабарилгын, коммунальна албанай хэрэглэмжын мүнгэ жэл бүри гүйсэд номолжо байха арга боломжгүй. Жэшээлхэдэ, 1999 ондо энэ халбарин бодото хэрэглэмжын 54,8 процент мүнгөөр хангагдаа хэн. Угаагдахы жэлдэ 2 млрд 278 миллион түхэриг хэрэгтэй байбал, 1 млрд 144 миллион түхэриг номологдон байгаа. 2001 онһоо финансын талаар коммунальна ажыхын байдал хайжаржа эхилэнхэй. Ушар юуб гэхэдэ, хүн зонһоо, предпрятинуудһаа үри нэхэхэ эрилтэ шангадхагдаа, тэрэшлэн коммунальна албатан зоной эрилтэ захилаар түлбэритэй заһабарилгын ажал хаа хаанагүй ябуулжа эхилээ. Хэрбээ 1998 ондо коммунальна

хангалтын түлөө зон оройдоо 50 процент түлэдэг хаа, 2001 ондо коммунальна бүхы гаргашын 80 процент түлэдэг болоо. 2002 оной октябрь һараһаа Зэдын, Баунтын, Баргажанай, Мухаршэбэрэй, Хориин аймагууд федеральна засагай эрил-

тын ёһоор коммунальна гаргашын 90 процент түлэнэ, зүгөөр Улаан-Үдэ хотынхид 70 процент түлэдэг зандаа байһанаа, энэ жэлһээ 80 процентын түлэдэг болохонь. Энэ тариф тушаа арсалдаан гарабашье, бодото байдал баагдана.

Ганса манай республикада бэшэ, Россин Федерациин бүхы регионуудта гэр байрын болон коммунальна ажыхын халбарига реформо ябуулагдажа байна. Федеральна засагай эрилтэтэй зохилдуулан тусхай программа Буряад Республикын правительство баталан абаба.

Тус программа 2002-2010 онуудта бэлүүлэгдэхэ гэр байрын, коммунальна албанай гуримые үндэһөөрн хубилгаха зорилготой юм.

Нэн түрүүн энэ халбарин өөрын эмхи байгуулалтые, хүдэлмэрийн гуримые дэлгүүрэй эрилтэтэй зохилдуулань шухала болоно.

Мүнөө үеын халбаригахи 118 организац, предпрятинуудта гүн хамта 17 мянган хүн ажаллана. Саашадаа халбарин зарим бүридэлнүүд томохогохо, мэргэжэлтэн бүхэнэй уялгануудта шанга эрилтэ табигдажа, ашагладаг участогуудайн талмай үргэдхэгдэхэ юм. Коммунальна захил бүхэнэй хангалта түлбэритэй болоходоо, захилыень бүтээһэн сантехник, жэшээлхэдэ, оролдосотойгоор ажаллажа, шанартайгаар захил бэлүүлэхэ үүргэтэй болоно ха юм.

Имагтал дэлгүүрэй ёһо гурмаар тоосохо болоходоо, нэгэ талаһаань юрын захилша эрхэтэн, нүгөө талаһаань коммунальна албатан хоорондоо тусхай хэлсээ батална. Тогорхой захилаар тодорхой объект заһабарилдаг болоходоо коммунальна хангалтын шанар дээшлэхэ ёһотой.

Программын ёһоор ямар хүдэлмэри хэгдэхэб?

Тогорхой байһан ааг, хуушаран котельнинүүдэй 80 процент хэлыбэн шэнэлэгдэхэ юм. Гайтай гаргашатай энэ хэрэгтэ 2 млрд 120 миллион түхэриг зориулагдаха. Халуун уһа дамжуулдаг 1896 километр унжагай соргонуудай 969 км шэнэлэгдэхэ. Дулаагаар хангаха инженерн бүхы хэмжээ ябуулануудта гүн хамта 4 млрд 776 млн. түхэриг номологдохо ёһотой юм. Хүйтэн уһа дамжуулдаг системын 50 процент хэлыбэн шэнэлэгдэхээр хараалагдана. 1251 километр соргонуудайн 411 километр түрүүшын ээлжэндэ хэлэгдэхэ. Канализациин 663 километр соргонуудай 187 километр дары түргэн шэнэлэгдэхгүй хаа, ехэ аюул тохёолдоходоо болохо.

Мүн электрын элшэ хүсэ дамжуулгын хэрэгсэлнүүдые заһабарилха, шэнэлэхэ хэрэгтэ 1 млрд 283 млн. түхэриг зориулагдаха.

Гэр байрануудай техникескэ харуулагдаа 200 млн. түхэриг номологдохо.

Эдэ бүхы гаргашануудые федеральна, республиканска болон муниципальна бюджетүүд тус тустаа даажа абааг, жэл бүрийн номологдо тодорхойло байха юм. Тэрэһээ гадна инвестициин мүнгэ татуулха зорилго табигдана.

Коммунальна албанга мүрөөсөөнэй зүйл мүнөө болотор үгы байгаа хаа, саашадаа гол түлэб хорилгын гурим нэбтэрүүлэгдэхэ. Жэшээ дээрэ харааг үзэбэл, гүрэнэй албанай хажуугаар коммунальна хангалгын ажалье үмсэ бригада гү, али хувиин предпрятни боложо бүридэлэн слесарь, сантехник, гагнууршаг хэлсэхэ эрхэтэй. Хэн бага сэн эрижэ, һайн шанартайгаар соргонуудые шэнэлэхэб, кран хэлгэхэб гэжэ урилдаха. Үнэхөөрөө дэлгүүрэй оршон байдалда энэ халбари хүдэлжэ эхилхэнь.

Николай НАМСАРАЕВ.
Рагна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

Тобшо һонинууд

ГҮРЭНЭЙ МҮНГЭ УРИХЭГҮЙ

Бюджетэй, налогой, финансын талаар Арадай Хуралай комитедэй ээлжээтэ заседани дээрэ Тоололгын палатын түрүүлэгшэ Сергей Иванов 2002 ондо энэ албанай бэлүүлэн хүдэлмэри тушаа мэдээсэбэ. Гүрэнэй мүнгэнэй зүбөөр гаргашалагдаһан гуримые хинажа байха үүргэтэй энэ албан үнгэрһэн жэлдэ 65 организац болон предпрятинуудые шалгаһан байна. Урдахи жэлүүдтэ ороходоо, энэнь нилээн олон организацинуудай хүдэлмэрийе шэнжэлһэн болоно. Шалгагдаһан хороонуудай олонхын бюджетэй хуули эбдэнгүй. Гэбэшье зарим организацинууд бюджетээр хараалагдаагүй хэмжээ ябуулануудта сангай мүнгэ гаргашалжархина. Зүгөөр олонхи ушарнуудта энэ үйлэ хэрэгүүд хадаа муу ханаагаар бэшэ, харин гүрэнэй зөөрийн хамаадал тушаа хуулинуудай болбосороогүй дээрэһээ болоно гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ.

Гэхэтэй хамта бюджетһээ урьһаламжалагдаһан мүнгэн хэдэн организацинуудһаа саг болзортоо бусаагдаагүй байгаа. Зэмэтэй хүтэлбэрилэгшэдтэ административна талаар донгодолго оруулагдаа.

Комитедэй заседани дээрэ бюджеттэ шэнэ жэлһээ орожо эхилһэн мүнгэн тушаа Казначейство мэдээсэбэ.

САГААН ЭДЭЭНЭЙ ШЭНЭ ЗҮЙЛНҮҮД

Сагаалганай үедэ Улаан-Үдын эдэ хоолой магазинуудта шэнэ сортын гурбан зүйлнүүдые ОАО «Молоко» гэхэн үйлэдбэри дурадхаһан байна. Сагаан эдээнэй ямар зүйлнүүд бэ гэхэдэ, 4 процент тоһолиг хөөрүүлэгдэхэн хүн, мүн лэ тиймэ тоһолиг «Ряженка» гэхэн айраг, 8 процент тоһолиг эзэгэй болоно. Эдэ бүгэдэ тус тустаа зохидхой тетрапакет гэхэн амһарта соо худалдагдана.

ПЕНСИ НЭМЭХЭНЬ

Апрелин 1-һээ пенси нэмэгдэхэнь гэжэ Буряад Республикадахи Россин Федеральна Пенсионно таһаг мэдээсэбэ. «11-12 процентээр дээшлэхэдэнь, пенсин дунда зэргын хэмжээн 1620 түхэриг болохонь», - гэжэ таһагыг эрхилэгшэ А.С.Ковалев мэдүүлбэ.

Николай
НАМСАРАЕВ.

АРАДУУДАЙ АЯЛГА ДУУНАЙ ДҮХЭРИГ СОО

(«Звезды Белого месяца» гэнэн эстрада гуунай 4-дэхи)

Пресс-конференциин үедэ: Д.Ухнаа(Монгол), Н.Цыбикова (Буряад Республика), Бүринбаяр, Буда (Хитад).

«ГАНСАШЬЕ ИЛАХА БЭШЭ, ЭБ НЭГЭН БАЙХА...»

Февралин 7-ной үглөөнэй 10 сагһаа «Бурятия» буудалай уулзалгын зал соо «Звезды Белого месяца» гэнэн 4-дэхи уласхоорондын телефестивалиин хабаадагшадтай, делегацинуудые хүтэлбэрлэгшэдэй, тус фестиваль эмхидхэгшэдэй пресс-конференци үнгэргэгдэжэ, журналистнуудай хонирхол татаба.

Фестивальда мүрысэхээ эрэнэн Монголой, Хитадай, Сингапурай, Казахстанай, Россин регионуудай дуушадтай, делегацинуудтай, дарганартай уласхоорондын фестивалиин директор, «Ариг Ус» телекомпаниин редактор Норжима Доржиевна Цыбиковагай танилсуулһанайнь удаа журналистнууд асуудалнуудые айлшадтаа табиба.

- Аяар холоһоо, Сингапураа анха түрүүшынхией фестивальда дуулахаа эрэнэн Шон Кристофер Вонг, манай эндэ хэр гэжэ сэгнэнэбта, ямар гүн бодол, сэдхэл түрэнэб хэлэжэ үгыт?

- Би өөрөө ехэ дуулаха дуратайб, анхан Шанхайда болоһон конкурсдо хабаадаа һэм. Түрүүшынгээ дуунай альбом нүхэртээ, тэрэнэй туһаламжаар бэшүүлэн гаргаа. Нэгэ хэды хубин магзинтайб, - гэжэ хөөрэнэн Шон Вонг хадаа Улаан-Үдэ эрэхэдэ, хүнгөөр, зунайхяр хубсалһан байжа, эндэ үбэлэй хубсаа худалдажа абаха баатай болоо, һүүлэй арбан жэл соо эрхим дуушадтай нэгэн болоо гэжэ фестивалиин директор Сингапурай айлшан тухай тодорхойлоно һэн.

Саха-Яхад ай дуушан, Яхад эндэмэнит хоолой гүүлэдэг Екатерина Савинова (олондо Саина гэнэн нэрээрээ суурханхай), абыа буулгадаг режиссер Темирбек Жумаханов гэшэд өһөнд тухайгаа хөөрэхэдөө, яхад дуушад эндэ нэгэтэ бэшэ хабаадаа гэжэ тэмдэглээд, Саина хоёр аудио-альбом гарганхайб гэжэ онсолоо.

- Монголой эстрада дуушад олондо мэдээжэ, «Соёл-Эрдэнэ» бүлэг, «Баян Монгол» гэнэн джазова оркестр хэр ажаллана гэшэб, тантай анхан хөөрэдөө хэнэн хадаа баяртай байнаб, - гэжэ асуухадам, Монголой суута режиссер, бэлигтэй дуушан, хүршэ ороной концертын түбэй генеральна директор Данзанванчигийн Ухнаа иигэжэ харюусаа һэн:

- Сагаан нараар бултанье амаршалнаб, энэ фестивальда эрэнэндэ баяртайб, олон дуушадтай эндэ хабаадажа байдаг гэшэ. Монголодо 19 фестиваль боложо, 500 артист, дуушад тэндэ дуулана. Илангаяа «Монгол дуу хэн эгээл найнаар дууланаб» гэнэн конкурсдо хабаадагшадта нэгэ үдэр урид (үдэшлэн) дуунайнь ноото үгтэдэг юм. «Соёл Эрдэнэ», «Баян Монгол» ансамбльнууд амжалтатай

ажалһан зандаа, Буряад орон оло дахин айлшалһан байха. Сараа, Арюна, танай дуушад Лариса Егорова, Дарима Дугданова тэдэнтэй дуулаһан юм. Манай Оюнбэлиг, Наран булта амжалтатай эдэ фестивальдатнай хабаадаа. Мүнөө залуу оюутан Мишээл эрээ. Булганда амжалта хүсэнэб: мүнөө һөөргөө сухарилтагүйгөөр тэмсэлдэ орохыетнай уряланаб.

Анха түрүүшынхией Хитадаа эрэнэн Чен Сянг хэлэхэдэ, Хитадай эстрада географияа үргэхэнэ, арадай ёһо заншалда түшэглэһэн найруулгатай дуунуудые дуулаха байһанаа мэдүүлбэ.

Баһал Пекинһээ (Бээжэн) эрэнэн мэдээжэ композитор, дуушан, Пекинэй радиогой диктор Бүринбаяр гэр бүлөөрөө суута дуушан, дуунай багша хани нүхэр Урнаатаяа, Нурма басагантаяа дууладаг, монгол, буряад дуунуудые өөрөөшье дууладаг, дамжуулдаг тухайгаа хөөрбэ.

Тувын «Сеалай» бүлэгтэ залуу, бэрхэ хубүүд инаг дуран, түрэл нютаг, инаг хайрата басагад тухай дуулана, эдэ залуушуулнай республиканска конкурсдо иланхай гэжэ хүтэлбэрлэгшэнь, композитор Наталья Лопсан тэмдэглэһэн байна.

Башкортостанай Наргас Сиражетдинова асуудалда харюусаха зуураа «Сэдхэдэмни баяр, харюусалга түрэнэ, танай байгаали манайхидам адли, нёдондо эрэнэн басагадтайнай дуэт сэдхэл дүүрэн бусаа һэн» гэжэ баясан мэдүүлбэ.

Хакасин дуушан Аселя Давлетова өөр тухайгаа үсөөн үгэ хэлээд, дуушадта амжалта хүсөө. Тэрэнэй продюсер Э.Н.Миягашева Аселя тухай магтан хөөрөөд, «Галай дууниинь» Хакаси соогоо олондо мэдээжэ болонхой гэжэ омогорхон хэлээ һэн. Нёдондо эндэхи фестивальда илаһан Хакасин Герман Танбаев булганда мэндэе хүргэнэ гэжэ Н.Д.Цыбикова онсоло.

Уфада болоһон конкурсдо Гран-при шанда хүртэһэн Казахстанай ниислэл хото Астанагай Нурғали Турлыбеков арадай дуунууд намда дүтэ гэжэ харюусаа.

Яхадһаа эрэнэн Саина шогтой хүхюүтэйгээр хөөрөжэ, «Улаан-Үдэ ниидэхэ самоледые хүлээлгэжэ эрээб, Яхадта нал шоу-бизнес хүгжэжэ байна» гэхэдэнь, хүтэлбэрлэгшэнь Т.Жумаханов хөөрэдөөндэ

оролсон, «манай Яхад хадаа театрай орон, эндэ соёлой министр, бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ режиссер Борисов габыятай» гэжэ тэмдэглээ.

Залуу, арюун сэдэр сэдхэлтэй, үндэр заяатай дуушадта Хитадай Хүх-Хотын дуушан Мүнгэнсэсэг амжалта үрээб. Тус фестивалиин хүндэтэ айлшан, аргагүй найхан, хонгёо хоолойтой, булганда мэдээжэ Сэсэгма (Хитад) Сагаалганай мэндэ хүргэн, эжы абынгаа түрэл нютаг анха түрүүшынхией эрэнэндэ буянтай, хуби заяатай, жаргалтай байһанаа мэдүүлбэ. Хитадай делегаци хүтэлжэ эрэнэн Буда ахай эндэ пресс-конференцидэ, хабаадажа байһан бүхы дуушадта илалта хүсэн, энэ һайндэрнай, энэ фестивальнай эб нэгэн байхын, эб найрамдалай баяр наадан болохын хүсэбэ.

«Хүхын дуута солгёон хаһамни Хүлгэн дахинаа бусадаг һай...»

Одоол хүлээгдэһэн эстрада дуунай һайндэр - «Звезды Белого месяца» гэнэн 4-дэхи уласхоорондын фестивалиин дүрнүүдэ эрээб, февралин 7-до, 8-да хоёр үдэшэ дээрэ оперно театрай тайзан дээрэ элдэб арадуудай дуунууд эдэлээ. Россин искусствын бабыата ажал ябуулагша В.Б.Елбаев түрүүтэй жюрин гэшүүд - Москвагай мэдээжэ аранжировщик, манай нютагай Алексей Аштаев, Россин искусствын бабыата ажал ябуулагша Борис Ким, ВСГАКИ-гай доцент Людмила Глухова, композитор Наранбаатар, Хитадай мэдээжэ композитор, дуушан, Пекинэй радиогой диктор Бүринбаяр, Монголой бэлигтэй режиссер, дуушан, Монголой концертын түбэй генеральна директор, Монголой искусствын хүдэлмэрлэгшэдэй эблэлэй гүйсэдхэхы директор Данзанванчигийн Ухнаа, Буряадай Гүрэнэй филармониин уран найханай хүтэлбэрлэгшэ, республикын арадай артист Саян Жамбалов гэшэд дүрбэн гүрэнһөө - Сингапур, Монгол, Хитад, Казахстанһаа, тинхэдэ Россин олон республикаһаа, мүн Буряад оронһоо хабаадаһан дуушадтай бэлигыг сэгнэһэн, шүүмжэлһэн, мүн эрхимүүдые шэлэһэн байна.

Бэлигтэй дуушан Сэсэгма (Хитад)

Мүнгэнсэсэг (Хитад)

Мишээл (Монгол)

Сапна (Саха-Яхад)

Аселя Давлетова (Хакаси)

Чен Сянг (Хитад)

Саяна Аюшиева (Буряад Республика)

Ольга Шагжина (Буряад Республика)

АЛТАНХАН ОДОД ЯЛАЛЗАН НОСОО

уласхоорондын фестивальнаа тэмдэглэлнүүд)

ТҮРҮҮШЫН ҮДЭШЭ

Фестивалийн нээлгын хүр жабхаланта хүгжэмэй эздэлхэнэй удаа концертыг хүтэлхэн «Ульгэр» театрай ахмад режиссер Эрдэни Жалцанов, ВТРК-гай диктор Зоя Иванова гэгшэд 4-дэхи уласхоорондын фестивалийн эхилхэн тухай сонсохон, түрүүшын айлшан дуушаниие - Монголой залуу оюутан Мишээл (оршуулбал, мийэрээ) гэгшые уриба. Олондо мэдээжэ Хангалай «Аяны шубууд» гэгшэн дуу мүнөө үеын маягаар Мишээл дуулаба.

Энэ үдэшэ тус фестивалийн дэргэдэхи ШЭМ (эстрада бэлэгтэй хургуули) дүүргээн залуу дуушад олоороо хабаадаһан байна. Өөрөө дуу зохёодог Саяна Аюшеева (Улаан-Үдэ), Наранбаатарай «Наһанай хани» гэгшэн дуу дуулаһан Надежда Жамьянова (хори), бүүдүн хоолойтой Жаргал Лодоев, Сэлэнгэнэ ерэнэн Инна Будаева, Бэшүүрэй Алена Савельева, Вика Ромина гэгшэд дуулаба. Баргажанай Вера Ваулина, Загарайн Ирина Батуева, Куналейн Хүүгэдэй байшанай Елена Бухольцева, Хурамжаанай Чингис Раднаев, Түнхэнэй Туяна Матуева, эдир залуу дуушад Арина Очирова, Юлия Будаева гэгшэд бэлэгээ гэршэлбэ.

Тийхэдэ Зэдын Ольга Тугаринова, Улаан-Үдын Илья Комиссаров, Захаминай Эржена Цыденова, Павел Дорошенко гэгшэд өөһэдэ онсо маягтайгаар дуулаада.

Б.Цырендэшиевай «Түрүүшын дуран» гэгшэн дууе (үгэнэ Д.Дамбаевай) Павел буряадаар гоёор дуулаа.

ШЭМ-дэ нуража гараһан залуушуулаһаа нёдондо энэл фестивалийн дипломдо хүртэһэн Оюна Батуева, драматическа залуу актёрнуудһаа бүридэһэн «Бүргэд» гэгшэн дуунай бүлэг, Ольга Шагжина, Загарайн Ирина Батуева гэгшэд шалгаржа, бэлэгтэй дуушад байһанаа харуулба.

Энэ фестивальда олон дуунуудаа эздэлүүлхэн композитор Лариса Санжиевагай «Бусахамдаа», мүн Цыбен-Доржо Тагаровай «Намдаа яарыш даа» гэгшэн дуунуудые Оюна Батуева аргагүй гоёор гүйсэдхэжэ, шанга найхан хоолойтой дуушан гэжэ сэгнэгдэбэ.

Нёдондо жэл ВСГАКИ-гай театральна таһаг дүүргэһэн Б.Ендонов, С.Субботин, Б.Динганорбоев, В.Жалсанов гэгшэд «Бүргэд» гэгшэн бүлэг байгуулжа, түрэл Буряад ороноо, буряадуудай анхандаа нэрлэдэг байһан булжамууртын ороноо магтан, түбэнгийн хоолойгоор, яһаа зохидоор дуулаада, драматическа образ гаргажа шадаа.

Улаан-Үдэ тухай ород дуу гүйсэдхэһэн Ольга Шагжина олондо найшаагдажа, халуун альга ташалгада хүртэһэн байна. Улаан-Үдэ хотымнай «Птица любви» гэгшэн бүлэг эндэ хабаадаба.

Тывагай «Сеалай» гэгшэн залуу 3 хүбүүдэй бүлэг олон хоолойн аялга нийлүүлэн дуулажа, эхэ халуунаар утгагдаа. Хүх-Хотын Мүнгэнсэсэг «Үсэд зан» гэгшэн хитад хүхюу дуу дуулаба. Хакассиин Аселя Давлетова хакас хубсаһаар «Пахта» гэгшэн удаганай бөөлэгын, урданай дуу утаар татан гүйсэдхөө. Башкортостанай Наргас Сиражетдинова хатаран, һагад эхэ

согтойгоор дуулажа, шагнагшадые баясуулаба.

Эндэ сугларагшадай үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн Сингапурай поп-дуушан Шон Вонг «Дуранай замда» гэгшэн дуугаа гүйсэдхэхэдөө, хоолойгоо уянгатуулан, эхэ гоёор дуулаһан байна. Түрэл нютагаа һанан, гэнжээ таһалан тэрбедэһэн хүнэй образтой Казахстанай дуушан, анхан Уфада болоһон конкурсно Гран-при шан абаһан Нурғали Турлыбеков бидэниие танилсуулха зуураа шанга найхан хоолойтой байһанаа гэршэлбэ.

Фестивалийн финалда ороһон дүрбэн ороной, Россин дүрбэн республикын айлшад-дуушадһаа гадна эхэ зохидоор дуулаһан Оюна Батуева, «Бүргэд» бүлэг, Павел Дорошенко, Ирина Батуева, Ольга Шагжина, Чингис Раднаев гэгшэд хоёрдохи таһагта уран бэлэгээ улам эхээр гэршэлбэ.

Хоёрдохи отделение Хитадай яас гэм хурса бэлэгтэй, хонгёо найхан хоолойтой дуушан Буряад орон анха түрүүшынхиде ерэнэн Сэсэгма нээжэ, баярай найхан үгэнүүдые хэлэжэ, гоёор дуулажа, шагнагшадай сэдхэл хайлуулаа. Энэ дуушаниие тус фестивалийн жюрин гэгшүүн Бүринбаяр Урнаа багша нүхэртээ хүмүүжүүлэн хургаһан габыагай.

ХОЁРДОХИ ҮДЭШЭ

Түрүүшын үдэр орой болотор үнгэргэгдэһэн фестивальда Буряадаймнай залуу дуушад хаба шадалаа туршаа, эхэ зиндаатай дуушадтай мурьсөөд үзөө. Хоёрдохи үдэшин концертдэ финалда үлэһэн дуушад мурьсэжэ, бэлэг талаантаяа эндэ олоор сугларһан зоние танилсуулба. «Улаан-Үдын ёхор» гэгшэн огсом

Буряад ороной журналистнууд шэлэжэ, «Мисс прессы» гэгшэн шанда хүртүүлбэ.

Шагнагшадай эгээл эхээр хүлээһэн суута «А-Студиогой» бэлэгтэй дуушан Батырхан Шукенов Казахстанһаа ерэжэ, гала-концертыг олондо мэдээжэ дуунуудаараа шэмэглэбэ.

«Звезды Белого месяца» гэгшэн уласхоорондын 4-дэхи фестивалийн дипломуудта Саина (Саха-Яхад), Наргас Сиражетдинова (Башкортостан), Павел Дорошенко (Буряад орон) гэгшэд хүртэжэ, харагшадай халуун альга ташалгаар утгагдаба.

Шагнагшадай эхээр дэмжэһэн, драматическа образ байгуулаха бэлэгтэй «Бүргэд» бүлэг 3-дахи шатын дипломдо, харин хоёрдохи жэлээ амжалтатайгаар хабаадажа байһан найхан хоолойтой Оюна Батуева 2-дохи шатын дипломдо, тийхэдэ үндэр соёлтой, актёр баян арга боломжотой, гоёор дууладаг Казахстанай Нурғали Турлыбеков 1-дэхи шатын дипломдо мүнгэн шантайгаар хүртэжэ, зал соо сугларагшадай халуун альга ташалгаар, баярай хашхараагаар утгагдаба. Соёлой министр В.Б.Прокопьев, жюрин түрүүлэгшэ В.Б.Елбаев болон гэгшүүд илагшадые халуунаар амаршалба.

...Эгээл эрхим дуушаниие нэрлэхэ саг ерэбэ. Энэ хэн бэ гэхэдэ, аяр холын Сингапураа ерэнэн бэлэг талаантай, 27 наһатай Шон Кристофер Вонгдо Улаан-Үдэ хотын мэр Г.А.Айдаев 1 мянган доллар мүнгэн бэлэг - Гран при барюулаа. Хамтын баяр дуугаар фестиваль түгэсөө. Арадуудай аялга дуунай баян дүхэриг соо дууша сэдхэлтэй алтанхан одод энэ үдэшэ носоо. Гэрэлхэнь ошотон, үшөө олон шэнэ, залуу уран бэлэгтэн эдэ фестивальнууд дээрэ урган гараха гэжэ найдая!

Бэлэгма ОРБОДОЕВА.

ФЕСТИВАЛИЙН СПОНСОРНУУДЫЕ НЭРЛЭЕ:

«Дарханинвестстрой» эблэл, «Бурятэнерго» гэгшэн ОАО, «XXI век» гэгшэн наймаанай байшан, «Энкор» авиалини, Улаан-Үдэ хотын захиргаан, Буряад Республикын соёлой министерство, «ЮКОС» НК, демократическа партиин БРО-гой «Яблоко».

хатартай дууе гоё хоолойтой Чингис Раднаев залуу бүлэг басагадтай зохидоор дуулажа, «XXI век» наймаанай байшанай тусхай шанда хүртэбэ. А.Кочановай «Улаан-Үдэ» гэгшэн дууе шанга найхан хоолойгоор хангиурдаһан Ольга Шагжина «Иркутская одежда» наймаанай байшанай тусхай шан абаба.

Хитадай нариихан, шарьяа хоолойтой Чен Сянг дуу шанда «Буряад үнэн» хэблэлэй байшанай генеральна директор, ахмад редактор А.Л.Ангархаев үшөө саашадаа амжалтатай дуулахынь хүсэн, тусхай шан халуун альга ташалган доро барюулаһан байна.

Тийхэдэ Хакассиин дуушан Аселя Давлетова баһал тусхай шан спонсорнуудһаа абаба. Гурбан хоолойн аялга нийлүүлэн зохидоор дуулаһан Тувын «Сеалай» бүлэгтэ баһал тусхай шан барюулагдаа.

Саха-Яхадтай урин шарайтай, бэлэгтэй Саина дуушаниие

Жюрин гэгшүүн, композитор, дуушан, Пекинэй радиогой диктор Бүринбаяр хөөрэнэ:

— 1988 ондо Хитадай 9 можын дуунай конкурсно 1-дэхи хуурида гараабди: «Үүлэн сэнхир хангай» гэгшэн дуу дуулаа бэлэйбди. 1993 ондо Бээжэнгэ дуунай хаан, хатан болохо конкурсно 3-даху хуурида гараа нэм. Урнаа нүхэртээ, Нурма басагантаяа мүнөө дуулагабди. Нурманай Үбэр-Монголой телевидениин угаридагша болоо.

Эндэ ерэнэн манай дуушаг Агаа халуунаар утгагдаа. Тэндэхи дарга Баир Жамсуйвай урилгаар бусахагаа, үшөө тоглохобди. Сэдхэлнай баяртай, уулзатараа, нүхэд!

Шон Кристофер Вонг (Сингапур)

Оюна Батуева (Буряад Республика)

«Бүргэд» бүлэг (Буряад Республика)

Наргас Сиражетдинова (Башкортостан)

Павел Дорошенко (Буряад Республика)

Эржена Цыденова (Буряад Республика)

Ольга Тугаринова (Буряад Республика)

Виктория Ромина, Алена Савельева (Буряад Республика)

Жаргал Лодоев (Буряад Республика)

Арина Очирова, Юлия Будаева (Буряад Республика)

СЭДЬХЭЛ САРЮУЧИ АХ АТЛАМЧАЙ

(Гомбо-Доржо Бобоевич ДАГБАЕВАЙ
80 наһанай ойго)

Агуухэ эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ба ажал-ветеран, Хори нютагай хүндэтэй зоной нэгэн болохо Гомбо-Доржо Бобоевич Дагбаев байгша оной февралын 23-да наһанайнгаа баярта үдэрые үри хүүгэдтээ, олон тоото түрэлхидтээ ба зон нүхэдөөрөө хамта тэмдэглэхэн.

Анаа мүрэнэй үмэнэ оршодог Дулаан-Хара гэжэ нютагта ажалша, малша Бобоогой Дагбын бүлэдэ 1923 оной февралын 23-да Гомбо-Доржо хүбүүн түрэн намтартай. Дээдэ Анаагай эхин шатын хургуулида зургаа наһатайдаа орожо, хуушан монголой үзэг бэшэгэй дээжэтэй танилсаад, хоёрдох классаа лата бэшгэтэ орожо, тэрэ хургуулиа дүүргэнэй үүлдэ Хорин ШКМ-дэ хуралсалаа үргэлжлүүлэн байна.

Зунайнгаа амаралтын үедэ тэрэ сагай эрилтээр 11 наһатайгаа эхилээд сасуу-тан нүхэдтээ сугтаа нилээд шангаар хамтын ажалда хабаадалсадаг байган. Үбнэ, таряа хуряалгын үедэ бухал шэрэхэнээ эхилээд хамаг бүхы хүндэ хүшэр колхозой ажалые үдэр хүниие илгангүй гэхээр хэлсэдэг байһамди гээд Гомбо-Доржо Бобоевич дурдалаг.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн эхилжэ, тэрэ үсын олон хүбүүд дунда хургуулиа дүүргэжэ шадаргүй хэн.

Гомбо-Доржо Дагбаев 9-хи класс дүүргээд лэ 1942 ондо сэргээг албанда абтаһан. Тэндэ дайнай хэдэн мэргэжэл шудалһан байха. Сапер, агаарай байлдаанай десантник, танкын ба самоходно артиллерийн механик - жолоошон ябаха гараа.

Сэргэшэн Дагбаев Совет Прибалтикийе фашист булмитагшаднаа хамгаалалсаһан дайшалхы намтартай. 3-хи гвардейскэ Сталинградска механизированнэ корпусой 1510-хи гвардейскэ Молодеченскэ самоходно артиллерийн полкдо ябаха, дайралдан байна.

Фронтын түрүү зэргэдэн ябалсажа, дайниие дүүргэлсэһэн. Илалтын үдэрые - 1945 оной майн 9-ниие Латвийн Лиепая город шадар угтаһан байна.

Саашадаа дайнай үүлдэ 1947 он болотор Эстонийн Эльва ба Пярну родууд шадар артиллерийн частнуудта алба хэжэ гараа.

Нютага 1947 ондо бусажа, са-

шадаа 43 жэлэй хугасаа соо, 1990 он болотор үнэн сэхээр амгалан байдалай ажалда хабаадаһан.

Хорин аймагай зургаануудай эмхидхэхы хүдэлмэри хэһэн, багшашы ябаһан, элдэб ажыхынуудта ажаллаа, мэргэжэлээ дээшлүүлхэ хуралсалнуудыешы дүүргээ.

Дайнаа бусаад байхадань, үнише болонгүй РК ВЛКСМ-эй хоёрдох секретариин тушаалда дэбжүүлһэн байха, саашадаа РК КПСС-эй инструктораар ба эмхидхэхы таһагай ударидагшаар хүдэлһэн.

Райисполкомой культурын таһагы даажа ябаһанайнгаа удаа партийна мэргэжэлээ дээшлүүлхэ зорилготой дунда ба дээдэ шатын партийна хургуулинууды амжалттай дүүргэһэн байха. Тэрэнэй удаа леспромхозой секретариин уялгада дэбжүүлгэдэжэ хүдэлөө. Саашадаа совхозой директорэй орлогшо, райкомой түрүүлгшэ ябаа. Пүүлдэнэ профтехучилишин, РЭС-эй, редакциин ба типографиин харюусалгай ажалнууды амжалттай хэжэ гараа.

Гомбо-Доржо Бобоевич Дагбаев дайшалхы ба ажалайн амжалтанууды гэршэлһэн олон тоото гүрэн түрын шагналнууд бии. Тэрэнэй тоодо: Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай II шатын орден, «Германие илаһанай түлөө» ба «Ажал-ветеран» гэнэн медальнууд. Мүн олон юбилейнэ медальнууд ба «50 жэл КПСС-эй дэргэдэ» гэнэн Хүндэн тэмдэг Гомбо-Доржо Бобоевичой энгэрые шэмгэлдэг.

Мүн ажалайн амжалтанууды гэршэлһэн партиин ба дээдэ зургаануудай олон тоото хүндэлэй грамотанууд бии.

Гомбо-Доржо Бобоевич түрэлхидтээ, нүхэдтээ, үхибүүдтээ ба бүхы танил зондоо ехэ хүндэтэй хүн. Нарин нягта зантай, налгай сэбэр сэдхэлтэй, хүниие дэмжэжэ ба туһа хүргэжэ шададаг.

Гомбо-Доржо Бобоевич Буряад республикын хургуулинуудай габыята багша, наһанайнгаа нүхэр Намсалма Батуевнтай хамта 55 жэлэй хугасаа соо эбтэй эетэй нуужа, хоёр хүбүүдээ ба басагаая үргэжэ ехэ болгоод, дээдэ хургуулинууды дүүргүүлжэ, гэр айл болгожо түбхүнүүлэхэй. Арбан ашанараа, дүрбэн гушанараа хаража, сэдхэлээ баясан, мүнөө Хори нютагтаа ажа амгалан байдалаа сахижа, тэнигэр сарюун нуунд. Хүндэтэ Гомбо-Доржо Бобоевич, танай үндэр ехэ 80 наһанайнтай ойгоор ба Эсэгэ ороноо хамгаалагшадтай һайндэрөөр халуунаар амаршалаад, саашадаа бэемэндэ, золтой хэшгэтэй, амгалан һайхан нуужа байхы үрэнэбди.

Дамба ДОНДОКОВ,
Буряадай гүрэнэй
университетэй
багша.

1980 оной октябрийн 10-да Буряад Республикын Соёлой болон Эрдэм хуралсалай министрствэнүүдэй тогтоолнуудай ёһоор республикын 1-дэхи интернат хургуулиин дэргэдэ Буряадай нэгдэхы искусствын хургуули нээгдэһэн байна. Тэрэ хургуулиин директорээр П.И. Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищине дүүргэгшэ Эржена Эрдынеевна Шагаева томилогдоо һэн.

Искусствын хургуули түрүүшынгээ алхамуудһаа эхилжэ, үхибүүдэй эстетическэ хүмүүжүүлгэ ябуулха программанууды, хурал-

УРАН НАЙХАНДА ДУРАТАЙГААР

салай түсэбүүдые табижа эхилээ бэлэй. Тийхэдэ үхибүүдэй талаан бэлигы хүгжөөхэ гэнэн гол зорилго табидаһан байна.

Искусствын хургуулида буряад арадай хүгжэмэй инструментүүдэй, уран зурагай, уран найханые ойлгожо хураха таһагууд нээгдэбэ. Энэ хургуулидамнай эгээл түрүүлэн далаад хурагшад хуража эхилээ һэн. Пуралсалаймнай программа 1-дэхиһээ 9-дэхи классууд хүрэтэр хурагшадые хургахаар хараалагдаһан байгаа. Түрүүшымнай багшанаргэхэдэ, Людмила Григорьевна Пархаева, Светлана Намсараевна Намжилон, Светлана Кимовна Золтеева, Сергей Ламажапович Дамбаев, Дарима Николаевна Кондакова, Санжи Ширапович Ширапов гэгшэд болоно.

Искусствын хургуулиин нээгдэхын урда тээ буряад интернат-хургуулида уран найханы харалга яһала эхээр хүгжэһэн байгаа. Энэ

хургуулида олон жэлэй туршада үхибүүдтэ Ж.Батуев, Б.Вампилов, Ф.Иванов, Ч.Павлов, Ч.Генинов, Т.Вампилова ба бусад талаан бэлигээ хүгжөөхэдэнь туһалдаг байгаа. Тийгэжэ тус хургуулиинхид республикын, зональна уран найханы харалгануудта нэгэнтэ бэшэ шангай хуруинууды езэлхэнэ гадна, Эхэ ороноймнай ниислэл хото болохо Москвада литература болон искусствын декадада хабаадаһан байна.

Удаань Т.Т.Танхаев, В.Ц. Гунзынов гэгшэд искусствын хургуулиин директор-нүүдээр хүдэлөө.

1985 ондо манай хургуулиин директорээр Клавдия Доржиевна Шулунова-Бадмаева томилогдоо һэн. Тэрэ гэнэн саһаа хойшо хургуулиин шэнэ шатада гараһан юм. Мүнөө үедэ хургуулиин директорээр Л.Г. Пархаева, завучаар Е.Ц. Бальжинимаева гэгшэд хүдэлнэ.

Мүнөө үедэ манай искусствын хургуулиин багшанар буряад арадай мартагдажа байһан хүгжэмэй инструментүүды нэргээхэ, үхибүүдэй инструментүүд дээрэ наадаха дүршэл шадар бариене мүлхэ, ансамбль, оркестр эмхидхэхэ, театральна таһагта шэнэ зүжэгүүдые табижа, үхибүүдэй түрэл хэлээ мэдэлгы улам һайжаруулха, уран зурагай таһагта оршон тойронхи байгаалида, гоё найханда дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, хоорой таһагта буряад арадай дуунууды гүйсэдхэлгэ эмхидхэхэ гэхэ мэтэ зорилгонууды бэелүүлнэ. Тэрэнэй түлөө багшанарай методическа хүдэлмэри дээшлүүлгэдэнэ, нээмэл хэшээлнүүд, конференциинүүд, тусхай курсанууд эмхидхэгдэнэ. Үхибүүдэй эрдэм мэдэсээ дээшлүүлхын тула багшанар хурагшаддаа хүгжэмэй теоритой, хүгжэмэй литература болон сольфеджиотой, уран зурагай, театрай, хата-

рай түүхэтэй танилсуулдаг байха юм.

Эдэ бүхы хүдэлмэри эрхимээр үнгэргэһэнэй ашаар манай буряад арадай инструментүүдэй оркестр олон жэлэй туршада республикын, городской харалгануудта лауреадай, дипломантын нэрэ зэргэнүүдтэ хүртөө һэн.

Эдэ олон жэлэй туршада оркестрые Л.Г.Пархаева, С.Д.Батожабай, А.Ч. Бальжиева, Г.М.Доржиева гэгшэд ударидаа. Мүнөө үедэ тус оркестрые Буряад Республикын габыята артист Дамба Хасаранов хүтэлбэрилнэ.

Мүн хатараймнай таһагайхид уласхоорондын, Россин, республикын уран найханы фестивалнуудай лауреадууд болоһон юм.

Уран зурагай, хоорой таһагайхид, арадай аманзохёолой ансамблинхид хилинсаана болон манай орон дотор үнгэргэгдэдэг конкурс болон харалгануудта хабаадажа, заатагүй илажа гарадаг габыятай.

Манай хургуулиин дуу, хатарай «Наран» гэжэ ансамбль бүхэроссин «Орленок», «Океан» гэнэн лагерьнуудта болоһон фестивалнуудай, «Алтаргана», «Сагаан нарын дангина» гэнэн конкурсуудай лауреадууд юм.

Манай үхибүүдэй хатар наады Японой, Франциин, Австралийн, Монголой, Хитадай делегацинууд нэгэнтэ бэшэ хаража, үндэрөөр сэгнээ һэн.

Искусствын хургуули дүүргэһэн олон хурагшаднай шэлэһэн мэргэжэлээрээ мүнөө үедэ тусхай дунда ба дээдэ хургуулинуудта хурана.

Л. ПАРХАЕВА,
искусствын 8-дахи
хургуулиин директор.

Вышла из печати книга «Энциклопедия Забайкалья. Читинская область». Том I (Новосибирск. «Наука», 2000). Главным редактором является Р.Ф.Генитатулин, губернатор Читинской области. В редколлегию входят 30 человек-читинские ученые, сотрудники Забайкальского педагогического университета, Читинского института природных ресурсов и других учреждений и организаций. Авторский коллектив энциклопедий - 130 человек.

Монография состоит из следующих глав: Природа; административно-территориальное устройство; население; экономика; история; народы Забайкалья в XVII-XX вв; религии; образование и наука; здравоохранение; культура; архивное дело; статистика.

Предлагаемое читателю издание представляет первый том двухтомной «Энциклопедии Забайкалья». В нем впервые дано монографическое описание Читинской области, одной из крупных административно-территориальных единиц на востоке страны.

Читинская область вместе с субъектом РФ Агинским Бурятским автономным округом занимает территорию Восточного Забайкалья. В современных границах область и округ образованы в 1937 году. Как известно, Западное Забайкалье представляет Республика Бурятия, которая до 1937 года называлась Бурят-Монгольская АССР. В состав БМАССР тогда входили нынешняя Республика Бурятия, Усть-Ордынский Бурятский автономный округ и Агинский Бурятский автономный округ. В результате антиконституционного и противоправного акта ВИК и ЦК ВКП (б) Бурят-Монгольская Республика была расчленена на три административно-территориальные части - на республику и два округа.

На наш взгляд, издание «Энциклопедия Забайкалья» должно было включать в себя обе части этого региона - Восточное и Западное Забайкалье. Составители энциклопедии в свое издание не включили Западное Забайкалье, таким образом, присвоив себе право одну Читинскую область называть Забайкальем, исключая Бурятию. Правда, составители оговариваются, что в названии «Энциклопедия Забайкалья» есть некая доля условности, так как распространяется только Читинская область, а это не все Забайкалье. Еще составители объясняют свое решение тем, что читинцы привыкли себя называть забайкальцами. По нашему глубокому убеждению, они допускают большую ошибку, претендуя на обе регионы Забайкалья, точнее на все Забайкалье. Одним словом, мы имеем дело с «Энциклопедией Читинской области», а не с «Энциклопедией Забайкалья».

Первый том издания представляет собой общие очерки, характеризующие все стороны жизни и деятельности читин-

цев, начиная с истории кончая статистикой. Правомочность двухчастного построения энциклопедического издания составителями объясняется аналогичной структурой большой Советской Энциклопедии.

Материалы первого тома дают достаточно полное представление о Читинской области, о ее экономике и культуре, об административном устройстве и природных ресурсах, о прошлом и настоящем края. Авторы в своих очерках использовали архивные и статистические данные, исторические труды и литературные источники. Оценивая в целом положительно труд читинских коллег, мы намерены остановиться на отдельных упущениях, недостатках, имеющихся в работе прежде всего в исторических очерках.

Читинская область расположена в регионе Восточного Забайкалья в пределах прародин монгольских племен - Онон, Шилка, Аргунь и до отрогов Хингана в срединной степи Центральной Азии, где происходили с глубокой древности важные исторические события. Здесь проживали в основном монгольские племена, но в то же время по этой территории мигрировали тунгусо-маньчжурские и тюркские племена. Об этом свидетельствуют археологические памятники: (памятники Кондуйского и Хирхириногорского городищ), Чингисова вала, Чингисова камня...), историко-этнографические материалы.

Однако в читинской энциклопедии об этом по существу ничего не сказано. В разделе «Эвенки» в целом неплохо написанном, не дана характеристика хамниганов и солонов, составивших последние значительные этнические группы монгольскоязычного населения Восточного Забайкалья. Исследователи-эвенковеды приходят к выводу о принадлежности хамниганов по расовому, языковому признакам монгольской группе населения. Хамниганы говорили на своеобразном архаичном монгольском языке. А солонь (солонгуть) говорили

на смешанном монголо-маньчжурском языке. Не сказано о бродячих, таежных тунгусах, зато, о таежном языке (скотоводстве), но не об оленевод-

стве, коневождении (конных тунгусов) эвенков или донков). Истина состоит в том, что не бывает безымянной истории, не бывает истории племен, народов без личностей, без выдающихся деятелей. Одним из таких деятелей коренного населения Дагурии дагуров-монголов являлся Ган-Тумэр (Гантимур).

В читинской энциклопедии ему посвящена одна строчка. В ней по существу нет ярких личностей, выпукло характеризованных деятелей науки, культуры и просвещения бурятского, эвенкийского и русского народов, творивших в прошлом и настоящем (Дамдинов Д.Г. О предках Гантимуровых (титолованных князей и дворян по московскому списку). Улан-Удэ, 1996, с 1- 92).

Известно, что в Агинском Бурятском автономном округе и в ряде районов Читинской области проживают буряты девяти хоринских родов, имеющих богатую историю. К сожалению, эта история не нашла отражения в работе. Неужели нельзя было рассказать о включениях хори-бурят, об их уходе из Баргу-Монгольской страны в район гор Хухульби и

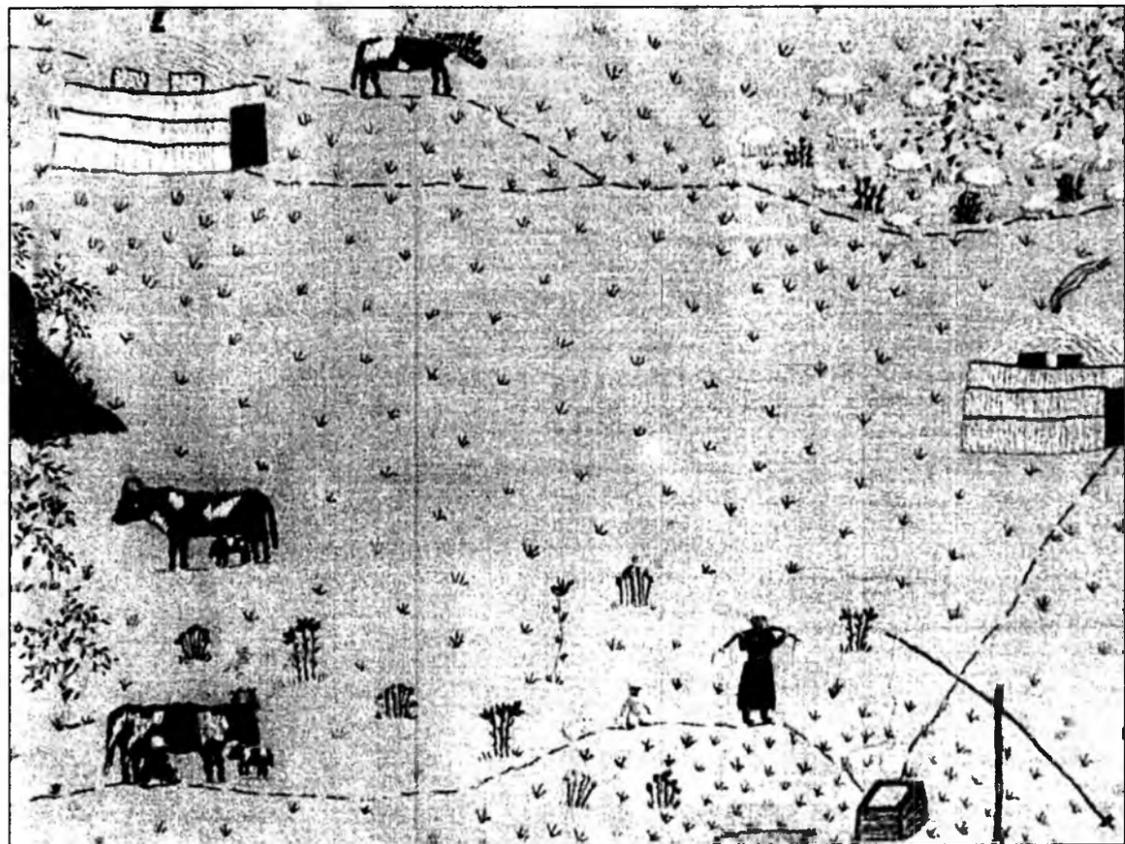
в местность Кондуй (Восточное Забайкалье) в XVII веке, используя «Предание о Балжанхатан» и летопись Тугулдэра Тобоева «Прошлая история хоринских и агинских бурят».

Слабо показаны в энциклопедии вопросы, связанные с русской колонизацией Забайкалья. Следовало бы четко и ясно сказать, что объективно колонизация не могла быть только мирной. Осуществление «права сильного» сопровождалось явлениями такого рода, как вымогательства, принуждения, насилия со стороны царских атаманов, воевод в отношении коренных народов Забайкалья. В этих условиях эти

на Москвитина, Петра Бекетова...) в колонизации Забайкалья.

Характеризуя деятельность атаманов типа Похабова и Бекетова, доктор исторических наук Е.М.Залкинд, автор книги «Нерушимая дружба бурят-монгольского и русского народов (Улан-Удэ, 1943, с. 6) писал: «Отряды русских казаков - завоевателей, натолкнувшись на отчаянное сопротивление бурятских племен... Местные сатрапы, опьяненные сознанием своего могущества в краю, отдаленном огромным расстоянием от центра государства, творили всевозможные издевательства над народом».

Атаман П. Бекетов в книге фигурирует как крупная лич-

ность сыгравшая важную роль в становлении Читинского края. Факты свидетельствуют о том, что этот атаман, как и другие не отличался гуманностью по отношению к коренным народам Забайкалья - дагуро-монголам, хамниганам, бурятам и тунгусам(эвенкам) Западного и Восточного Забайкалья.

Тунгусы, кои сначала добровольно ясак платить склонились, начали бунтоваться. Они в 1654 году, осадя Бекетова в небольшом его остроге, чинили несколько жестоких нападений» (Фишер, с. 568).

В монографии А.П.Окладникова «Очерки из истории западных бурят-монголов» (Л., 1937) содержатся многочисленные материалы, рассказывающие о деяниях Петра Бекетова в Прибайкалье и Забайкалье. Работа, состоящая из 55,8 изд. листов, издана тиражом 5000 экземпляров. В ней содержится много цветных красочных фотографий и карт с устаревшими данными, например, не занесен в них Алханайский природный заповедник и т.д.

Атаманы, возглавлявшие казачьи отряды, являлись прямыми проводниками политики колонизации Прибайкалья и Забайкалья. Не раскрыта в книге читинских исследователей «Энциклопедия Забайкалья» роль атаманов (Василия Колесникова, Ивана Похабова, Константи-

на

Бэлигтэй уран зохёолшо Чимит ЦЫДЕНДАМБАЕВАЙ түрэнхөөр 85 жэлэй ойдо

НЭРЫЕНЬ МҮНХЭЛҮҮЛХЭ ХЭРЭГТЭЙ

Манай Бурядай агуухэ уран зохёолшо Чимит Цыдендамбаевай түрэнхөөр 85 жэлэй ой наяр гүйсэхэн.

Мүнөө энэ хүн тухай тон багаар хэлэгдэнэ. Чимит Цыдендамбаев 1977 ондо 59 наһан дээрэ наһа бараа нэн.

Тэрэнэй бэшээн «Банзарай хүбүүн Доржо», «Түрэл нютагһаа холо», «Холо ойрын түрэлнүүд» гэжэ романууд, «Банзаровай лагбаан», «Буряад басаган» гэжэ повестнууд, олон тоото шүлэгүүдэй болон рассказаудай номууд гансал манай Буряад орондо бэшэ, бүхы ехэ гүрэн соогуураа, хилын саана мэдээжэ болонхой.

Чимит Цыдендамбаев Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагданхай.

«Банзарай хүбүүн Доржо» гэжэ романиинь Сталинай шанда дэбжүүлэгдэн, үндэр ехэ сэгнэлтэнүүдтэ хүртэнэ байна.

СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной Генеральна секретарь Александр Александрович Фадеев Чимит Цыдендамбаевай шүлэгүүдые, романуудые айхабтараар магтажа, 1950 ондо Москвада болоһон Бурядай уран зохёолой үдэшэнүүдтэ хэлэнэ байдаг.

Казах элитэ уран зохёолшо Сабит Муканов Чимит Цыдендамбаевай «Банзарай хүбүүн Доржо», «Түрэл нютагһаа холо» гэжэ романуудые уншаад, Мухтар Ауэзовэй «Абай» гэжэ романтай жэшээлэн юм. Теэд мүнөө тэрэнэй наһа бараһаар 25 жэл үнгэрбэшье, нэгэшье дурасхаалай тэмдэг Чимит Цыдендамбаев тухай хэгдээгүй, нэгэшье номын гаргагдаагүй. Энэ тон буруу. Үнэн дээрэ номуудын үни гаргаха, олон жэл хууһан Улаан-Үдын Коммунистическэ үйлсөөр дурасхаалай самбар нээхэ, Улаан-Үдын нэгэ үйлсэдэ, үгышье наа, нютагайн нэгэ үйлсэ нэрээрн нэрлэхэ байһан байна. Мүнөө иигэхэдэ бидэ нэн түрүүн буряад соёлоо, уран зохёолоо, буряад хэлээ тоогоогүй шэнги болоно гэшэбди. Юрэдөө, хүүлэй үедэ юунышье болоно гэшэб?! Жэшээлэхэдэ, Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ институтые университет болгообди. Энэ тон найн гэшэ. Теэд Доржо Банзаровай нэрэн юуцдэ үгы болошооб? Энэ нэрые үгы болгохо гэнэн зарлиг гараагүй бэшэ аал?!

Нэгэтэ партиин обкомой нэгэдэхи секретарь Андрей Урупхеевич Модогоев Чимит Цыдендамбаевые Загарайн бэшэ, Зэдын гэжэ ханадаг байгаа гэжэ мэдүүлэн байна.

Энэ юун тухай хэлэнэб гэхэдэ, арад зоноо хүтэл-бэрилэгшэ ноёднай уран зохёолшодойнгоо номуудые уншахагүй, мэдэхгүй, хэнэй хаанахи байһыень мэдэдэггүй байна. Тэрэ Чимит Цыдендамбаевые Доржо Банзаров тухай бэшээл хадаа өөрөө Зэдын гэжэ ойлгоһон байна.

Зүгөөр Чимит Цыдендамбаевнай Бурядайнгаа түрүүшын эрдэмтэн тухай бэшэхэдэ, бүхы Буряад нютаг тухайгаа бэшээ ха юм.

Эндэ ямаршые түрэнэ нютаг хамаатай бэшэ.

Манай түрүүшын эрдэмтэн Доржо Банзаровай нэрые университетэ үгөөгүй байхадань, ямаршые эрдэмтэд, оюутад, олонитэ нэгэшье асуудал шангаар табяагүй, хэнхээшье хураагүй.

Иигэжэ байтараа Банзаровай хүшөөе абажа хаяхамнай гэхэдэ боломоор.

Бидэ буряад зон байһанаа мартаалгүй наамнай, болоо нэн!

Зүгөөр Чимит Цыдендамбаевай өөрэйнь нэрые дээдын газарнуудта мартаашье наань, түрэнэ нютагтань, тоонтодонь, олон тоото уншагшадынь мартаагүй байна.

**Нэрюухэн нэбшээндэ
Хэээдэш сэнгүү!
Зунай саг дулаахан
Зугаалха хүхюун!
Торгоор хэн шамайе
Монсойлгон уяаб?
Хэээ, хэн набшышни,
Эшышни будааб?
Эрээхэн зүгыхэн
Ерээ гү, хэлыш.
Хэээ бэ, мүнөө гү,
Шэмээ гү, тоһыш?
Улаахан залаашни,
һалаашни хэдыб?
Арюухан талыгни
Гоёнол мэдыш!**

Чимит Цыдендамбаев энэ гайхамшагта шүлэгөөрөө 1940 ондо манай буряад уран зохёолдо шэнэ маягтай, шэнэ поздэй ерһыень мэдүүлээ нэн.

**Шэнэнэн хасуури мододой
Һүүдэр нэрюун хаяаһаа
Шэнхинүүрхэн горходоуд
Сэсэрэн халин адхарнал.
Эмниг дошхон унагадууд
Эдир хөөрхэн туруугаар
Хурьһэтэ дайдаа хээлэжэ,
Хүлэг болохоёо бэлдэнэл.
Хабатай аажам хабарнай
Тарбагатайдам ерэнхэй.
Аяр холые дабажа,**

**Алтан үбсүүтэ
хараасгайнууд**

**Шашаг хөөрөө дэлгээжэ,
Шабар байраа нэргээнэл.
Томоотой хоёр тохорюунууд
Тооромой ойгуур алхалжа,
Алда сажан далаараа
Аягтай хурьгадые хүрдөөнэл.
Хабатай аажам хабарнай
Тарбагатайдам ерэнхэйл.
Хонгёо найхан дуугаараа
Хонгор хойморoo зэдэлүүлэн,
Үргэн газараа басагаднай
Үүрэй толоноор хахалнал.
Һүүлшын нимгэн саһанай
Һүүдэр шэбээлэн
сайгаашье наань,
Сарюухан ургы задалжа,
Шарахан нюдөөр энеэнэ.
Хабатай найхан хабарнай
Тарбагатайдам ерэнхэй...**

Чимит Цыдендамбаевай түрэнхөөр 75 жэлэйн оёе нютагаархидынь, Бурядай уран зохёолшод Тарбагатай нютагтань ошожо, тон халуунаар тэмдэглээ нэн.

Энэ нютагһаа гараһан Чимит Цыдендамбаевай дүү нүхэд олон жэлдэ республикын финансын министр ябаһан Чимит Вампилович Ендонов, олон жэлдэ совхозой директор,

партиин Хурамхаанай райкомой нэгэдэхи секретарь ябаһан, мүнөө республикын нютагаархидай эблэлэй түрүүлэгшэ Ким Дамдинович Дагбаев, партиин Хориин райкомой секретарь ябаһан Данзан Дагбаевич Дагбаев гэгшэд аха нүхэр тухайгаа сэдхэлэй найхан үгэнүүдые хэлэжэ, хамаг эмхидхэлэйн ажалые бэе дээрээ даажа абаһан, өөһэдынгөө үүсхэл жэлһээ жэлдэ үргэн болгожо байдаг байна.

Энэ юун тухай хэлэнэб гэхэдэ, Чимит Цыдендамбаевай нютагтаа, бүхы буряад зондоо ямар ехэ хүндэтэй хүн байһаниие үшөө дахин гэршэлэнэ.

Хамагһаа таһаржа хоһоршоһон Тарбагатай тосхондо мүнөө зайн гал, телевидени, телефон оруулагданхай. Эдэ бүгэдые Чимит Вампилович Ендонов дээдын зургаануудаар ябажа, мүнгэ оложо, ехэхэн хүдэлмэри хэһэн байна.

Харин Чимит Цыдендамбаевай далан табан наһандань энэ тосхоной клубын шэнэлэгдэн, шэнэ харгы хэгдэнэ, хүүргэ табигданан юм.

Данзан Дагбаевич Дагбаев мүнөө өөрөө үни пенсидэ гараһаншые наа, аха нүхэрэйнгөө нүлөөн доро шүлэгүүдые бэшэдэг болоһон байна.

Тэрэнэй шүлэгэй үгөөр композитор Владлен Пантаев уянгата найхан дуу бэшэжэ, мүнөө энэ дуун бүхы република соомнай зэдэлүүлдэгжэ байдаг.

**Бадмахан сэсэг ягаараад,
Баруунхан асам харагдана.
Байтараа зосоом дулаараад,
Балшархан наһам ханагдана.**

**Сагдуулан модон ногоороод,
Сагаахан хадам харагдана.
Саанаһаа досоом домоглоод,
Сасуутан нүхэд ханагдана.**

**Аадарай шааяан шангадаад,
Аршаанхан булаг харагдана.
Ардагай турьяан соностоод,
Айдархан наһам ханагдана.**

**Эрдэни шулуун ялалзаад,
Элхихэн голни харагдана.
Эльгэлэн досоом дурсагдаад,
Эжимни, абам ханагдана.**

Томо зохёолшын хэһэн хэрэг, найхан сэдхэл заяандаашье мартагдахагүй. Мүнөө Чимит Цыдендамбаевай зохёолнуудые дахин хэблэн гаргаха, нэрыень мүнхэлэхэ саг аргагүй хүржэ ерээ.

Чимит Цыдендамбаев үргэн дэлисэтэй романуудые бэшэ-хынгээ хажуугаар тон нарин поэт байһан юм.

**Март нарын нэгэндэ
Манай гэрэй хушалтаһаа
Шоро шодогор дуһалхан
Шолд гэжэ буушаба.**

**Хорёод тиймэ дуһалай
Хонхосог малтан унамсаар,
Бээлэйһээ жаахан борбилоо
Бээрэтэрээ уужа жаргаба.**

**Тарбагатай нютагтам
хододоо
Хабарнай иигэжэ эхилдэг.**

**Цэрэн ГАЛАНОВ,
Бурядай гүрэнэй
шангай лауреат.**

ГҮН ЕХЭ БЭЛИГТЭН

Чимит ЦЫДЕНДАМБАЕВАЙ гурасхаалын мүнхэлэггэхэ ёһотой

Буряад литературын гүн ехэ бэлигтэн байһан Ажалай Улаан Тугай орденото Чимит Цыдендамбаевай түрэнһөр 85 жэлэй ой мүнөөдэр гүйсэб.

Ч.Цыдендамбаев (1918-1977) зохёохы ажалай горитой ехэ үрэ дүн туйлаһан намтартай. Түрүүшын буряад эрдэмтэ тухай «Банзарай хүбүүн Доржо», «Түрэл нютагһаа холо» гэхэн хоёр роман бэшэһэн юм. «Банзарай хүбүүн Доржо» богони болзорто гансашье республика соогоо бэшэ, харин ород хэлэндэ (оршуулагша М.Степанов) оршуулагдажа, бүхы орон дотор суурхаа хэн.

РСФСР-эй Уран зохёолшодой холбооной правлениин секретаридайд Улаан-Үдэдэ 1978 оной июлиин 25-да болоһон нүүдэл зүблөөн дээрэ СССР-эй болон РСФСР-эй Уран зохёолшодой холбоонуудай секретарь Н.Е.Шундигай элдхэл соо иигэжэ хэлэгдэһэн байдаг: «Үнинэй уран зохёолшод Даширабдан Батожабайда, Чимит Цыдендамбаевта гүнзэги хүндэлэл үзүүлхэ уялгатайбди. Чимит Цыдендамбаевай зохёолон «Банзарой хүбүүн Доржо», «Түрэл нютагһаа холо» гэхэн романууд «Нэгдэхэ Петр» гэхэн роман бэшэһэн Алексей Толстойн болон «Абай» гэхэн роман бэшэһэн Мухтар Ауэзовэй туйлалтануудтай тэнсэхээр».

«Доржо Банзаров тухай хоёр роман бээ даанхай удха шанартай аад, угай горитой ехэ баялиг болон. Олон үндэһэн яһата орон соо ажаһуудаг арадуудай эрхим түлөөлэгшэд тухай түүхын-этнографическа зохёолнуудай дунда эдэ хоёр зохиохуурия эзэлхэ гэжэ ханагана» - гэжэ хэлэ бэшэһэй эрдэмэй доктор, профессор В.Ц.Найда-

ков бэшэһэн юм.

А.С.Пушкинай наһа бараһаар 100 жэлэй ойдо зорюулагдажа, Загарайн, Хэжэнгын аймагуудай хилэ дээрхи Ород-Тарбагатайн эхин хургуулида болоһон үдэшэ Ч.Цыдендамбаев агууехэ ород поэт тухай өөрынгөө шүлэги уншаһан байна. Энэл жэлдэ «Мөөр» гэхэн шүлэг бэшэһэн байдаг. Иигэжэ 19 наһатайдаа тэрэ зохёохы ажалаа эхилэ хэн.

Ород хэлэндэ оршуулагдаһан шүлэгүүдын 1939 ондо «Дружба народов» гэхэн альманах соо гараба. 1940 ондо «Эхэ нютагаймнай үдэрнүүд» гэхэн поэдэй түрүүшын суглуулбари гаража, «Нэгэ мүшэхэн», «Сэсэгхэн», «Тарбагатай», «Золтой унаган тухай шүлэг» гэхэ зэргын эрхим түүрээлгэнүүдын толилогдобо. «Илалтын замаар» гэхэн хоёрдоху суглуулбаринь 1943 ондо хэблэгдэжэ, «Геройн эхэ», «Аба» гэхэн шүлэгүүд толилогдобо. 1940 -өөд онуудай хүүлээр, 1950-яад онуудай эхээр «Сурхарбаан», «Улаан-Үдын нарин сэмбын фабрика», «Шэниисын орооһоной түлөө

наран, бороо болон газарай хоорондо болоһон зүрилдөөн тухай» шүлэгүүд, «Гвардеец» (1945), «Үглөөгүүр» (1948), «Соном Гармаев» (1954), «Буряадай угалзанууд» (1958) гэхэн поэмнүүд зохёогдобо.

Буряадай АССР-эй Уран зохёолшодой холбооной правлениин түрүүлэгшэ Н.Г.Дамдинов 1983 ондо «Уран зохёолшо ба үе саг» гэхэн статгы соогоо иигэжэ бэшэһэн байдаг:

«1954 ондо хэблэлхэ гараһан Чимит Цыдендамбаевай «Соном Гармаев» гэхэн поэмэ болбол буряад поэзидэ юрын ажалша хүнэй ажабайдалы харуулаха талаар урагшатай туршалга болохо үгэбэ. Манай уран шүлэгтэ иимэ поэмын гараһаниинь хуулила.

Совет засагай жэлнүүдтэ Буряад орондомнай өөһэдын үндэһэн яһанай хүдэлмэришэд бии болоо хэн. Энэ талаар ород хүдэлмэришэд, мүн оройноймнай бусад арадуудай түлөөлэгшэд туһа хүргэһэн байна. Малша арадай дундаһаа хүдэлмэришэн ангиин ургажа гараһаниинь

онсохон удха шанартай аад, энэ үзэгдэлые литературада харуулаагүйдэ аргагүй нааб даа. Тиин энэ темээр түрүүшын томо зохёолнуудай нэгэн гэбэл, «Соном Гармаев» (ниитэ гаршагынь - «Токар тухай ном») гэхэн поэмэ болон.

Автор нэгэ үень токар Гармаевай ажаладаг заводто, тэрэнэй станогой хажууда уншагыше абаашаһандал зургаана, нүгөө үеньтэрэнэй гэртэ дахуулжа асарна. Өөр тухайгаа хүдэлмэришэн гоёор хөөржэ шададаггүй, бүтээһэн хэрэгүүдын ямаршые үгэ хүүрһээ үлүүгээр хамагые элитэ болгоно.

«Токар тухай ном» тимэ орёо бэшэшые наа, дотороо арсалдахы шэглэлтэй. Эгээл юрын хүнүүд тухай бэшэхэб гэжэ автор поэмн эхиндэ дуулгаа хэн гүб даа. Тимэ болоһон бээрээ поэт ганса хүндэ шүтэн хүгэдэлгы (культ личности) хөөрдэм шашагаар магтаһан шүлэг, поэмнүүдэй авторнуудтай арсалдана ёһотой. Тэрэнэй герой юрын совет хүдэлмэришэн, ниигэм олоңдо материална баялигууды үйлэдбэрилэгшэ мүн гэжэ Чимит Цыдендамбаев хөөрөөнэйнгөө эхиндэ эсэс хүрэтэр ото нануула.

Дайнай хүүлээрхи жэлнүүдтэ уран зохёолшо проза бэшэжэ захалба. Туужанууд болон расказуудай суглуулбаринууды хэблэн гаргаа гэбэл, «Банзаровай лагбан» (1948), «Шэнэ гэр» (1956), «Түрэл нютаг» (1960), «Буряад эхэнэр» (1961), «Талын аадар» (1962) гэхэ мэтэнүүд болон. 1972 ондо «Оройн намарай сэсэгүүд» гэхэн бага наһанай хүүгэдэй уншаха шүлэгтэй ном, 1973 ондо «Шүлэгүүдэй суглуулбари» хэблэгдэн гараба. 1981 ондо хэблэгдэһэн «Талын сэсэгүүдэй баглаа» гэхэн ном соонь 49 расказ ороһон.

Наһанайнгаа хүүлшын жэлнүүдтэ «Холо ойрын түрэлнүүд» гэхэн сатирическэ роман бэшээд, тэрэн «Охотники за голубыми гусями» гэхэн гаршаг доро Москвада хоёр удаа: 1977 ондо «Современник» хэблээдэ, 1978 ондо «Советская Россия» хэблээдэ гараа хэн. 1989 ондо тус роман буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн байна.

Бэлигтэй зохёолшын бүтээлнүүд олон ондоо хэлэнүүдтэ оршуулагдажа гараһан байна. Тэрэ өөрөө «Слово о полку Игореве», поэмнүүдые: А.С.Пушкинай «Полтава», М.Ю.Лермонтовэй «Демон», И.А.Крыловой баснинууды, Н.А.Некрасовой, В.В.Маяковскийн шүлэгүүд, поэмнүүдые буряадта оршуулан юм. Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрта «Холо ойрын түрэлнүүд» гэхэн пьесэнь табигдаа хэн.

Чимит Цыдендамбаев Буряад оройн, Россин литература, соёлдо ехээн хубита оруулан габыятай. Ойгоорнь дашарамдуулан, тэрэнэй түрэн Загарайн аймагай Тарбагатай нютагайхид элитэ ехэ уран зохёолшын дурасхаалы ажаһууһан Коммунистическая гудамжаархи 41-дхи гэртэнь дурасхаалай самбар хадалгаар, шэлэгдэмэл зохёолнуудынь хэблэлгээр мүнхэлхын тула соёлой министрвые, республикын уран зохёолшодой холбооние дамжуулан, Буряад Республикын дээдын зургаануудта ханданабди.

Чимит ЕНДОНОВ,
 Эсэгэ ороноо хамгаалгын
 Агууехэ дайнай ветеран,
 РСФСР-эй болон Буряадай
 АССР-эй габыята экономист,
 экономика эрдэмэй
 кандидат.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: нютагайхид; хуугшад (зүүн гарһаа) Д.Дагбаев, С.Цыденжапов, Ч.Цыдендамбаев, Ч.Ендонов, бодоо байгшад: Н.Лодоев, К.Дагбаев, П.Базаров (1954 ондо буулагдаһан).

Дүрбэхэн һандайтай дүлэтэ ногоон сэсэрлигэй дүршэлгүй гоё хаалга үүдэн тухай хоёрхон хуудаһан

(«ХОЛО ОЙРЫН ТҮРЭЛНҮҮД» гэхэн Чимит Цыдендамбаевай романһаа)

Алтанхан самсата поэдэй аргагүй шухала хэрэгээр дуудуулаад, алсайса харайха эгээл тэрэ зам дээрэ долоо мянган тонно шэрэм түмэрөөр шудагдаһан ехэ үндэр хашаатай ногоон сэсэрлиг бий юм. (Энэмнай Уулзалгын парк бэшэ! Тэрэнтэй худжа болохогүй!).

Алтанхан самсата поэдэй харан гэхэдэ, энээхэн сэсэрлигтэ орохо үүдэндэ үдшөөд гаран шулуушад, электросваршигууд, шэрэншэд яаха аргагүй үргэн ехэ Ленинградтай Нарвска заставада байдаг Нарвска ехэ үүдэнтэй тэнсэн алдахаар, Берлинэй Бранденбургска хаалгаһаа доротохогүй томо хаалга хоноон табижа дүүргэд байба.

Энэ үүдэнэй нээлгын баяр ёһолол болохо гэжэ Городой Майн нэгэнэй нэрэмжэтэ районой культурын таһаг даагыша уб улаахан миндаһа ехэл хурсахан хайшаар хайшалба. Энэ ушарые телевидениин тусгаар ерэнэн автомашинатай корреспондентүүд буулгажа абана. Ехэ олон хүгжэмшэдтэй сэрэгэй оркестр наярна. Тэндэ суглараад, амаа ангайтараа хаража, һонирхон зогсоһон хүн зоной дунда алтанхан самсата поэдшые адли зогсон.

- Эгээ энээхэн манай мүнөөдэр нээгдэһэн хаалга үүдэн хадаа үеын үедэ, мянган жэлдэ һуужал байха юм. Хэрбээ ородой агууехэ поэт Александр Васильевич Пушкинай «гараар бэшэ, харин ураар бүтөөһэн хүшөө» байгуулаа наа, бидэнэр хүдэлмэришэн ангиин хүдэр гараар хэгдэһэн хэтэ мүнхын хүшөө өөһэдтөө бодхободди.

- Пушкиниие Александр Васильевич гэдэггүй, Александр Сергеевич гэдэг юм, - гэжэ нэгэ хүн культурын таһагые даагыша шэбэнэбэ. Али бүхы сатира бэшэһэн Николай Васильевич Гогольтый худжа эндүүрээл гэшэ хат.

«Хүлисэгты, Александр Сергеевич Пушкин гэхынгээ орондо Александр Васильевич Пушкин гэжэрхөө хаб», - гэжэ районой культурын таһагые даагыша энэ митингдэ суглараад, шагнажа байгшаднаа хүлисэл гуйбагүй, миин лэ гараараа зангажархиба. Пушкиниие Александр Васильевич гэдэггүй, харин Александр Сергеевич гэдэгы мэдэхэ байһан гурбадахи классай арбаад үхибүүд ехээр эльгэ хатан энээлдэнэ.

Алтанхан самсата поэдшые Александр Сергеевич Пушкинай нэрэ түрын олоной урда доромжологдоһондо ехээр дураа гутана.

Александр Сергеевич Пушкиниие Александр Васильевич

гэнхаар, Алтанхан энэ самсыемни Алтан бэшэ гэжэрхиим! Мүнгэн самса гэхэгэжэ, Мүнөө бултанга

хэлэжэрхиим! - гэхэн шүлэгхэ ябууд, ехэ бэлэхэнээр, экспромтоор хэлэжэрхин алдатарая, бээз бариба.

- Энэ сэсэрлиг соо оройдоол дүрбэхэн һандай бий юм. Эндэ ержэ амарагышад хүл дээрээ зогсожо амардаг. Залуушуулай дүрбэн һандай эзэлшэхэдэ, жараад наһатай мүртөө замгүй үнинэй ревматизмтайшуул хүл дээрээ зогсожо, концерт харадаг, хоёр час хахадай лекци шагнадаг юм... Энэ ехэ хаалга үүдэ байгуулжа, дүшөөд хүндэ түлэхэ мүнгөөрөө хоёр зуун һандай хүүлэхэл байгаа, - гэжэ алтанхан самсата поэдэй арада зогсоһон нэгэ хүн дуугарна.

- Энээхэн хаалга үүдэн гүрэнэй ехэл мүнгэ эдибэ даа! - гэбэ үшөө нэгэн.

- Энээхэн үнэтэй сэнтэй хаалга үүдэ байгуулжа үүсхэл гаргаһан ноёдой нэрые үеын үедэ мүнхэлхэн самбар шэрэмээр шудхуулжа, эндэнь хадаха байгаа.

- Зүб даа... Зүб... Эгээ энээхэн үндэр хаалга үүдэндэ гаргашалагдаһан тэрэ мүнгэн ямаршые ворота үүдэндэ багтахгүй даа, - гэжэ нэгэ шабганса хэлэнэ.

Алтанхан самсата поэт аргагүй ехэ гүрэнэй мүнгэ гаргаһан хүйхэрнүүдтэ ехээр сухалдана. һудалайн сохилхо түргэдэшэбэ. Хоёр хасарын хоёр дэрбэгэр шэхэтээ улайдашаба.

- Би энэ оройдоол дүрбэхэн һандайтай аад, олиггүй ехэ хаалга үүдэнтэй сэсэрлиг тухай фельетон бэшэхэб... Заагагүй бэшэхэб! - гэжэ манай поэт гани болобо. Тиигээд бура буржагархан эрдэмтэнэй булад хатуу эритэ сатира фельетон лэ бү бэшэ гэжэ аргагүй ехээр захиһан зааһынь гэнтэ ханажархидаа, алтанхан самсата поэт гэнтэ абяа аниргүй болошобо.

Тиигээд гэдэргээ сугариһаар баярай тэрэ митингдэ сугларһан олон зуун зоной арада гарашаба.

Дойбод зураг шүлэгүүд

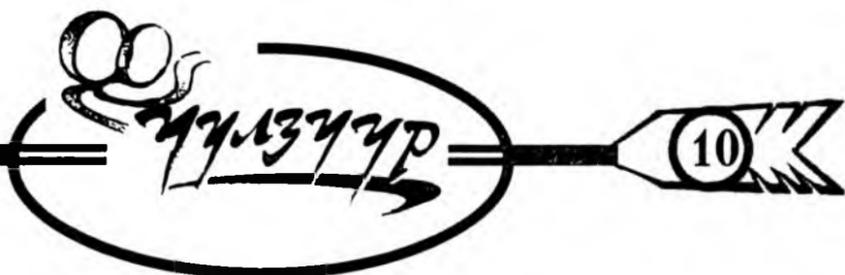
Мянган жэлэй саанахана
 Манай гарбалнуудай

галдаһан
 Мантан шабар домбые
 Малтажа олоод
 бутархайень,
 Хабсаргажа бүтэн болгодог
 Хабатай уран эрдэмтэд бии.

Үни бэшэ, тугархан,
 Утын шэрүүниие
 гуулаһандаа,
 Гажаран гантаһан зүрхые
 Гагнажа тэдэнэр шадаха аал?

Найргүй хатуу гэгдэгдэг
 Найман самсаалта алмазые
 Хуби табижа отолдог
 Хурса ямар зэбсэг бииб?
 Гаһар хүсэтэй тимэ
 зэбсэг
 Газар дээрэ байдаг
 һаань, -
 Хурса эршэнүүдэй
 атаархадаг
 Хүнэй хэлэн гэлсэбди!

Сэсэгэй гэнзын задаралга -
 Шэнэ үлгын загарланшуу.
 Дэлхэйдэ хүүгэнэй
 түрэлгэ, -
 Шэнэ гэлхэйн түрэншүү.

Буряад хэлэндэ ород хэлэнһээ үгэнүүдые абалга өөрын тусхай баян түүхэтэй юм. Ород хэлэнһээ үгэнүүдые абалга иимэ үе, шатануудые гарахан:

- 1) хубисхалай урда абтаһан үгэнүүд;
- 2) совет үедэ абтаһан үгэнүүд;
- 3) эндэ мүнөө үеын абтаһан үгэнүүд оролсоно.

1. Хубисхалай урда абтаһан үгэнүүд.

О р о д
хэлэнэй
баян

ОРОД ХЭЛЭННЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭНДЭ АБТАҺАН ҮГЭНҮҮД, ТЭДЭНИИЕ ЛИТЕРАТУРНА АМАН ХЭЛЭНДЭ ҮГҮҮЛХЭ ДҮРИМҮҮД ТУХАЙ

нүлөө
түрэлхи
хэлэндэмнай
ород арадтай сүт
зэргэлжэ, ниитын,
ажабайдалай талаһаа нягта

холбоотой болохоһоо хойшо эхилһэн юм. Энэ процесс 17-дохи зуун жэлэй хоёрдохи хахад багаһаа захалаа.

Хубисхалай урда ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүд иимэ онсо илгаатай:

1) тэрэ үедэ ород хэлэнһээ үгэнүүд түрэлхи хэлэндэмнай аман үгөөр абтадаг байгаа;

2) ород хэлэнһээ үгэнүүд аман үгөөр абтадаг байһан дээрһээ түрэлхи хэлэнэймнай фонетическэ талаһаа нүлөөдэ орожо, буряадшалагдажа, дүрсээ хубилгаһан байдаг: **пешэн, углуу, хилээмэн, шэниисэ.** Тиигхэ зуураа нютаг нютагта ондо ондоо ород үгэнүүд абтаһан байдаг. Жэшээлхэдэ, хори нютагта **хартаабха**, Мухар-Шэбэртэ бүүльбэ, эхирэд нютагта **ябалха** гэнэ.

Зарим нютагта абтаһан ород үгэнүүдэй орондо буряад үгэнүүд байдаг. Нэрлэхэдэ, хори нютагта: **поол, потлоог, углуу, шожоолхо** гэнэн үгэнүүдэй орондо **оёор, үнээ, булан, эмээлхэн** гэнэ. Гадна ород үгэнүүд дүрсээ ондо ондоогоор хубилгаһан байдаг. Жэшээлхэдэ: хори нютагта **хулапа, хысэ, сүүш, холоомо** гэхэдэ баргажан нютаг хэлэндэ **хольпини, шоошхо, шүшхини, солоомо** гэнэ;

3) хубисхалай урда ород хэлэнһээ ехэнхидээ байра байдалай лексикэдэ абтаһан байдаг. Тиигхэ зуураа мал ажалай (табан хушуун малай), модон амһартын, хазаар мориной **тоногто**, тэрэ үедэ үмдэжэ ябаһан хубсаһанай нэрэнүүд г.м. үгэнүүдынь буряад байдаг. Абтаһан үгэнүүд лексикын лексикэдэ

иимэ темэнүүд ушардаг:

1) байра байдалай лексикэдэ: **биннэг;**

2) газар ажалай лексикэдэ: **ороһон, яарса, обёосо, паатанха, шэниисэ.** Гэбэшые энэ лексикэдэ үндэһэн буряад үгэнүүд байдаг: **анзаһан, таряан, таряашан;**

3) огородой ургамалнуудай лексикэдэ: **үгэрсэ, морхооб, хапууста;**

4) гэр байрын лексикэдэ: **поол, потлоог, пешэн, углуу, ушааг, маатинса, шардааг, хэрэлсы;**

5) буу зэбсэгэй лексикэдэ: **бирдаанха, доробобинг, потроон, шоомпуур;**

6) тэргэ, шаргын лексикэдэ: **шэрсэдээльниг, боожо, дугаа, побооско, хашабаа (шарга), оглеобо, шожоолхо;**

7) бүд, эд бараанай лексикэдэ: **доёмхо, сатино, сухоонхо;**

8) хэмжүүрэй нэрэнүүдэй лексикэдэ: **хиил, пүүд, гараам, сэйнтир, лиитэр, тооно;**

9) шаажан, шэл амһартануудай лексикэдэ: **усхабардаа, миисхэ, астахаан, олоошхо, бүтылхэ, хүрүүшхэ;**

10) хубсаһа хунарай лексикэдэ: **хүүргиг, польтоо, палаати, пулаад.**

Хубисхалай урда хожомын ород хэлэнһээ үгэнүүд угай бэшэгүүд соо ушарна (хүпээс, упрааба, приистав). Хубисхалай урдахи байдалда зорюулаһан Х.Намсараевай «Үүрэй толон» соошые абтаһан үгэнүүд бии:

1. Сэдүү Морхоо гулбагай гэрэй модо отолжо байһаар, гэнтэ модондо сохюулжа үхэшөө бэлэй;

2. Рабдан Борнойдо Шэтын губернаторһаа гэнэн нэгэ нюуса саарһа абтаһан тухайгаа хөөрэнэ;

3. Дүүмын ноён Дондог заседатель дабшалан нуугаад, нэгэ хабтагархан саарһа баһа харасагана;

4. Пристав ноён Бадма абгайн набтар хара модон гэр соо баруун таладань нэгэ муухан хара столой саана дээрэн пудуушха табиһан аягын шэргэ һандайлаад нууна.

Хубисхалай үедэ ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүд.

Хубисхалай һүүлээр, совет үедэ, ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүд, хубисхалай урдахи абтаһан үгэнүүдтэ орходоо, иимэ онсо илгаатай: 1) совет үедэ буряад хэлэндэмнай ород хэлэнһээ ниитэ, ажабайдалда болоһон социалис хубилаалтануудые харуулаһан үгэнүүд шэнээр, үргэнөөр, олоор абтажа эхилээ: батрачком, артель, колхоз, шкм; 2) ород хэлэнһээ үгэнүүд тогтоогдоһон буряад литературна хэлэндэмнай орожо эхилээ; 3) парти, правительствын туһаламжаар абтаһан үгэнүүдые научна талаһаа гуримшуулдаг болообди. 1930-аад онуудаар ород үгэнүүдые литературна хэлэндэ олонхи ушартань оршуулдаг байгаабди; **сахилгаан хүсэнүүд, галта тэргэ, сахилгаан мэдээ, галта онгосо.** Теэд 1940-өөд онуудаһаа хэрэгтэй газартань оршуулжа, гуримшуулжа, энэ процессые научна талаһаа зүб харгыда оруулаһан байна. Энэ гуримаар ород хэлэнһээ үгэнүүд мүнөө үедэ абтана, бэшэгдэнэ, үгүүлэгдэнэ; 4) совет үедэ ород хэлэнһээ совет болон интернациональна терминүүд орожо эхилээ. Иимэ терминүүд: 1) ниитэ - политическэ: парти, социализм, коммунизм, цивилизаци; 2) техникескэ: комбайн, трактор, мотор, молотилка; 3) философско: материализм, идеализм; 4) лингвистическэ: точка, запятой, тире, дифтонг; 5) искусствоведческэ: увертюра, оперо балет, амфитеатр; 6) литературоведческэ: роман, новость, образ; 7) физическэ: электрон, атом; 8) медицинскэ: диагноз, рецепт, аптека, рентген; 9) математическа: алгебра, геометри, диаметр, периметр, суммэ; 5) мүнөө үедэ литературна хэлэнэймнай лексикэдэ иимэ абтаһан үгэнүүд ороно: телевизор, магнитофон, музыкальна

центр, иномарка, лицей, гимнази, компьютер, бионико г.м.

Совет үедэ ород хэлэнһээ бэлэн үгэнүүдые абахаһаа гадна үндэһэн үгэнүүдэймнай удха үргэн болоно. Жэшээлхэдэ: вечер үдэшэ; мероприяти, далайса; хүхын далайса; электрофикациян далайса, иигэжэ абтаһан үгэнүүдые һажаажа, калькануудые, зохёнобди (модо бэлэхэл, фото-зураг).

Ород хэлэн буряад литературна хэлэнэймнай лексикэ, синонимуудые олон, баян болгоно гээшэ (врач - эмшэ, шофёр - жолоошо). Ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүдэ бидэ ажаглалгада оруулжа, олон талаһаа буряадшалнабди: 1) фонетическэ талаһаа: поршоонхо, фермэ, точка, ялани, варени; 2) лексико - семантическая талаһаа: комсомол 1) эмхи; 2) хүн; 3) грамматическа (морфологическа) талаһаа: райком парти, дом совет.

Бидэ дээрэ ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүд ташаа тогтообди. Статья соо хэлэгдэхэ хоёрдохи асуудалын - эдэ үгэнүүдые аман хэлэндэ үгүүлхэ дүримүүд болоно. Тиихэдэ ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүдэй аман хэлэндэ үгүүлэлгын дүримүүдые радио, телевидениин дикторнүүдэй, Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ академическэ театрай артистнарай, журналистнарай болон хургуулийн хэлэ бэшэгэй багшанарай анхаралда нэн түрүүн дурадханабди. Юундэб гэхэдэ, эдэнэр үгүүлэлгын тусхай нормативна стильтэй, аман хэлэндэ үгүүлэлгын дүримүүдые сахиха, дэлгэрүүлхэ, нэбтэрүүлхэ хүсэниин болоно гээшэ.

Буряад литературна хэлэнэй тогтоолог, хүгжэлтэ өөрын баян, үргэн түүхэтэй гэжэ мэдээжэ. Мүнөө үедэ түрэлхи литературна хэлэмнай 1936 ондо хори нютаг хэлье үндэһэн болгожо, зүб харгыдаа гаража, ехэхэн амжалта туйлаа. Тэрэ саһаа хойшо түрэлхи хэлэндэмнай хубилаалтанууда болоо. Тэрэнэй фонетикэ, грамматика болон лексикэ үргэнөөр, гүнзэгыгөөр шэнжэлэгдээ. Илангаяа профессорнүүд Г.Д.Санжеев, Т.А.Бертагаев, доцент Д.А.Алексеев, К.М. Черемисов болон мүнөө үеын лингвистнүүдэй хүдэлмэринүүд түрэлхи хэлэндэмнай саашадаа түбхнөөн хүгжэлтэдэ аргагүй ехэ туһа хүргөө, теоретическэ болон практическа талаһаа эдэ эрдэмтэд сэнгэй хүдэлмэринүүдые бэшээ.

Мүнөө үедэ буряад литературна хэлэмнай иимэ үргэнүүдые дүүргэнэ: уран зохёолой хэлэн (прозо, поэзи болон драматическа зохёолнуудай), хургуулида хүмүүжүүлхэ, хургаха хэлэн, радио, телевидениин хэлэн, хуралсалай номуудай, яряанай хэлэн. һүүлэй үедэ буряад хэлэн дээрэ кандидатска диссертацинууд бэшэгдэдэг болонхой (буряад хэлээр, буряад хэлэнэй методикоор, аман зохёол, литератураар).

Түрэлхи хэлэмнай олон янзын иимэ нормонуудтай болонхой: фонетическэ гү, али орфоэпическэ, грамматическа орфографическа лексико - семантическая болон стилистическэ. Гадна аман ба бэшэмэл литературна хэлэтэйбди. Нэгэ зарим нормонуудын аман ба бэшэмэл хэлэндэ хамаатай (лексикэдэ, грамматикада), бэшэниинь ганса аман хэлэндэ (орфоэпи) болон бэшэмэл хэлэндэ (орфографи) хамаатай. Орфографи бэшэмэл хэлэнэй дүримүүдые зохёодог, практическа шанартай эрдэмүүд юм.

Мүнөө үедэ илангаяа хургуулийн, радио, телевидениин хүгжэлтэтэй хамта аман хэлэнэймнай үүргэ ехэхэн болоо. Бидэ ехэнхидээ бэе бзетэйгээр аман хэлээр харилсана ха юмбиди.

Литературна хэлэнэймнай илангаяа орфографическа нормо тогтонижонхой гээшэ. Эндэ аха зах профессорнүүд

Г.Д.Санжеев, Т.А.Бертагаев, К.М.Черемисов, буряад орфографийн дүримүүдые научна талаһаа шэнжэлһэн, үндэһэ нууриеные табиһан, хожомын буряад бэшэгэй дүримые нарижуулан һайжаруулаһан, шэнэдхэһэн проф. Л.Д.Шагдаров болон бусадгай габьяа ехэ. Зүгөөр түрэлхи литературна хэлэнэймнай нормо үшөө хүсэд дүүрэн тогтоогүй гэхэдэ болоно, дүримүүдые нь нуурижуулаха справочник, словарь үгы. Энээнһээ боложо, илангаяа хургуулийн багшанар хургуулидаа хурагшадаа ехэнхидээ орфографиды, зүб бэшэлгэдэ хургана, тэдэнээ орфоэпидэ, аман хэлэндэ хургалга хүсэд хэнэгүй. хурагшад илангаяа уншахадаа үзэг дахажа, һажаажа гү, али сэбэр нютаг хэлэн дээрэ үгүүлнэ гээшэ.

Литературна аман хэлэнэй саашадаа хүгжэлтэдэ багшын үүргэ ехэ. Юундэб гэхэдэ, нэн түрүүн хургуулида (эхин ба дунда) аман хэлэндэ (орфоэпидэ) хургалгын үндэһэ нуури табигдана ха юм.

Орфоэпи гэжэ эрдэм аман хэлэнэй асуудалнуудые шэнжэлдэг, дүримүүдые зохёодог гэжэ дээрэ хэлэгдэнхэй.

Аман хэлэндэмнай иимэ юмэнүүд ородог: аялгануудай (түргэн, удаан, дифтонг), хашалгануудай, үгэнүүдэй грамматическа формонуудай (дүрсэнүүдэй), ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүдэй үгүүлэлгэ. Аман хэлэндэмнай үшөө дикци, интонаци, сохилто, методико ородог. Орфоэпи гэжэ эрдэм аман хэлэнэй эдэ зүйлнүүдые бултынь үзэдэггүй. Үгүүлэлгын дүримүүд ехэнхидээ фонетикэ, фонетическэ системэ дээрэ үндэһэлэгдэдэг.

Үндэһэн литературна аман хэлэнэймнай үгүүлэлгын тогтоолог 1936 ондоо эхитэй. Тэрэ үедэ литературна хэлэнэймнай үндэһэ нуури боложо хори нютаг хэлэн абтаһан юм.

Буряад Республикын тогтоомсоор литературна хэлэнэйнгээ үндэһэ нуури болгожо, хуушан - монгол хэлье абтаһан байнабди. Энэ хэлэн дээрэ хубисхалай урда олон янзын зохёолнууд бэшэгдэһэн юм. Тус хэлэн буряад аман хэлэндэ хуушан дээрһээ таарадаггүй байгаа (улаган, чилагуун, бөгөөр). Энэ хэлэн дээрэ хэлэдэггүй, гансал бэшэдэг, оршуулдаг байгаабди. Энэ ушарһаа энэ хэлэнһээ арсажа, литературна хэлэнэйнгээ үндэһэ нуури болгожо, хори нютаг хэлье абаабди.

Ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүд түрэлхи хэлэнэймнай фонетикэдэ, бүхьдөө фонетическэ системэдэ иимэ нүлөө үгэнэ: 1) ород хэлэнһээ тусхай өөрын фонетическэ структуратай үгэнүүд ороно; 2) зэргэлхэ гуримтай аялган, хашалгануудтай үгэнүүд ороно; 3) ород хэлэнэймнай буряад хэлэндэ таарахагүй өөрын фонетическэ зүйлнүүдтэй, хуулинуудтай, үгүүлэлгын системэтэй гээшэ. Иимэ ушарһаа ород үгэнүүдые үгүүлхэ тусхай шэнэ дүримүүдые зохёохо болонобди.

Ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүдые үгүүлхэ дүримүүдые зохёоходоо, иимэ принципүүдые баримталха гэжэ дурадханабди: 1) ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүдые абахадаа, олонхи ушартань тэрэнэй үгүүлэлгэ орхихоёо оролдохо, түрэлхи хэлэнэйнгээ фонетическэ системэдэ хүсэд оруулхагүй, бүгэдынь буряадшалахагүй; 2) ород үгэнүүд соохи зэргэлһэн аялган, хашалгануудые тэрэ хэбээрнь орхихо; 3) ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүдтэ дүрим зохёоходоо, орфографическа дүримүүдые хараадаа абалсаха, илангаяа фонетическэ принципээр бэшэгдэһэн үгэнүүдые ба тэдэнэй дүрсэнүүдые.

Профессор Э.РАДНАЕВ.

(Түгэсхэлын хожом гараха).

ПРОГРАММА ТЕЛЕПЕРЕДАЧ

Понедельник, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

13.00 Новости
13.15 Вера Глаголева и Александр Збруев в комедии «Бедная Саша»

РОССИЯ

07.45 - 10.45 «Доброе утро, Россия!»
10.45 X/ф «Внутреннее пространство» (США). 1987 г.

13.00 ВЕСТИ
13.20 «Пуаро Агаты Кристи. Осиное гнездо»
14.20 «В «Городке»
14.30 ВЕСТИ НЕДЕЛИ БГТРК

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ 21-62-62

Вторник, 18

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 Телеканал «Доброе утро»
10.00 Новости
10.15 «Земля любви, земля надежды».

01.25 «Новый день». «Гении и злодси». Владимир Даль
01.55 «Апология»
03.00 Лыжный спорт. Чемпионат мира. 15 км. Женщины

Рыбозавод "Улан-Удэнский"
Закупаем и реализуем РЫБУ местных водоемов.
Телефон: (3012)28-03-68.

«Россия»
22.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.55 Т/с «Леди Мэр»
23.50 Т/с «Семнадцать мгновений весны»

ТИВИКОМ

07.00 Школьное ТВ
07.30 Погода. Гороскоп. «Лоск»
08.00 Fox Kids на REN TV. Т/с «Пауэр рейнджеры, или Могучие рейнджеры»

АРИГ УС

08.00 Новости. Погода
08.30 Жизнь без риска
08.35 М/ф «Охотничье ружье»

ТИВИКОМ

07.00 «Сейчас». Погода. Гороскоп
07.25 «Лоск»
07.30 «ОБЖ, или...». Телесериал

08.45 Формула успеха
09.00 Внз закона
09.30 То, что надо
09.40 Хвост кометы

Перерыв до 17.00
17.00 Новости
17.25 М/сериал «Гарфилд и его друзья», 127 с.

СТС - БАЙКАЛ

17.00 Т/с «Тайны Смолвиля»
18.00 Т/с «Друзья»
18.30 Осторожно, модерн!

ОПТОВО-РОЗНИЧНЫЙ ЦЕНТР «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Item description and Price. Includes items like Бельевой трикотаж, Колготки, Сапоги, etc.

23.00 «Кино»: «Завтра не придет никогда»
01.05 «24»
01.20 «24». Спорт

АРИГ УС

08.00 Грани
08.20 Восточный экспресс. Погода
08.40 Есть мнение

ТИВИКОМ

07.00 «Сейчас». Погода. Гороскоп
11.25 Т/с «Возвращаясь на юг», 65 с.
12.20 Автомобильная программа «АВС»

НТВ

07.00 Утро на НТВ
10.00 Сериал «Скорая помощь-7»
11.00 «Сегодня утром»
11.20 Погода на завтра

СТС - БАЙКАЛ

17.00 Т/с «Тайны Смолвиля»
18.00 Т/с «Друзья»
18.30 Осторожно, модерн!

НТВ

07.00 Утро на НТВ
10.00 Сериал «Скорая помощь-7»
11.00 «Сегодня утром»
11.20 Погода на завтра

Среда, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 Телеканал «Доброе утро»
10.00 Новости
10.15 «Земля любви, земля надежды».

РОССИЯ

07.45 - 10.45 «Доброе утро, Россия!»
10.45 Т/с «Леди Мэр»
11.35 Т/с «Семнадцать мгновений весны»

15.40 Рек-тайм - время Вашей рекламы!
15.45 Гороскоп
15.50 Мультфильм «Россия»

16.00 ВЕСТИ
16.20 «Что хочет женщина». Ток-шоу с Кларой Новиковой и Еленой Яковлевой

22.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.55 Т/с «Леди Мэр»
23.50 Т/с «Семнадцать мгновений весны»

ТИВИКОМ

07.00 «Сейчас». Погода. Гороскоп
07.20 «Лоск»
07.30 «ОБЖ, или Ответить Брату Жестко». Телесериал

15.30 «Лоск». Погода. Гороскоп.
15.50 Т/с «Мужская работа»
17.00 Fox Kids на REN TV. М/с «Инспектор Гаджет»

АРИГ УС

08.00 Грани
08.25 Есть мнение
08.30 Восточный экспресс. Погода
08.45 Спорт

21.05 Т/с «Линия защиты», 3 с.
22.05 Жизнь без риска
22.10 Смотрите, кто пришел

СТС - БАЙКАЛ

17.00 Т/с «Тайны Смолвиля»
18.00 Т/с «Друзья»
18.30 Осторожно, модерн!

НТВ

07.00 Утро на НТВ
10.05 Сериал «Скорая помощь-7»
11.00 «Сегодня утром»

12.05 «Квартирный вопрос. Кровать в шкафу»
13.00 «Сегодня»
13.05 Екатерина Зинченко, Михаил Кокшенов, Александр Панкратов-Черный,

Зимний отдых
3-4-х местные номера с телевизором, холодильником
Прекрасное 4-разовое питание
Коньки, лыжи, санки, бильярд, настольный теннис

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Четверг, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 Телеканал «Доброе утро»
10.00 Новости
10.15 «Земля любви, земля надежды».

РОССИЯ

07.45 - 10.45 «Доброе утро, Россия!»
10.45 Т/с «Леди Мэр»
11.35 Т/с «Семнадцать мгновений весны»

15.30 Вести-Бурятия
15.40 Рек-тайм - время Вашей рекламы!
15.45 Гороскоп

16.00 ВЕСТИ
16.20 «Что хочет женщина». Ток-шоу с Кларой Новиковой и Еленой Яковлевой

спорту. 10 км. Женщины
05.15 «Дорожный патруль»

ТИВИКОМ

07.00 «Сейчас». Погода. Гороскоп
07.25 «Лоск»
07.30 «ОБЖ, или Отчаянное Безденежье». Телесериал

АРИГ УС

08.00 Грани
08.25 Есть мнение
08.30 Восточный экспресс. Погода

10.45 Без протокола
11.40 И. Газун в т/с «Возвращение Титаника», 1 с.

СТС - БАЙКАЛ

17.00 Т/с «Тайны Смолвиля»
18.00 Т/с «Друзья»
18.30 Осторожно, модерн!

21.00 «Зачарованные», т/с
22.00 Кино на СТС: «Нечто»
00.00 Осторожно, модерн!

НТВ

07.00 Утро на НТВ
10.00 Т/с «Скорая помощь-7»
11.00 «Сегодня утром»

Соль-лизуец

ул.Тулаева, 63.

Тел.: 41-29-87.

ООО ЮВЕЛИРНАЯ МАСТЕРСКАЯ

РУБИН

г. Улан-Удэ, ост. "Элеватор", ул. Цивилева, 27, тел.: 44-42-24; пр-т 50-летия Октября, 8.

БЫСТРО! ВЫГОДНО! УДОБНО!

- Обмен золотого лома на новые, модные ювелирные изделия с небольшой доплатой за работу
Заказы на любые изделия из золота и серебра по вашим эскизам и образцам
Срочный ремонт и обновление ювелирного изделия в вашем присутствии

Св-во № 1421-Д

Пятница, 21

● ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 Телесканал «Доброе утро»
10.00 Новости
10.15 «Земля любви, земля надежды».
Сериал
11.10 Т/с «Следующий» («Next-2»). 2-я серия
12.05 Человек и закон
13.00 Новости
13.15 Анатолий Ромашин х/ф «Точка отсчета»
15.00 «Новый день». «С «Обломовым» к людоедам»
15.30 «Новый день». «Гении и злодеи». Владимир Даль
16.00 Новости
16.20 «Дикие штучки»
16.45 «Батальоны просят огня». 4-я серия
18.00 «Большая стирка»
19.00 Вечерние новости
19.25 «Русская глубина». Док. фильм.
2-я серия
20.00 «Земля любви, земля надежды».
Сериал
20.50 «Поле чудес»
22.00 Время
22.35 Алла Пугачева, Филипп Киркоров, Олег Газманов, Юрий Антонов в концерте ко Дню защитника Отечества
00.10 Премьера. Кэтрин Зета-Джонс в триллере «Призрак дома на холме»
02.10 Лыжный спорт. Чемпионат мира. 15 км. Мужчины. Передача из Италии
02.55 Х/ф «Долгая дуэль»

● «РОССИЯ»

07.45 - 10.45 «Доброе утро, Россия!»
10.45 Т/с «Леди Мэр»
11.35 Т/с «Семнадцать мгновений весны»
13.00 ВЕСТИ
13.20 «В поисках приключений»
14.20 Т/с «Команда спасения 77» (США)
15.15 «Экспертиза»
БГТРК
15.30 Вести-Бурятия
15.40 Рек-тайм - время Вашей рекламы!
15.45 «Белый месяц» представляет. Дневник фестиваля

«Россия»
16.00 ВЕСТИ
16.20 «Моя семья»
17.15 «Комната смеха»
18.15 «Простые истины». Т/с
18.45 «Экспертиза»
19.00 ВЕСТИ

БГТРК
19.20 Детское время. Мультфильм
19.40 Закон и порядок
19.55 Гороскоп
20.00 «Сагай суурян». Инф.-аналитическая программа
20.20 Прогноз погоды и рек-тайм - время Вашей рекламы!
20.30 «Уянгын шүрээ». Музыкальная программа
20.45 Ко Дню защитника Отечества
21.00 Присягая на верность
21.15 «Ваше право». Ответы на вопросы телезрителей
21.30 Республиканские новости
21.50 Прогноз погоды
21.55 Зурхай
22.00 Вести
22.35 Вести-Бурятия
22.45 Прогноз погоды и рек-тайм - время Вашей рекламы!

«Россия»
22.50 «Спокойной ночи, малыши!»
22.55 Т/с «Леди Мэр»
23.55 ПРЕМЬЕРА. Сольный концерт Александра Розенбаума «Неужели это было»
02.45 Х/ф «Комодо, остров ужаса»
04.30 Чемпионат мира по лыжному спорту. Двоборье
05.40 «Дорожный патруль»

● ТИВИКОМ

07.00 «Сейчас». Погода. Гороскоп.
Лоск
07.25 «Радар-спорт»
08.00 Fox Kids на REN TV. Т/с «Пауэр рейнджеры, или Могучие рейнджеры»
08.25 Fox Kids на REN TV. М/с «Джим Баттон»
08.50 Fox Kids на REN TV. М/с «Инспектор Гаджет»
09.15 «Большие деньги» с И. Поточкин
10.15 «Кино»: «Девять месяцев»
12.30 «Безумный мир». Док. фильм
13.30 «Сага о Форсайтах». Теленовелла
14.30 «Семейные страсти». Ток-шоу
15.30 «Лоск». Погода. Гороскоп
15.50 «Мужская работа», телесериал

17.00 Fox Kids на REN TV.
М/с «Инспектор Гаджет»
17.30 Fox Kids на REN TV: «Джим Баттон»
18.00 Fox Kids на REN TV: «Пауэр рейнджеры, или Могучие рейнджеры»
18.15 «ОБЖ, или ОБиЖенный». Телесериал
18.45 «Муз. поздравления»
19.20 «Вес для тебя»
20.00 «Сейчас». Погода
20.25 «Лоск»
20.55 «Симпсоны»
21.20 «Мужская работа», телесериал
22.30 «Сейчас». Погода
22.50 «Лоск»
23.00 «Кино»: «Сильнейший удар-2»
01.00 «24»
01.15 «24». Спорт
01.30 «Кино»: Ш. Стоун в психологическом триллере «Ножницы»

● АРИГ УС

08.00 Грани
08.25 Есть мнение
08.30 Восточный экспресс. Погода
08.45 Спорт
08.50 Жизнь без риска
08.55 Высший свет
09.10 Состав преступлений
09.25 Формула успеха
09.40 Сто чудес света: «Тайная жизнь россомахи»
10.45 Без протокола
11.40 Т/с «Возвращение Титаника», 2 с.
12.45 Новости
12.50 Тушите свет
13.00 Новости. Спорт. Погода

13.15 Х/фильм «Один и без оружия»

Перерыв до 17.00
17.00 Новости
17.25 М/сериал «Гарфилд и его друзья», 132 с.
17.50 Победоносный голос верующего
18.20 Музыкальный подарок
18.55 Высший свет
19.10 ТК «Ариг Ус» представляет: «Перспектива»
19.25 Жизнь без риска
19.30 Т/с «Тайны и преступления», 24 с.
20.00 Новости
20.25 Восточный экспресс. Погода
20.45 Смотрите, кто пришел
21.00 Формула успеха
21.10 М/фильм «Чемпион»
21.25 Дачники
22.30 Восточный экспресс. Погода
22.50 Х/ф «День свадьбы придется уточнить»
00.30 Любовные истории
01.00 Новости
01.35 Х/ф

● СТС - «БАЙКАЛ»

17.00 Т/с «Тайны Смолвиля»
18.00 Т/с «Друзья»
18.30 «Осторожно, модерн!»
19.00 Ток-шоу «Девичьи слезы»
20.00 «33 квадратных метра»
20.30 Детали
20.55 Программа Арины Родионовой «Дефиле от «Италмоды»
21.00 Т/с «Зачарованные»
22.00 Кино на СТС: «Бэтмен возвращается»
00.45 Детали (до 01.15)

● НТВ

07.00 Утро на НТВ
10.00 Сериал «Скорая помощь-7»
11.00 «Сегодня утром»
11.20 Погода на завтра
11.20 Документальная драма
«Преступление и наказание»
12.00 «Сегодня»
12.05 «Квартирный вопрос. Розовос на белом»
13.00 «Сегодня»
13.05 Татьяна Васильева и Михаил Державин в мелодраме «Ночной визит»
14.30 «Спасите наши души». Профессия - репортер
14.50 Криминал
15.00, 16.00, 17.00 «Сегодня»
15.05 «Без рецепта». Доктор Бренд
15.35 Детектив «Она написала убийство»
16.35 Ох уж, эти родственники! Ток-шоу «Принцип домино»
18.00, 19.00 «Сегодня»
18.05 «Кодекс чести». Босвик
19.15 Криминал
20.00 «Сегодня»
20.35 Сильвестр Сталлоне и Шэрон Стоун в босвике «Специалист» (США)
22.40 Весь Джеймс Бонд. «На секретной службе Ее Величества»
01.20 «Все сразу!» Ночные развлечения
01.55 Кино не для всех. Комедия Этьена Шатилье «Любовь в лугах» (Франция)
04.05 «Ночь»
04.45 Окончание трансляции

● ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ ● 21-62-62 ●

Суббота, 22

● ПЕРВЫЙ КАНАЛ

08.00 Новости
08.10 Т/с «Флиппер»
08.55 Детский сериал «Твинниси»
09.15 Играй, гармонь любимая!
09.55 Слово пастыря
10.10 Здоровье
11.00 Новости
11.10 «Смак»
11.30 Смехопанорама Евгения Петросяна
12.05 Большие родители. Маршал Конев
12.35 «Путешествия натуралиста»
13.05 Кремль-9. «Операция «Долина»
13.50 «Сами с усами»
14.30 Дисней-клуб: «Базз и его команда»
15.00 Новости (с субтитрами)
15.10 Алексей Булдаков в остро-сюжетном фильме «В двух шагах от рая»
16.50 Док. сериал «Спецназ»
17.30 Комедия «Дачная поездка сержанта Цыбули»
19.00 Вечерние новости
19.25 «Русская глубина». Док. фильм.
3-я серия
19.55 «Кто хочет стать миллионером?»
21.00 «Последний герой-3»
22.00 Время
22.30 КВН
01.00 Джек Чан в комедийном босвике «Прокст «А»»
02.55 Лыжный спорт. Чемпионат мира. Женщины. Комбинированная гонка
03.30 Реальная музыка

● «РОССИЯ»

08.25 Х/ф «Зелли и я» (США)
09.45 «Джуманджи». М/с
10.05 «Студия «Здоровье»
10.35 «Золотой ключ»
11.00 «Восновая программа»
Александра Сладкова
11.20 «Утренняя почта»
11.55 Городок. Дайджест
12.25 «Сто к одному». Телсигра
13.15 «Сам себе режиссер»

14.15 «В поисках приключений»
15.10 «Клуб сенаторов»
16.00 ВЕСТИ

БГТРК
16.20 Детское время. М/ф
16.40 Фильм Александры Буратасвой «Операция «Улусы»
17.20 Гороскоп
17.25 Сагаан хараар, Сагаалганаар!
18.20 Рек-тайм - время Вашей рекламы!
18.25 Зурхай
18.30 Примите поздравления

«Россия»
20.00 «Ха». Маленькие комедии
20.15 «Моя семья»
21.00 «Аншлаг»
22.00 ВЕСТИ
22.25 «Зеркало»
22.50 «Честный детектив». Авторская программа Эдуарда Петрова
23.15 МИРОВОЕ КИНО. Харрисон Форд, Томми Ли Джонс и Джулианна Мур в остро сюжетном фильме «Беспес»
01.50 Праздничный концерт ко Дню защитников Отечества
02.50 ПОСЛЕДНИЙ СЕАНС. ПРЕМЬЕРА. Х/ф «Кокаин» (США)
05.20 Чемпионат мира по лыжному спорту. Прыжки с трамплина. Индивидуальные соревнования

● ТИВИКОМ

08.00 «Лоск». Погода. «Сейчас»
08.30 Д/ф «Дикая планета»
09.30 Fox Kids на REN TV. М/с «Деннис-непоседа»
10.00 Fox Kids на REN TV. М/с «Флинт-детектив во времени»
10.25 Fox Kids на REN TV. «Хитклиф»
10.50 М/с «Футурама»
11.45 «Семейное кино из коллекции «Hallmark»: «Страна фей»
12.45 «Дронго», телесериал
14.00 «Нокаут». Новости бокса
14.30 Погода. Лоск
14.50 «1/52». Спортивное обозрение
15.05 «Кино»: Т.Доронина в фильме «Мачеха»
17.00 «Очевидец»
17.30 Муз. поздравления. Погода

18.05 М/с «Жизнь с Луи»
18.30 «Виншпунш». Мультсериал
19.00 «Такая профессия»
19.20 «Кино»: «Жандарм и инопланетяне»
21.30 «Лоск». Погода
22.00 «Дронго», телесериал
23.05 Кино: «День независимости»
02.05 «Все о жизни»

● АРИГ УС

09.00 Новости. Спорт
09.40 Восточный экспресс. Погода
10.00 Сто чудес света: «Горы снежного барса»
11.05 Формула успеха
11.20 Т/с «Возвращение Титаника», 3 с.
12.30 Жизнь без риска
12.35 Музыка на канале
12.50 М/ф «Кем быть?»
13.05 Х/фильм «Тимур и его команда»
14.25 Однокашники
15.20 Автомобильная программа «АБС»
16.00 Новости. Погода
16.25 Любовные истории
16.55 Публичные люди
17.25 Жизнь в Слове
17.55 Музыкальный подарок
18.40 М/ф «Зай и Чик»
18.55 Ток-шоу «Посидинок»
20.00 На ночь глядя
20.45 Тора Берч в х/ф «Яма»
22.45 Формула успеха. Погода
23.00 Фильм «Судьба «Офицеров», 1-2 ч.
00.35 Х/ф «Черные береты»

● СТС - «БАЙКАЛ»

09.00 «Улица Сезам»
09.30 М/ф «Голубой пшенок»
10.00 М/ф «Табалуга»
10.30 М/ф «Флиппер и Лопака»
11.00 М/ф «Алекс и Алексис»
11.30 М/ф «Пуччини»
11.45 М/ф «Ник и Перри»
12.00 «Каменская», фильм 7, ч. 1 «Чужая маска»
13.15 Ток-шоу «Скрытая камера»
14.00 КВН-2002. Украинская лига
16.00 Ток-шоу «Медовый месяц»
17.00 «О.С.П.-СТУДИЯ»
18.00 Комедия на СТС: «Альф»
18.30 Кино на СТС: «Вместе с Дидлами»
20.50 «Каменская», фильм 7, ч. 1 «Чужая маска», в перерыве программа Арины Родионовой «Дефиле от «Италмоды»
22.00 Кино на СТС: «Счастливчик Гилмор»
00.00 «Осторожно, модерн!»
00.30 Ток-шоу «Кресло» (до 01.30)

● НТВ

07.30 Художественный фильм «Джеймс Бонд - агент 007» (Великобритания)
09.00 «Сегодня»
09.05 Художественный фильм «Джеймс Бонд - агент 007» (продолжение)
09.55 «Без рецепта». Доктор Бренд
10.30 «Путешествия натуралиста»
10.55 Погода на завтра

ОООИ «ФАКЕЛ»

Стоимость установки изделия от 1150 до 1500 руб. в зависимости от геометрической сложности изделия

Отделка от 2000 руб.

Подоконник 1050 руб./м

Москитная сетка 800 руб./м

ул. Смолина 18, оф. 18
тел./факс: 21-29-43

Скидки действуют до 28 февраля

11.00 «Сегодня»
11.05 «Кулинарный поединок. Завтрак для смелых»
12.00 «Сегодня»
12.05 «Квартирный вопрос. Восно-польской дизайн»
13.00 «Сегодня»
13.05 «Обгоняя лавину». Профессия-репортер
13.25 «Служба спасения»
14.00 «Сегодня»
14.05 Босвик «Кулл - завосватель» (США)
15.50 Вкусные истории
16.00 «Сегодня»
16.05 Своя игра
17.00 «Сегодня»
17.20 Игорь Крутой. «Женский взгляд»
Оксаны Пушкиной
18.00 «Сегодня»
18.05 «Шоу Елены Степаненко». Юмористическая программа
19.00 «Сегодня»
19.05 Сериал «Бушующая планета: вулканы»
20.00 «Сегодня»
20.25 «Свобода слова» с Савиком Шустером
21.40 Роджер Мур в босвике «Захват в Северном море» (Великобритания - США)
23.35 Супербокс. Майк Тайсон против Бастера Дугласа
00.35 Эллис Баркин и Пета Уилсон в эротическом триллере «Милосердие» (Канада)
02.45 Окончание трансляции

Воскресенье, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

08.00 Новости
08.10 Остросюжетный фильм «Коловос»
09.20 Олег Жаков, Николай Крючков в фильме «Звезда»
11.00 Новости
11.10 Армейский магазин. Праздничный выпуск
11.35 Премьера. Приключения юных защитников Отечества в фильме «Повелитель луж»
13.20 «Новый день». Ударная сила. «Оружие XXI века»
13.50 «Рядовой Евдокимов и его друзья»
15.00 Новости (с субтитрами)
15.10 Лирическая комедия «Семь новостей сфрейтора Збруева»
16.55 «Новый день». Ударная сила. «Черный призрак»
17.25 Угроза с неба в босвике «Черная акула»
19.00 Вечерние новости
19.20 Олег Газманов, Лариса Долина, Иосиф Кобзон, Надежда Бабкина в концерте «Песни победы»
20.55 «Кривое зеркало». Евгений Петросян представляет
22.00 Время
22.30 «Кривое зеркало». Евгений Петросян представляет
23.50 Бокс. Бои сильнейших профессионалов мира. Майк Тайсон - Клиффорд Этсон
00.50 Джесси Чан в босвике «Прокст «А»: Ответный удар»

РОССИЯ

02.40 Джон Белуши в заводной комедии «Братья Блюз»
08.05 ДЕНЬ ЗАЩИТНИКА ОТЕЧЕСТВА
08.20 Михаил Ножкин, Александр Фатюшин в фильме «Одинокое плавание». 1985 г.
09.50 «Джуманджи». Мультсериал
10.15 «Русское лото»
11.05 «ТВ Бинго шоу»
11.30 «Виктория». Фестиваль солдатской песни
13.10 Михай Волонтир, Анатолий Кузнецов, Владимир Заманский и Елна Цыплакова в фильме «В зоне особого внимания»
15.05 ПРЕМЬЕРА. «Оружие России. Воздушная кавалерия». Документальный сериал
16.00 ВЕСТИ
16.20 РОДНОЕ КИНО. Комедия «Максим Персеплица»
18.15 ПРЕМЬЕРА. «Александр Маринеско. Атака века». Документальный фильм
19.10 «Комната смеха»
20.05 Анатолий Кузнецов, Спартак Мишулин и Павел Луспскав в фильме «Белое солнце пустыни». 1969 г.
21.50 «В «Городке»
22.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
23.10 «Специальный корреспондент»
23.35 ПОСЛЕДНИЙ СЕАНС. Мартин Шин в остросюжетном фильме «Спаун» (США). 1997 г.
01.30 ПРЕМЬЕРА. Концерт Олега Газманова «Господа офицеры-2003»
04.05 Чемпионат мира по лыжному

Тивиком

08.00 «Лоск». Погода
08.30 «Дикая планета»: «Все о собаках»
09.30 Fox Kids на REN TV. М/с «Деннис-непоседа»
10.00 Fox Kids на REN TV. М/с «Флинт-детектив во времени»
10.25 «Хитклиф». Мультсериал
10.50 «Симпсоны»
11.45 «Семейное кино из коллекции «Hallmark»: «Страна фей»
12.45 «Дронго», сериал
14.00 «Воснная тайна»
14.30 «Лоск». Погода
14.50 Лотеря АвтоВАЗа
15.05 «Кино»: «ДМБ»
18.00 «Вовочка-2». Комедийный сериал
18.35 Муз. поздравления. Погода
19.30 «Школьное ТВ»
20.05 «ДМБ». Телефильм
21.30 «Симпсоны»
21.55 «Лоск»
22.00 «Дронго», телесериал
23.05 «Кино»: «Крысы, или Ночная мафия» (Россия)

Музыка на канале
15.10 М/ф «Сказка старого дуба»
15.20 Мои сумасшедшие друзья
16.00 Новости. Погода
16.30 Свободное время
17.05 Бесплатный сыр
17.35 Благая весть
18.05 Музыкальный подарок
19.00 М/ф
19.15 То, что надо. Погода
19.30 Х/ф «Фанфан-тюльпан»
21.20 Формула успеха. Погода
21.40 Вы - здоровы
22.05 Х/ф «Офицеры»
00.00 Итоги с В. Кисслевым. Кремлевский концерт

СТС - БАЙКАЛ

09.00 «Улица Сезам»
09.30 М/ф «Солдатская сказка», «Василек», «Салют»
10.00 М/ф «Табалуга»
10.30 М/ф «Флиппер и Лопак»
11.00 М/ф «Алекс и Алексис»
11.30 М/ф «Пуччини»
11.45 М/ф «Ник и Перри»
12.00 «Каменская», фильм 7, ч. 2 «Чужая маска»
13.15 О.С.П.-студия
14.00 Кино на СТС: «Счастливчик Гилмор»
16.00 Ток-шоу «Скрытая камера»
17.00 Ток-шоу «Кресло»
18.00 Комедия на СТС: «Альф»
18.30 Музыкальная программа «Золотой граммофон»
22.00 Кино на СТС: «Спецназ порусски»
00.00 Ток-шоу «Черно-белос» (до 01.00)

НТВ

07.10 Квин Бэйкон, Линда Фиорентино и Джон Малкович в мелодрам «Так бывает в Квинсе» (США)
09.00 «Сегодня»
09.05 Марк Бернес, Борис Андреев и Вера Шершнса в киноповести «Два бойца»
10.25 Лотеря «Шар удачи»
10.55 Погода на неделю
11.00 «Сегодня»
11.05 Сериал «Бушующая планета»
12.00 «Сегодня»
12.05 Дмитрий Харатьян в программе Павла Лобкова «Растительная жизнь»
12.40 «Вы будете смеяться!»
13.00 «Сегодня»
13.05 Важные люди в программе «Влияние»
14.00 «Сегодня»
14.05 Борис Химичев и Юрий Назаров в приключенческом фильме «Двойной обгон»
15.45 «Вкусные истории»
16.00 «Сегодня»
16.05 Своя игра
17.00, 18.00 «Сегодня»
17.20 НТВ представляет. «Истории охотника за крокодилами»
17.45 Мужчина моей мечты. Ток-шоу «Принцип домино»
19.00 «Сегодня»
19.05 Борис Галкин и Михай Волонтир в босвике «Ответный ход»
20.50 Стивен Сигал и Курт Рассел в босвике «Решение о ликвидации» (США)
23.20 Джоди Фостер в остросюжетном фильме «Контакт»
02.05 «Журнал Лиги чемпионов»
02.40 «Ночь»

Radio Buryatia - radio for all! Tel.: 21-41-84. Buryat Radio (с 17 по 23 февраля 2003 г.)

17. понедельник
6.10 - Радиожурнал "ЗЕМЛЯ РОДНАЯ"
6.37 - СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
6.47 - 7.00 - Передача "ЭЛУУР ЭНХЭ ЯБАЯ"
7.10 - Инф. дикл "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РЕГИСТРАТОР РАЗЪЯСНЯЕТ".
7.15 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
7.20 - "АНФАС". "ВОСТОКОВЕДЕНИЕ В БУРЯТИИ".
7.40 - 8.00 - Радиостудия "БИРАКАН".
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Респ. известия на бур. яз.
19.27 - Объявления.
19.30 - Респ. известия на рус. яз.
19.45 - 20.00 - "РОДИТЕЛЬСКИЙ ЧАС"
18. вторник
6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.30 - Передача из цикла "БУДЕМ ЗДОРОВЫ!".
7.40 - 8.00 - "ЭТИХ ДНЕЙ НЕ СМОЛКНЕТ СЛАВА" - репортаж с респ. торж. собрания, посв. 60-летию Сталинградской битвы.
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Респ. известия на бур. яз.
19.27 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
19.30 - Респ. известия на рус. яз.
19.45 - 20.00 - "РАДИОБИБЛИОТЕКА".
19. среда
6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.30 - Программа "ВЫБОР".
7.45 - 8.00 - "ТООНТО НЮТАГ".
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Респ. известия на бур. яз.
19.27 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
19.30 - Респ. известия на рус. яз.
19.45 - 20.00 - АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ на бурятском языке.
20. четверг
6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.30 - РАЗГОВОР НА АКТУАЛЬНУЮ

ТЕМУ.
7.40 - Передача "НАСЛЕДИЕ БУРЯТИИ". К юбилею г. Кяхты.
7.50 - 8.00 - Беседа с заведующей отделом недропользования администрации Баунтовского района Т. Реховской.
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Респ. известия на бур. яз.
19.27 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
19.30 - Респ. известия на рус. яз.
19.45 - 20.00 - Передача "ОРЬЕЛ" "ВЕРШИНА".
21. пятница
6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.30 - Передача "БАГШЫН БОДОЛНУУД" - "РАЗМЫШЛЕНИЯ УЧИТЕЛЯ".
7.40 - Программа "ВСТРЕЧИ": "Байкал. Природа. Общество". Анал. выпуск.
7.55 - 8.10 - "ГУЛАМТА".
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
13.10 - 14.00 - "ЧАС ВАШЕГО ПИСЬМА". Муз. программа по заявкам радио-слушателей.
19.10 - 20.00 - Инф. программа "ВЧЕРА. СЕГОДНЯ. ЗАВТРА". ОБЪЯВЛЕНИЯ.
22. суббота
7.10 - 8.00 - "ВЧЕРА. СЕГОДНЯ. ЗАВТРА". Инф. программа. ОБЪЯВЛЕНИЯ.
9.10 - Программа "МЭНДЭ АМАР, МИНИИ БУРЯД ОРОН" - "УТРО БУРЯТИИ".
9.45 - 10.00 - "АЛТАН ЗУЛА". Передача для детей.
13.10 - 14.00 - "МУЗ. ВОЛНА РАДИО БУРЯТИИ".
19.10 - 20.00 - Радиожурнал "СТЕПНЫЕ МЕЛОДИИ".
23. воскресенье
7.10 - СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.20 - 8.00 - Программа "СЛЫШУ ПЕСНИ, СКАЗКИ, ЛЕГЕНДЫ".
9.10 - 10.00 - Канал для школьников "ЭДИРШУУЛ": У нас в гостях юные музыканты духового оркестра Кадетского казачьего корпуса (худ. руководитель П.В.Потапов); "Уроки мужества" - репортаж из Бурятского республиканского лицея-интерната №1.
11.10 - 12.00 - Лит.-худ. программа "АЛТАРГАНА".
13.00 - 14.00 - Инф.-муз. канал для молодежи "ВОСКРЕСНЫЙ ПОЛДЕНЬ".

Acupuncture programming EXCESS WEIGHT ALCOHOLISM TOBACCO USE. How to lose weight naturally? Санкт-Петербург Медицинский центр «ВИТА ВАЛИДА»

БГТРК ВАКАНСИИ ТРЕБУЮТСЯ
Менеджер по продажам (опыт работы, л/а). Тел.: 44-29-09.
В магазин "Авточасти" продавцы. Тел.: 43-44-15.
Повар 5 разряда с опытом работы, официантки. Тел.: 45-61-74.
В продовольственный магазин продавцы. Тел.: 43-14-37.
УСЛУГИ
Уважаемые жители республики! Химчистка "Чистая волна" предлагает вам позботиться о весеннем гардеробе.
Высоквалифицированный лор-врач ведет прием в медицинском центре "Нефрон". Лиц. № 858. Тел.: 42-46-29 (с 16.00 до 18.00 часов).
Курсы водителей категории "В". Ул. Ключевская, 41. Тел. 41-25-92 (лицензия Б-646843 МО РФ).
Выезды: Работа! Средиземноморье, Южная Корея. (Лиц. Б 908735 ФмсР). Тел.: 45-08-54.
Теплая стоянка! Цена - 55 руб. Кирзавод, ул. Шалапина, 14. Тел.: 44-59-60 (Ю-35815).
Остекление балконов, филеичатые двери. Тел.: 22-48-50 (св-во Ю-6814).
Адвокат по жилищным и земельным делам. Тел.: 42-78-93.
СУПЕРПОХУДЕНИЕ. Тел.: 22-44-07. (Лиц. 510).
АВТО ПРОДАЮ
А/м "ГАЗ-31029", "ГАЗ-3307" с документами. Тел.: 37-45-27.
А/м "Газель", 2001 г/в, микроавтобус. Тел.: 45-96-83.
А/м "ГАЗ-3307", 1993 г/в, бортовой. Тел.: 42-02-61 после 18.00.
А/м "Волгу-3110". Тел.: 43-38-85, 43-28-03.
А/м "ГАЗ-3110", октябрь 2000 г/в. Тел.: 43-79-05.
А/м "КАМАЗ-53212", фургон. Тел.: 45-92-93.
А/м "Изузу-Тропер", 1990 г/в, требуется ремонт. 90 т. рублей или обмен. Тел.: 22-46-44.
А/м "КАМАЗ-5320". Тел.: 45-71-60.
А/м "ЗИЛ-130", "ГАЗ-53", "ИЖ-2015". Требуется автокрановщик. Тел.: 22-81-10.
М/а "Хай-Беста", 1994 г/в. Тел.: 42-88-40.

РАЗНОЕ СУПЕРМАРКЕТ РАЗНОЕ
Куплю станок четырехсторонний. Тел.: 42-39-89, 44-27-59.
Куплю "МТЗ-80-82". Тел.: 45-14-88.
Покупаем акции ОАО "Бурятэнерго". Тел.: 65-32-43.
ПРОДАЮ
Яйцо по 1,7 руб., 1,8 руб (до 10.02.03). Тел.: 44-86-41.
Картофель с доставкой! Тел.: 28-05-71.
Официальный радио удлинитель. Тел.: 456-378.
Щенки сенбернара. Тел.: 22-94-75.
Холодильную камеру. Тел.: 22-72-45.
Яйцо-1,7. Тел.: 44-86-41.
НЕДВИЖИМОСТЬ ПРОДАЮ
База, боксы, здания. Тел.: 25-88-88, 64-28-97.
2-комнатная квартира, 2 этаж, 41 квартал. Тел.: 42-10-30.
2-комнатную квартиру ст. Дивизионная, цена 160 т. руб. тел.: 29-21-52 аб. 201.
3-комнатную квартиру на Буйко. Тел.: 44-04-33.
Срочно 3-комнатная по ул. Жердева. Тел.: 45-99-83.
Полублагоустроенную квартиру, автомобиль "РАФ", 1992 г/в. Тел.: 21-02-60.
Малосемейку на Авназаводе. Тел.: 44-45-51.
Или сдать в аренду контейнер на "Тодли". Тел.: 44-34-77.
КУПЛЮ
Базу с подъездными путями. Тел.: 22-39-01.
ОБМЕН СДАЮ
2-комнатную (Аэропорт). Тел.: 22-71-99.
2-комнатная квартира в 20 "а" квартале. Предоплата. Пейд. 046, аб.6975.
Квартира. Тел.: 43-68-30 (вечером).
Помещение в аренду. Тел.: 25-20-37.
Склады с подъездными путями. Тел.: 222-830.
АРЕНДА РАЗНОЕ
Утерян сотовый "Моторола". Вознаграждение. Тел.: 37-18-46, 65-10-14.
Утеряны документы Адушиновой Е. К. Вернушему - вознаграждение. Тел.: 21-21-78.
Утерян сотовый телефон "Сименс" черного цвета в районе ресторана "Баргузин". Вернуть за вознаграждение. Тел.: 26-48-20.
СООБЩЕНИЯ
Объявляется набор на курсы закройщиков, портных, парикмахеров. Лицензия № 1037. Тел.: 21-65-95 (в рабочее время).
Срочно требуется персидский кот для вязки. Тел.: 43-03-47.
Производится набор на подготовку водителей категории "В,С". Тел.: 26-05-12.
Открытый аукцион: продается незавершенное строительство КПД в 20 "а" квартале. Тел.: 22-92-44, 42-84-77.

К 300-летию похода хори бурят к Петру I

(Окончание. Начало в № 6 за 6 февраля).

...Понимание этого документа встречает ряд неожиданных трудностей. Прежде всего язык, на котором он был впервые составлен, по-видимому, южномонгольский, в отношении терминологии подвергся сильному влиянию китайского. Очевидно, авторы докладов были люди образованные и знали китайскую географическую литературу. Жизнь сяньбийцев в Тибете и государстве Тогон в историческом обозрении не была долгой и спокойной.

▲ Все началось в VII веке, когда в Тибете усилился клан, во главе которого стоял военачальник Гар - тибетец по происхождению. Этому клану удалось свергнуть сяньбийскую дистанцию Тоба - потомков старейшины Туфа Фань Ни, который, как описано выше, прикочевали туда около 440 года. В 661-662 годах тибетцы разбили военную мощь государства Тогон и покорили его население. Сяньбийцы Тибета и Тогона стали в отношении тибетцев подчиненным народом, однако сохраняя кочевой быт, родовые традиции и память о великих деяниях предков, не превратились в скопище рабов или слуг. Сяньбийцы и табгачи, и муоны, теперь уже под другими наименованиями, оставались убежденными кочевниками, даже наличие городов и укрепленных замков не могли помешать им жить в майханах-палатках и юртах.

Административные единицы из территориальных стали родовыми, вместо сотников и тысячников управлять народом стали старейшины, то есть произошел возврат к прежним традициям. В новых условиях происходила инкорпорация в роды илюплеменного элемента. Потеряв собственную государственность в условиях кочевого быта они усиливают взаимопомощь, укрепляют древние обычаи.

Самым тяжелым преступлением, как и прежде, стало считаться конокрадство, за которое виновному полагалась смертная казнь. Сяньбиец не мог обеднеть. Если он по любой причине терял скот, родовичи делились собственным, и он восстанавливал свое хозяйство. По всей вероятности постепенно стало происходить обобществление в родах скота и пастбищ, ибо в чуждом окружении отдельной семье, айлу прожить самостоятельно невозможно уже не было.

Низвергнутые в Тибете табгачские аристократы подались на север и через сотни лет основали тангутское государство. Об этом свидетельствует запись в тибетских и китайских летописях, утверждавших о том, что основатель тангутского государства Тоба-хуай-гуань в 861 году казнил Шан-Кунжо, происходившего из тюрко-монгольских военнопленных и возглавившего 200-тысячное войско восставших кочевников, в основном состоявших из бывших поданных государства Тогон. Данный факт и свидетельствует о том, что жизнь сяньбийцев и других кочевников Северного, Северозападного Тибета в седьмом, восьмом и девятом столетиях была очень нелегкой. Настало время для многих родов принимать кардинальное решение, которое могло быть только одним - путь на Север, как было с древними монголами неоднократно. Тем более политическая обстановка на просторах Халхи, после господства Жужаньской Орды, первого и второго тюркского каганатов и государства уйгуров, последовательно господствовавших на этой территории по несколько столетий, более или менее стала спокойной. Тангутское государство Си-Ся можно было обойти, а влияние растущего могущества киданей в Южной Сибири ощущалось еще слабо.

Итак, монголыязычные племена, потомки

Сяньби и их ответвления - табгачей, уже под другими именами, в 8 и 9 веке двинулись на Север, кто в Халху, кто в Южную Сибирь, есть основания предполагать, что в этом движении участвовали Хори и предки племени, впоследствии ставшего собственно Монголами. Возникает вопрос - все ли монголыязычные кочевники покинули пределы Тибета, Кукунара и Амдо?

риод испытали на себе жестокость междоусобных войн, планомерное наступление имперского Тибета, когда его кавалерия опустошала даже Китайский Туркестан и собственно Китай. Мало покоя давала и растущее могущество тангутов и их империи Си-Ся. В эти чрезвычайные времена. Судьбоносные и переломные для кочевников Северо-Восточного Тибета, и мог возникнуть героический народ-

Сцены переселений древних монголов

Нет не все. Юрий Николаевич Рерих в работе «Кочевые племена Тибета» отмечает, что: «Обычно с Тибетом связывается представление о бесчисленных буддийских монастырях, богатых памятниками индийского и китайского искусства, о многочисленных книгохранилищах, содержащих бесценные рукописи на древнеиндийском языке санскрите, давно утраченные в самой Индии. И вот бок о бок с этим буддийским Тибетом продолжает жить кочевой Тибет, Тибет Гэсэр-хана и кочевого эпоса, Тибет черной веры, или шаманства. «Для предложенной читателю темы наибольший интерес представляют племена кочевников Хоров. Местообитанием племен Хоров являются Север и Северо-Восток Тибетского нагорья, где на высокогорном поясе травянистых степей издавна проживали кочевники. Хоры в настоящее время делятся на пять племен.

1. Це-мар 2. Атак-Мемар 3. Атак тхоми 4. Лаоро 5. Кхомаро

Однако, это деление несколько условно и общины под этими названиями представляют собой больше административные единицы, чем этнические, ибо хоры проживают и в других, пригодных для содержания скота местностях Тибета. О принадлежности Хоров или их предков в древности к Южно-Сибирской общности народов свидетельствуют характерные для Северной Монголии и Южной Сибири могилы с оградками из каменных плит, найденные наконечники стрел, предметы «звериного» стиля, принадлежащие к скифо-сибирской культуре и находящиеся в пользовании у Хоров и в настоящее время. Характерно, что у Хоров обнаружен посеребренный железный пенал с изображением лежащего оленя и фигуры лебедя. Он определяется как работа китайских мастеров, изготовленная на заказ. Интересно то, что птица исполнена в древнем скифо-сибирском стиле и во многих деталях сходится с вышивкой, найденной в горах Ноин-Ула П.К. Козловым при раскопке могилы древнего хуннского шаньюя. В эпосе о Гэсэре, героической саге Тибета и Монголии, встречаются главы «Война с племенами Хоров». Вероятно большая часть этого эпоса родилась на земле кочевников Северо-Восточного Тибета. Эти земли служили для кочевых племен своеобразным убежищем от политических волнений в степном поясе Центральной Азии и речных долинах собственно Тибета, которые усилились в 8-9 веках, т.е. в имперский период державы. Племена, обитавшие по той или иной причине в горных твердых Северо-Востока страны в этот пе-

риод испытывали на себе жестокость междоусобных войн, планомерное наступление имперского Тибета, когда его кавалерия опустошала даже Китайский Туркестан и собственно Китай. Мало покоя давала и растущее могущество тангутов и их империи Си-Ся. В эти чрезвычайные времена. Судьбоносные и переломные для кочевников Северо-Восточного Тибета, и мог возникнуть героический народ-

Теперь возникает закономерный вопрос: куда конкретно направились эти племена и где осели? Анализ многочисленных источников позволяет с определенной долей достоверности определить новым местообитанием Хоров или Хори лесостепные просторы Западного Байкала. Сокровенное сказание Монголов утверждает, что примыкающие к этому озеру таежные и лесостепные просторы с богатыми травой, водой и дикими обитателями, речными долинами в середине века объединились общим для них названием - Баргуджин-Тукум.

Земли вокруг Байкала в те времена населяли курыканы и пришлым кочевникам свою родину запросто так отдать не могли. Поэтому можно предположить, что в этих силах локальных войн могло окончательно определиться лицо племени Хори, ядро которого составляли потомки сяньбийцев - хоры, хотя название Дунху-хоры и упоминается среди монголыязычных варваров китайцами еще до новой эры.

Напрашивается вопрос: почему победили пришельцы-хоры, а не аборигены края - курыканы? Ответ кроется в различиях этнической доминанты. Курыканы в этот период были относительно мирным народом - хлебопашцами и оседлыми скотоводами. А Хоры только что вышли из горнила сплошных войн, ибо с кавалерией имперского Тибета они участвовали в походах на Среднюю Азию, Северную Индию, не говоря уже о Китае. Они были чистыми кочевниками, народом - войском, который умел воевать за свои и чужие интересы, а тут судьба распорядилась так, что кроме победы иного выхода не было. Хоры пришли из далекого Кукунора не для того, чтобы стать невольниками курыкан.

«Средневековые хоры - монголы вобрали в себя, - пишет Б.Б. Дашибалов в своей книге «Археологические памятники курыкан и хоры»,

- многие курыканские (тюрские) роды и ассимилировали их; культы и традиции курыкан стали органической частью хори.» Далее он отмечает:

«Вероятно, какая-то небольшая часть курыкан, под давлением более сильных и могущественных завоевателей, двинулась вниз по Лене и ушла на Север в земли предков якутов». О местообитании племени хори, уже сложившегося этноса, пишут многие историки средневековья и более позднего времени. Все они отмечают его в Баргуджин-Тукуме, особенно часто указывают на Приангарье, верховья Лены и остров Ольхон. Об этом уже свидетельствуют и многочисленные находки археологов, которые появление Хори в западном Прибайкалье относят к X-XI векам.

Если кратко проследить вероятный путь хори-монголов с I века до н.э. до XI века н.э., т.е. до упоминания их в устном народном творчестве собственном монголов, можно отметить следующее:

Дунху-хоры во II и I веках до новой эры проживают к востоку от Хингана.

2. На рубеже старой и новой эры Дунху-хоры захвачены хуннами и частично включены в состав своего народа. Вероятно под именем Сяньби.

3. В первом веке до новой эры ответвление сяньбийцев, которое именуется табгачами, переселяется в Восточное Забайкалье и в источниках именуется впоследствии неукротимыми косоплетами табгачами.

Во втором веке новой эры объединенная ханом Таншихаем Сяньбийская орда разгромила хунну, часть которых ушла в южноуральские степи, часть перекочевала на юг и вошла в подчинение Китаю.

5. В третьем и начале четвертого века сяньбийцы, вместе с ними и табгачи, устремляются на юг и захватывают Северный Китай.

6. В 307 году часть сяньбийцев и вместе с ними предки хори перекочевывают к озеру Кукунор и основывают царство Тогон.

7. В 440 году один табгачский род перекочевал в Тибет, где объединил разрозненные племена, дал начало тибетской государственности и правящую династию.

8. После Китая-Тибетского мирного договора 821 года, когда, до того единая Тибетская империя, развалилась на множество племен и небольших княжеств, постынно враждующих между собой, потомки сяньбийцев уходят на Север и заселяют Западное Прибайкалье, Южную Сибирь и Северную Халху. Все эти племена проживают там вплоть до образования Великого Монгольского государства Чингисхана.

Такова, на мой взгляд, в общих чертах история, или предыстория предков племени хори-монголов. Дальнейшая судьба этого племени более или менее, с известной долей обоснованности известна.

Это и проживание в IX-XII веках в Прибайкалье, и поражение от войск монголов в 1206 году и трехвековой, так называемый «темный» период истории до XV века.

В последнее время появилось вполне обоснованное мнение, что хоры эти годы, около 3 веков, проживали в улусе Ильханов в верховьях Евфрата. Но это уже совсем отдельная тема.

В заключении надо отметить, что в предлагаемой статье много, возможно, даже слишком, предположений и мало доказательств со ссылкой на достоверные источники. Тем не менее я осмелился предложить вниманию читателей свое личное мнение, которое, на мой взгляд, подтвердить обоснованию и отрицать доказательно невозможно и может быть воспринято как версия заинтересованного человека, которую можно принять или отвергнуть.

В. ГАРМАЕВ, писатель.

БҮРЯАДАЙ МЭДЭЭЖЭ УРАН ЗОХЁОЛШО ДУЛГАР ДОРЖИЕВАГАЙ

ЗОХЁОХЫ АЖАЛАЙ АБЬЯАС СОО

Дулгар Доржиева түрүүшүнгээ шүлэг 15 наһатайдаа «Баргузинская правда» гэнэн газетэд толилуулһан. Энээнэй һүүлээр эдир басаган хургуулин тетрадь соо байгаа, түрэл нютаг гэхэ мэтэ темэнүүдтэ шүлэгүүдые бэшээд, тэрэнээ хүндэ харуулхаяа эшээд, хадагалаад ябадаг байгаа.

1965 оной намар Дулгар Доржиева яһалахан зузаан тетрадь соо шүлэгүүдые бэшээд, нэн түрүүн «Буряад үнэндэ» орожо, Матвей Осодоевто шүлэгүүдые харуулба. Тэрэ үедэ газетын соёлой таһагта хүдэлжэ байһан залуу уран зохёолшо Дулгар Доржиевае Уран зохёолшодой холбоондо эльгээбэ. Тиихэдэ уран зохёолшодой консультантаар хүдэлжэ байһан Цыренжаб Жимбиев шүлэгүүдые хаража үзөөд, «Байгал» сэтгүүлэй ахамад редакторай орлогшо Дондог Улзытуевта эльгээбэ. Дондог Улзытуев тэрэ дэбтэрын түргэн иража байгаад уншаад: «Долоон хоногой туршада намар тухай шүлэгүүдые бэшээд ерэ», - гэнэн даабари үгэбэ.

Энэ үедэ эгээл алтан шаргал намар байгаа... Дулгар 5 хоногой

туршада 10 шүлэг бэшээд, «Намарай дэбтэр» гэжэ нэрлээд, поэтэ харуулба. Уданшьегүй тэрэ үедэ Цырендулма Дондогой «Байгалай» редакцияда оробо. Дондог Улзытуев: «Энэ шүлэгэй ульһатай хүн байна, ши «Буряад үнэндэ» бэшэжэ гаргуула», - гэбэ. Тиигэжэ Дулгар Доржиевагай дүрэ зурагтай хэдыхэн шүлэг республикын уншагшадта мэдээжэ боложо эхилээ бэлэй.

1966 оной «Байгал» сэтгүүлэй нэгэдэхи дугаарта Дулгар Доржиевагай «Намарай дэбтэрнээ» шүлэгүүд толилуулагдаба. Энээнэй һүүлээр хирэ болоод лэ, шүлэгүүдын энэ тэндэ барлуулагдадаг байгаа.

Гэбэшье Д.Доржиевагай түрүүшын «Баргажанай долгин» согсолбори 1978 ондо Буряадай номой хэблэлээр гаргагдһан юм. Тэрэ үедэ бэшэгдэһэн зарим шүлэгүүдын булта барлагдаагүй. СССР-эй уран зохёолшодой холбооной гэшүүн бэшэ хүнэй зохёолнууд арбаад жэлнүүдээрэ уран зохёолшодой холбооной, Буряадай номой хэблэлэй дансанууд соо хэбтэдэг байгаа гээд мэдээжэ. Олон удаан жэлнүүдтэ Дулгар

Доржиева Баргажанай, Хурамхаанай аймагай газетэнүүдтэ хүдэлхэдөө, түүхын, арадай аман үгын баялигуудыг суглуулһан. Энэ үедэ олон шүлэг, дуунууд, онтохонууд, туужанууд бэшэгдээ. Гадна «Мүнгэн хутага» гэжэ зүжэгын 1990-1993 онуудта Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ гүрэнэй академическэ театрта харуулагдаһан юм. 1978 ондо Дулгар Доржиева «Баргажанай долгин» гэнэн түрүүшүнгээ номые «Үглөө тухай бодолнууд» гэнэн шүлэгөөр түгэсхөө. «Минии үглөө, үглөөдэрым угтуулхаяа ухаам хайшань залахабши?» гэнэн мүрнүүд сагай бодото шарай харуулаха гэнэн хэдэлгэ болоно гэшээ ааб даа. Поэт, магад, тиихэдэ ёһото поэзии өөрынгөө бодото эрилтэнүүдтэ харюусахаар, сэдхэлэй гүнһөө, ухаанай һонорһоо бэшэгдэдэг болохыг зүгнэжэш болоо.

Тэрэ гэнээр Д.Доржиева бүхыдөө II шүлэгэй заахан номуудыг хэблүүлэн гаргуулаа. «Наран сэсэг» (1983 он), «Эржэн тобшо» (1988 он), «Эжыдээ бэлэг» (1995 он), «Новолуние» (1996 он), «Алтан

һабагша» (1997 он), «Светотени» (2001), «Мүнгэн хутага» (2001), «Дуранай дугы» (2001 он), «Соёмбын элшэ» (2002 он) гэнэн номууд болоно.

Олон ондоо хэблэлнүүдтэ барлуулагдаһан нимгэхэн номууд тухай поэдүүд, эрдэмтэд, уншагшад өөһэдынгөө һанамжануудыг хэлэһэн, бэшэһэн байдаг. Гэбэшье олохон ушарта ажабайдалай олон янза маяг, үе, галаб сагай хэлгээн соо харюугаа бэдэрдэг замби түбиин, хүн түрэлтэнэй хэтэ

мүнхэ асуудалнуудта харюу шүлэгшэн бэдэрнэ. Гадна хүүгэдтэ зорюулагдаһан шүлэгүүдын олон. Мүн лэ арбаад гаран жэлэй саада тээ бэшэгдэһэн туужанууд, богони расказыуд уншагшадтаа хүрэхэ ёһотой гээд һанагдана.

Бидэ мүнөө поэдэй «Нүүдэл тэмдэгүүд» гэжэ хэблэлдэ байһан номһоо «Намарай набшын буһалгаан» гэжэ заахан поэмэ уншагшадтаа дурадханабди.

БЭДЭРЭЛГЫН БЭРХЭ

Энээхэн үе сагаа уянгалан үргэлжэ, гүн саадахи удхыень дэлбэлхые оролдгошодой урда аймагтар хүшэр, гансал гүн сэдхэлэй, тон нарин мэдэрэлэй хүбшэргэе дайража, хүнүүдэй ухаанда хүргэхэ орёохон зорилго хэзээдэ байдаг гэшээ ааб даа. «Уран шүлэгүүдэй удхада хүрэхэ бүридөө нэгэтэ бэшэ Колумб шэнгээр бээ мэдэрдэгби», - гэжэ өөрсэ маягтай зохёолнуудыг манда бэлэглэһэн Назым Хикмет хэлэһэн байдаг. Далайн саада холын эрьедэ оршодог юртэмсэ хүрэлгэ уран бэлигтэнэй нангин зорилго гэшээ ааб даа. Хүнэй ухаан сэдхэлдэ ойлогдоогүй юмэ онгилжо, энээнээ уран үгын шэдитэ хүсөөр уншагшадта хүргэлгэ аймагтар хүшэр бээ. «Поэзия вся езда в незнаемое», - гэжэ Владимир Маяковский тэмдэглээ һэмнай.

Иимэ һанамжа бодолнууд Дулгар Доржиевагай «Намарай набшын буһалгаан» гэнэн поэмые уншахада, эжэлүүдгүй бии болоно.

Хэды эрьелдэхэ юм газарай гол?
Хэды нэлэгдэхэ юм намар, хабар?
Хэды носоогдохо юм гуламтын гал?
Хэды зобоогдохо юм сэдхэлэй тамир?

Үбгэн адуушанай эдэ асуудалнуудта тодо харюу олохонь бэрхэтэй. Эгүүридэ мүнхэ энэ асуудал дээрэ гүн ухаантан нилээд бодомжолһон ааб даа. Үе саг бүхэн өөрынгөө удха шэнжээр харюусахыг оролдодог. Поэмын геройдо бидэ ямар харюу мүнөө сагта үгэхэ болонобиди? Саагуур удхалжа, ухаагаа гүйлгэхыемнай үбгэжөөл урыална.

Бэлиг түгэлдэр уран үгүүлэл өөрынгөө ёһо гуримаар сэдхэлэй гүн хүдэлсэ, нарин уян мэдэрэл, саадын эрмэлзэл, бэлгэ бэлигэй зүн өөртөө багтаажа, поэдэй эсэшэгүй бэдэрэлгэ соһоо хүнүүд тээшэ дутташадаг гэшээ. Энэниень, бидэ уншагшад, сэдхэлээ дэлин урматай угтажа абаха зэргэтэйбди.

М.БАТОИН,
уран зохёолшо,
Буряадай гүрэнэй лауреат.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (дундай) Монголой космонавт Гурракшаа.

БАРГАЖАННАА НЭБШЭЭ
ТАТУУЛНАН ПОЭТ

Үбгэнэй толгойн үһэндэл
Үсөөхэн тоото

арадаймнай

Үнэн байдалыг

тодорүүлха

Үгэнүүд хэдыбтэ

дэлхэйдэ?

- гэжэ уран шүлэгшэн Дулгар Доржиева «Эхэ хэлэн тухай эльгэнэй мүрнүүд» гэнэн шүлэг соогоо шангахан асуудал табирад, өөрөө харюусажа туршаһан байдаг.

Монгол Буряадайм хэлэн
Магтаал шамдаа

үргэнэм.

Эжы, абынгаа найдаһан
Энхэ баялиг хүндэлнэм.

Эсэгэ ехэ Монголой эршэ ехэтэ түүхыг бээдээ багтааһан «Нюуса тобшо», «Алтан тобшо» болон олон номууд соо аржыса гаргажа ерэнэн, нээрээшье, баянһаа баян хэлэн тухайгаа шүлэгшэн хүн бэшэнгүй яахаб?! Магтангүй, бахархангүй яахаб?!

Сагай нюусыг

түүхэдээ бэшээд,

Сахилзын үндэһэндэ

хүсэ үгыт!

Шанга уряа. Хүн бүхэнэй бодолгото боломоор үгэнүүд! Поэт хүн ганса өөрынгөө наһан тухай, ябагааршье, ямаршье аргаар гаталжа гараһан харгы зам тухайгаа, уулзаһан нүхэд, ууһан, эдигэн

умдан, эдээн тухайгаа бэшэ, зуун жэлнүүдые эблүүлжэ, нэгэ зураг болгон хараха, мянгаад хүнэй зүгһөө үгэ хэлэхэ аргатай. Энэ ехэ ашаае урдаа байһан хүн арай даахагүй хаш. Дулгар Доржиева хара баһаһаа шүлэг бэшээд, эхэнэр хүнэй нимгэн сэдхэлһээ уянгата поэзиин утаһа гүрөөд, Буряадайнгаа эхэнэр үсөөхэн поэдүүдэй зэргэдэ батаар оролсоод, газетэ болон радиогой гайтай хүндэхэн ажал хэлсэһэн ёһоороо нарай элшэдэл дулаахан, нарын толондол харуулхан шүлэгүүдээ бэшэжэ ябана. Түрэл арадаа олошоруулхын түлөө хүбүүд, басагадые түрэдэг. Түрэл зоноо баясуулхын түлөө дуу дууладаг, шүлэг бэшэдэг.

Эндэ ерэнэн хүн бүхэн
Мэдэрһэй даа

иимэ баяр.

Энээхэн наһаяа утадхан
Бэдэрһэй даа

шэнэ хабар.

Тиигээл даа - бэдэрэе шэнэ хабар.

Уншяал даа Дулгар Доржиевагай дунтан хононгүй шэбшэжэ бэшэһэн шэнэ шүлэгүүдые, шэнэ номуудыг. Баргажан голой нэбшээн үлээһээр байна бээ.

Лобсон ТАПХАЕВ.

ЗОХЁОХЫ АЖАЛ ЯБУУЛГА ТУХАЙ

НАМАРАЙ НАБШЫН БУҮХАЛГААН

(Заахан поэмэ)

Газаа набшын шафалжа эхилэн
 Гашуудалайнь эхин - намар.
 Сэдьхэлдээ сагай аашые таахан
 Сэлмэг гунигай шанар.

Тэрэниие хэхэн,
 хүгжэмынь шагнахада,
 Тэмсэлээрээ хүрьелхэн хорото
 халхин.

Шарлахан набшын шадалые хориходо
 Шаналал дуулахан хэтын халхин.
 Абар-табар бэлшээн моридой дунда
 Жабар дабахан эрэ хүн дуугай.
 Хабар тухай бодол түрээ юм гү?
 Намар тухай асуудал хүрөө юм гү?
 Хоридохим зуун жэлэй эсэсэй хүни
 Хорбоо юртэмсэдэ эртгэнэ мэдээтэй.
 Багтааж абахан энэ үе сагынь
 Байгаалин зүрхэндэ үнинэй хээтэй.

Хагсуу халхин үдэр хүнигүй,
 Зүрюу набшаадые
 таһалаад болиногүй.

Хажуу талаһаа хаража хуултагүй,
 Хүлгүү намар юушые дууланагүй.
 Хүйтэндэ сохюулһандаа шара набша
 Хүсэлнэ гү, буһалгаанай тамираар.
 Шаргал наранай элшэ гэрэлье
 Шадалдаа абаһандаа тэмсэнэ гү,
 үсэдөөр?

Сагые согсолһон энэ үзэгдэл
 Саанаһаа гэтэнэ адуушаниие сэхэ.
 Даараһан сэдьхэлэйн хүндэ хуягые
 Дааж ядана хаш... Бэнь.

2
 Үбгэжөөл тэхирэжэ сагаахан хуһанда
 Шарлахан набшаадай
 олошорхые харана.
 Үнэтэ үнгэнь хайшаа дэгдээб даа?
 Шаналал шэнэ асуудалаар шэрбэнэ.
 Хахасахаяа ойлгоһон үбгэн адуушан
 Хажууһаан аалин оршоноо анхарна.
 Хаанаһааб даа, досоонь түрэнэ
 дуушан...

Хабтагай дайһань тэрэниие шагнана.
 Набшаһад номгоржо, хүдэлхээ
 болишоод,
 Налгай зохидоор наранда игаана.
 Наартай элшэдэнь бээ
 найдажархёод,
 Намарай хүрьһые огто мартана.
 Адуушан аалихан түүдэг носоожо,
 Аянай забьяада сайгаа шанана.
 Номгорһон набшын һүүдэр гоёшоожо,
 Нёдондо эжындэ амарһанаа ханана.
 Халуунһаа үбгэниие халхалдаг
 байһанаа
 Хатаашые һаа, набша мартаагүйл
 ёһотой.
 Бүхэли зундаа хөөрэлдэһэн зугааень
 Буусынь хүрьһэн шагнаал ёһотой.

3
 Тэмсэлээрээ хатуужаһан шара набша
 Тэнэг халхинда эсэргүү дабрана.
 Намарай наран мэхэтэй һарабша
 Наһанайнь тооё нюусаар дүгнэнэ.
 Сальгидан зэнхынэ сагай далай
 Сагаа тоолон нюсэгэрһэн модод,
 Хагдарһан ногоондо адууниинь
 даданхай
 Хазаар мэдээгүй залхуу морид.

Юундэ түрэнгүйб нютагтань хүлэг?
 Харюу олоогүйдөө адуушан гунигтай.

Хүндэ асуудал нэрбэнэ түлэг
 Хатуу бодол тамалаад хашартай.
 Үбгэрһэн адуушан бэдэрһэн
 харюугаа
 Үргэлжэ үргэлһөөр гааһаа хорно.
 Отгоргойн наран гаргаһан алдуугаа
 Ойлгохоор болишоод дуугай гэтэнэ.
 Тодорон тобойно томоотой асуудал

Харюу олдогогүй галабуудай
 һэлгээндэ.
 Толгойн зоболонгоор нэмэнэ гашуудал,
 Залуу бодол бүрилдэнэ зэрэлгээндэ.
 Хатаһан набша шэртэжэ адуушаниие
 Хангай юртэмсын гайхалда үнэн.
 Наһан тухай бодолай хуушаниие
 Наринаар сахидаг байгаали сэсэн.
 Хүл доронь шаршаганана хатаһан
 набша,
 Хүхэ тэнгэридэ наран һажана.
 Хоорондонь зогсоһон адуушан үбгэн
 Хөөрэлдэжэ өөртэйгөө
 ханаагаа заһана.

4
 Залуу наһандаа түрүүшынгээ дурые
 Захадань уулзаһан сагынь ханагдана.
 Заяа хубиингаа бодото нарые
 Залираһан гайнь мүнөө элирэгдэнэ.
 Оршолон юртэмсэдэ өөрын замтай
 Омог ябахань өөрыгөө диалэхэнэ.
 Тоонто нютагай тооһоншые гамтай
 Тооноор ороһон гэрэлтэй ниилэхэнэ.
 Хүн хэды удаа нэгэ наһаяа
 Хүрьһэтэ, дэлхэйдэ сэсэглүүлжэ
 болохоб?

Хүн хэды удаа нэгэ нэрээс
 Хүндын хайраар олошоруулжа
 болохоб?
 Хэзээ энэндэ харюу үгтэхэб?
 Хээрын халхин мүнүүдые тэгшэлнэ.
 Тэршээ эшхэрэниинь хэды эрьхэхэб?
 Тэнгэрийн хаяае наншаад сухирана.
 Губиин элһэнэй эшхэрээсэ зүгнэн,
 Түбиин таабарьяар наадана набша.
 Хубиин байдалай одо манан,
 хүниин харанхыдашые һэргэнэ тэгшэ.
 Үйлын үриин зарлигаар ходооро
 Үнгээ һэлгэдэг байдалай заншал
 Үерлэн эрьежэ үлэнэ үншэрэн.
 Үбгэрһэн адуушанай сэдьхэлэй
 гүндэ
 Адуушан дүтэлжэ модоной набшада
 һүүдэртэнэ хуужа амардагаа ханана.

Аажамхан зунай богони хаһада
 һүүжээсэ табижа тэниинһэнэ ханана.
 Энэ модоной хэды удаа дэлхэйтээсэ
 Нараяа тойроһониинь хэлэжэ болохо.
 Эрэһлэн набшаһаадаараа нэгэ
 хэлэтэйгээр
 Намжаахан үглөөе угтаһаниинь
 элирхэ.

5.
 халхин хүрьелээд наншана юушыеб,
 һаршаганан унана модоной набшаһад,
 һамнагдан нюсэгэрһэн сагаан хуһад,
 һарьмай үүлэд дээгүүринь субанад.
 Хэды эрьелдэхэ юм газарай гол?
 Хэды һэлгэгдэхэ юм намар, хабар?
 Хэды носоогдохо юм гуламтын гал?
 Хэды зобоогдохо юм сэдьхэлэй тамир?

Адуушан хүрэг моридоо суглуулжа,
 Аалихан гэшхэлһээр гэртээ ороно.
 Ханадань үглөөтэй хүлэгэй хазаар...
 Харахадаа тэрэниие абая ханана.
 Үтэр сайлаад унтаридоо орожо,
 Үүрэй сайтар зүүдэндэ бүдэрнэ.
 Намарай набша зүрюу дарбажа,
 Хоморой шухаг хүгжэм бэдэрнэ.
 Газаа халхитай эшхэрээн номгоржо,
 Гэртэнэ аалин намдуу болоно.
 Үбгэн адуушан налгай бодожо,
 Хүүгэн гуталаа һэлгэн үмдэнэ.
 Үглөөнэй тэнгэридэ хэдыхэн мүншэн
 хүниин дуунай гэршэ үлэнхэй.
 Үдэрэй хүрэхэдэ айнгяар түргэн
 һүүдэрээ үлээнгүй ябаха хүсэлтэй.
 Модондо үлһэн хэдыхэн набша
 Нёдондо зохёоһон аялга сахинхай.
 Адуушан тэдэниие дуугай энхэржэ,
 Аалин оршондоо бодолго болохтой.
 Хүл доронь набшын шаршаганан
 Хүрэжэ ерһэн үйлэтээсэ эбсэнги.
 Дэмы хэгдэһэн тэдэнэй буһалгаан
 Дээрһэнэ үгтэһэн номнол шэнги.
 Үбгэн сагай уларил сасуулжа,
 Нюсэгэрһэн хубсаһанай дэргэдэ
 тамхилна.
 Удаань бэлшэһэн адуугаа суглуулжа,
 Урасхал голдо уһалхаяа гэшхэлнэ.

1995-2000 онууг.
 Баргажан-Улаан-Үгэ.
 ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Г.Н.Очирова,
 Ц.Н.Номтоев, Д.Д.Доржиева, Ж.С.Са-
 жинов.

БАЙГАЛ

Байгал агуу далайнгаа
 Байһан түүхэнэ хөөрэхэ,
 Урма ехэтэ мэдэрэл
 Урган түрэхөөр үнинэй.
 Түүхэ гээшэ хэтэдэ
 Гүйхэ гэнэн харгытай.
 Хүн бүхэн тэрэниие
 Зүйхэ гэнэн ажалтай.
 Далай ехэ Байгалнай
 Дабхар олон үльгэртэй.
 Далай болоһон шэдинь
 Дайда нюуса намтартай.
 Үниинһөө эрьээрнь сугларжа,
 Арад зомнай түбхинөө.
 Үнэнһээ сэхэ үндэлжэ,
 Адуу малаа тэнжээгээ.
 Байгалайнгаа баялиг хюданхаар
 Байдалай баялиг нэмээхэ гэжэ
 Наһанай үндэр номнолтой
 Налгай хуужа тэниигээ.
 Сагаан ханалаар хаража,
 Сарюунаар далайгаа таһаа.
 Сахижа арюунаар ябаха
 Сагай хургаал досоомнай.

Үндэр тэнгэрийн гүндэ
 Наран бодолоо мананхай.
 Үрбэгэрхэн хоёр үүлэн
 Үелэн ханилан нааданхай.
 Бараниие анхарһан тэнгэри
 Байдалай шарайе шэртэнэ.
 Жаргал хүлэһэн энгэрэй
 Заахан тобшые гэтэнэ.

Юрын тооһондол адьяар
 Юртэмсэдэ бээ тоолобошые, заримдаа
 Хүсээ тэрэнтэй туршаһан хабая
 Хүн өөрөө хоридог лэ замдаа.
 Үльгэр домогой һабагша татан,
 Үйлынгөө харгы бэдэрэн ябахадаа,
 Үнгэрһэн сагые үглөөтэй холбон,
 Үеһингээ жаргалые мэдэрдэг наһандаа.
 Сэнхирхэн тэнгэрийн согые шагнан,
 Сэдьхэлэй гунигаар бээ аршалан,
 Хэзээдэ мүнхэ замбин хуули
 Хэнэй зохёол бэ гэжэ уйдагша.
 «Юундэ түрэнһөө өөрһөө асуужа,
 Зүүдэ манан гансаараа хууха
 Хүндэ бодол бү түрэнэй», - гэжэ,
 Хүнүүдһээ нюужа өөртөө хэлэнэб.

ГАЛАА ТҮЛИНЭБ

Галаа түлинэб...
 Үрхээр гараһан утаамни
 Үндэр тэнгэрээр дүүлинэ.

Галаа удхалнаб
 Ошо сасаран Галайм эзэн
 Омог зугаа эхилнэ.

Галдаа түлээ нэмэнэб.
 Үхибүүднай дулаасажа,
 Үзэглээ сугтаа уншана.

Галдаа тоһо үргэжэ мүргэнэб
 Уг гарбалайнгаа эртын заяантай
 Үйлэ хубияа ниилүүлнэб.
 1989 он.

МҮНХЭ ГАРШАГ

Эхэ түрэ нютагаа
 Эльгэн соогоо энхэрээд,
 Элһэйг харгы замаар
 Элжэһэн мэтэ һалирнаб.
 Аба эжынгээ үгэһэн
 Ашата буян үбэртлөөд,
 Аласай нюуса бэдэрһээр
 Арсалан мэтэ зогсоноб.
 Мүнөөдэрэйнгөө мүнүүдые
 Мүнхэ гаршагта зорюулаад,
 Түрэнэн үридөө дамжуулжа,
 Түрэл аялгаяа шагнанаб.
 Монгол буряадай һүлдые
 Буурал холоһоо тодорүүлжа,
 Морин дээрээ мордожо,
 Бууса тээшээ хатаруулнаб.
 2001 он.

Хэжэнгын лицей-хургуулийн хурагшдад туршалгануудыг уншагшадтаа дуралданабди

Лицей

Эдир бага наһанһаа
Эрдэм шатыг дабахая
Экзамен эрхим барилжа.
Энэ лицейдэ ороо һэм.
Англи хэлэйг хэсээлдэ
Анхралтай шагнаад нуудагби.
Англи гэжэ гүрэн
Аяншалаад ерэхэ ханаатайлби.
Бултанаймнай үндэһэн хэлэн -
Буряад хэлэндэ дуратайлби.
Басагад, хүбүүд, бултадаа
Буряад хэлэеэ үзэгтэ!
Биологийн хэсээл болоходо,
Булта яран ошодогбди.
Багшамнай маанадаа
Баяртайгаар угтаад абадаг.
Географи гэжэ хэсээлдэ
Гүйдэн түргөөр ошодогбди.
Географ болохошье бэиш наа,
Гөшөөдөгбди бултадаа.
Ород хэлгүй, нүхэд,
Одоошье ябажа болохогүй.
Ород хэлэйг хэсээлдэ
Оролдодогби шадалаараа.
Мункин Виктор Сангисмитыпович
Маанадта физик заадаг,
«Масса, тело» гэжэ байгаа,
Маанадаа ехэ һонирхуулдаг лэ.
Хими гэжэ предмет
Химичилхын түлөө байдаг гү?
Яһала түрүүн ойлгодог аад,
Ядалсадиг мүнөө болоолби.
Черчени хэсээлэй болоходо,
Темез түрүүн хөөрөөд,
Таба абахая наһаа наа,
Чертеж зураха хэрэгтэй.
Математика гэжэ предмет
Манай классна заадаг лэ.
Маанадтаа ехэ дуратай аад,
Маатагар табануудыг табидог.

Мини аба Чимит-Доржиев
Манай аймагта «Чемпий» гэлсээдэ.
Дурлааб гэжэ һамга абаад,
Дүрбэн үхибүүтэй бололхой.
Ажалыг хэхэдэ бэрхэ,
Архыг уухадаа бэрхэ.
Амаргүй шадалтай,
Аргагүй һайн заштай.

Хэжэнгын хүни

Үдэрэй шууян замхашаба.
Мүшэд тэнгэрээр зайшаба.
Гэрэлтэ һара сагахан,
Нүүдэнэ саһан аргахан.
Хүни Хэжэнгэдэ ерэбэ.
Һалхин харанхыг уртаба.
Хэсээ ерэхэб хабар?

Эжынэртээ

Нангин минни наһые
Нагаса эжым тахина,
Хүхюутэй минни наһые
Хүгшэн эжым тахина.
Нангин минни нагаса эжи
һанаагаа намдаа зобожо,
Һунажа бурхандаа мүргэдэг.
Хайрата минни хүгшэн эжи
Харанхы үглөөгүүр бодожо,
Буурал баабайдаа мүргэдэг.
Эдир залуу наһандаа
Эрдэм ном шудалжа,
Эдэ хоёр эжынэртээ
Энэ наһандаа баярлуулжаб.

Арсалан

Би жсаахан дүүтэйлби,
Арсалан гэжэ нэртэй.
Шаб шара толгойонь
Эльбээд абаха дуратайб.
Дүрбэтэйхэн энэ наһандаа
Шаг шууяа табидог,
Хонгёо шанга хоолойгоор
Гэрээр дүүрэн ханхардаг.
Энэ жсаахан наһандаа
Үзэг тоогоо мэдэхэ,
Хараахдаа энэсээдэ,
Эжы абадаа хэлээдэ.

Нютагайнгаа поэдүүдтэ зорюулаб

Аралхан Хэжэнгын поэдүүд
Айдар сууда гарабалта.
Арадаа магтажа бэишэхэдтэй,

Хэдэн үетэнэй дурасхаалда

Энэ жэл республика дотор хори буряадуудай нилсэл Москва хотодо I-дэхи Пётр хаание бараалхан түүхэтэ үйлэ хэрэгэй болоһоор 300 жэлэй ойн баяр тэмдэглэгдэхэ юм. Энэ ушараар республикын хурагшад морёор «Угайнгаа замаар» Хоринхоо Энхэлэгтэ хүрэтэр 370 модо зайтай харгы гаталһан байна. Энэ аяншалга тухайгаа Хэжэнгын 10-дахи классай хурагша Доржо Лодоев хөөрэнэ:

- Манай Хэжэнгээ энэ экспедицидэ Ушхайтын Пурбо ба Баир Зодбоевууд, Цырен Эженов, Чесанын Жаргал Бадмаев, Могсохойной Ринчин-Ханда Тугултурова, Хэжэнгээ Саян Санжасв, Зоригто Мункин, Дарима Дамбасва гэгшэд хабаадаа юм. Жамьян Дашиевич Цыдендамбаев, Людмила Базаровна Дамдинжапова, Саяна Шираповна Цыденжапова манай хүтэлбэрлэгшэд байгаа.

Юһэн үдэрэй туршада олон һонирхолтой уулзалганууд үнгэргэгдөө. Буряад хубсаһаа үмдэнхэй, морёор нуга нютаг ороходомнай, ажаһуугшад хүндэмүүшэ

хайханаар угтаа. Сагаан эдегээр, хилээмэ дабһатайгаар, Хуушан Онохой нютагай татарнууд «чак-чак» гэһэн амтатайхан эдегээр хүндэлөө. Прибайкалийн тосхондо тэндэхи үхибүүдтэй хамта ажаһуугшадта концерт харуулаабди. Прибайкалийн аймаг би түрүүшынхиде ошоһон байгаа. Энэ аяншалгынгаа үедэ минни Эхэ орон ямар

һайхан гэшэб, үнэхөөрөөл, үргэн тала дайдаарнай элдэб яһатан эбтэй эетэй ажаһууна гэжэ үнэн зүрхэнһөө мэдэрэб. Буряад оронойгоо түүхэтэй гүнзэгтгөөр танилсаха золтой байгаа.

Энхэлэгтэ арадай аман зохёолой һайндэр, уулзалганууд, конкурснууд үнгэргэгдөө. Хори буряадуудай Пётр хаание бараалхан түүхээр викторина үнгэргэгдөө һэн. Би тус викторинада хабаадаб. Урда тээнэ манай эрдэмтэдэй Ш.Б.Чимитдоржиева, Ц.А.Жимбиевэй, Б.Дандароной, Б.Санжинай шэнжэлэлгын материалнуудыг үзэһэн байгаа. Пурбо Зодбоевой буряад хэлэн дээрэ бэлдэһэн «Би Бадан Туракинай үри һадаһанби» гэһэн элдхэл эрхим гэжэ тоологдоо. Ринчин-Ханда Тугултурова эгээл бэрхэ экскурсовод болоо.

Доржо ЛОДОВЕВ,
Хэжэнгын I-дэхи дунда хургуулийн
10-дахи классай хурагша.

ЧЕМУ УЧАТСЯ АМЕРИКАНСКИЕ ДЕТИ?

Для начала познакомлю вас с некоторыми фактами из моей биографии. Я приехала в городок Шарлоттесвилль (штат Вирджиния) в августе и жила в американской семье, с которой я очень быстро погрузилась. Городок мне понравился красивым и сказочным, о каком только и мечтать. Люди очень приятные и интересные в общении. Но первое впечатление обманчиво, так что постепенно мне приходилось привыкать к чужой обстановке, к чужим людям, находить общий язык и узнавать много нового и полезного о другом народе.

Вначале я думала, что американцы просто самодовольный народ, который думает, что они самые лучшие и всегда самые первые в мире. Потом я изменила свой взгляд. Да, американцы живут почти в изолированности от всего мира, и им реже дается шанс пообщаться с иностранцами, поэтому они мало знают о нас с вами, нашу культуру и язык. Но дело еще и в другом, они смотрят на человека по-другому, чем мы. Не характер, не воспитание, не ум в человеке главное для них, а его индивидуальность. Попробую раскрыть вам это на примере моей школы, CNS.

Проблемные темы и задания, рассматриваемые и решаемые самим учеником, помогают ему лучше ориентироваться в жизни, т.е. дается ему тот материал, без которого человек не может обойтись в современном мире. На уроке «Государство США», изучаемом в 12 классе, каждый раз мы рассматривали небольшие видеоматериалы аналитического характера, после чего мы проводили дискуссии, заполняли бланки с вопросами, нам также раздавали листовки с записями судебных заседаний, политическими комиксами, интервью разных людей и т.д. и т.п. Чтобы справиться с такими заданиями, нужно было действи-

тельно вникнуть или войти в данную проблемную ситуацию и дать свой аргументированный ответ, привести свои доводы и мнения. В этом поможет твой индивидуальный подход к проблеме и твоя внутренняя логика.

В американской школе искренне ценятся в ученике его старания и достигаемые результаты. На уроке физкультуры нам постоянно ставили цели и задачи выполнения разных упражнений. Рассказываю это на примере одного случая на нашем уроке. Как-то раз нас оценивали на подтягивании. У парней норматив составлял 17 раз, а у девушек 10. Никто не смог справиться с ним, только один лишь парень сумел это проделать с необычайной легкостью. Тренер поставил ему только 5% из 10. Объяснил он это тем, что никто из нас не прилагал для этого достойные усилия, а тому «счастливчику» сказал, что тот выполнил задание слишком быстро, и поэтому были грубые ошибки, как, к примеру, он не задерживался даже и трех секунд перед каждым подтягиванием и не соблюдал угол (90 градусов) в руках. Так что стараться, стараться и еще раз стараться.

Было у меня еще урок литературы, изучали мы и американские произведения, и японские, и африканские. В классе ученикам не навязывают чужие мысли, но стараются выявить их в них самих же.

Это прекрасно быть самим собой, но только тогда, когда ты узнаешь себя по-настоящему и понравишься самому себе таким, какой ты есть.

Дарима АЮШЕЕВА,
выпускница Кижингинской
школы-лицея 2002 года,
ныне студентка.

«ШКОЛЬНЫЕ ГОДЫ ЧУДЕСНЫЕ...»

Здравствуй, школа! Каждый день мы произносим эти слова... Осенью, когда на улице медленно и с завораживающей силой падают желтые листья. Зимой, когда земля покрыта белым-белым снегом. И весной, когда воздух чистый-чистый, и все вокруг цветет...

Школа - это родной дом. Приятно и весело на душе, как будто приходишь домой после долгой разлуки, и так уютно в родных стенах. Свою школу ты не забудешь никогда, потому что сюда ты пришел еще совсем маленьким, здесь ты обрел настоящих друзей, здесь ты начал воспринимать преграды судьбы проще, здесь бывают и обиды, и радости, и слезы, и смех.

Первый раз, первый класс... Помню, как я с сильно бьющимся сердцем, с пыльным букетом цветов пришла в первый раз в школу.

Было страшно и необыкновенно весело, ведь ты на первой ступеньке удивительной школьной жизни.

Наверное, только в школе ты встречаешь своих верных друзей, которые всегда будут рядом с тобой. С ними ты проводишь большую часть времени, все больше и больше привязываясь к ним. И ясно, что расстаться с ними будет очень трудно. Скоро наши пути разойдутся, наступит студенческая жизнь. Но школьные годы, память о них никогда не исчезнет. «Прощай, школа!» - такие слова каждому из нас придется произнести - Мы тебя не забудем...

Аюна ДОРЖИЕВА,
выпускница лицея,
студентка БГУ.

Амгалан досоом болонол.
Хонгорхон Хэжэнгэ шотагаа
Хододоо магтажа ябалалта,
Холын харгыда ябахадта,
Хододоо һанажа ябахалби.

Хүхюутэй энэхэн наһандаа
Хонгёогоор энэхэс ябахадта,
Эжы аба хоёрни
«Энээрнине эрэ хадаг» гэбэл даа.
Арбаадтай энэ наһемни
Абамни ойлгохоёо оролдыт даа.
Наадажа, энэхэс ябаха
Нүхэд намда хэрэгтэй даа.
Эдирхэн энэ наһемни
Эжымни ойлгохоёо оролдыт даа.
Эрдэм шатыг дабажа,
Институт дүүргэхэ ханаатайлби.

МИНИ ЭЖЫ

Энэрхы зөөлхэн гарнуудтай,
Хонгёо һайхан хоолойтой,

Сэлмэг харахан шоднуудтэй,
Энэ минни эжыл даа!
Энэрхы зөөлхэн гарнуудаараа
Тархием эльбэхэ, эрхэлүүлхэ.
Хонгёо һайхан хоолойгоороо
Унтуулхадаа, дуугаа дуулаха.
Сэлмэг харахан шодныг
Баярлахадань яларха.
Энэ минни эжыл даа!
Нооһоор хубсаһа хэхэдэ,
Амтатай эдэе шанадаг,
Энэ минни эжыл даа!

ХАБАР

Дулаахан минни нютагта
Наран шангаар шарана,
Саһан хайлааг урдана,
Ургынууд олоор урдана.
Ужам минни талада
Шэнэхэн ногоон бултайна,
Гоё сээсүүд халбарна,
Шубууд дуугаа эгдэлүүлнэ.
Һайхан минни Хэжэнгээм

Үһанай мульһэн хайлана,
Үйлсын модоог ногоорно.

АБАДАА

Алтанхан энэ дэлхэй дээрэ
Арбаадхан энэ наһемни
Адис аршаанаар утадаг,
Абам намдаа хайратай.
Гурбан эрдэнийн тоогоор
Гурбан басагалтай болобот,
Газар уһан дээрэ
Ганса хүбүүтэй болобот.

Дүшөөдхэн энэ наһандаа
Дүүрэн жаргалтай ябагты.
Дүрбэн танай үхибүүд
Дүрбэн тэгшэ ябахадби.

Мэдэгма АЮРЖАНАЕВА,
8 классай хурагша.

Амараг гансадаа бэлэглэнэм инаг дуранай үдэр!

Католик шажанга мунгэл-
 хэн инаг дуранай үдэр февра-
 лийн 14-д тэмдэглэгдэн юм.
 Хайхан мэдэрэл, богдол
 түрүүлдэг хайндэрэй бич
 болохон тухай элдэб
 хонирхолтой үлгэр домогууд,
 үгэ хүүр ябадаг. Валентин гэжэ
 нэрэтэй санаартаанай дуранай
 Индо абтахан зониче хам-
 гаалдаг, тэдээндэ туна хүргэдэг
 байхан гээд мэдээжэ. Европын
 гүрэнүүдтэ хайндэр ехэ
 үргэнөөр тэмдэглэгдэдэг. Үйлсэ
 гудамжануудаа долоон үнгын
 утахануудаар, шарнуудаар,
 сэсэгүүдээр, зүрхэнүүдээр гоёо-
 дог заншалтай. Инаг хоёрто
 зориулагдана аяншалганууд,
 мүрьсөөнүүд, нааганууд эмхид-
 хэгдэдэг. Росси гүрэн дотор энэ
 хайндэр жэлхээ жэлдэ улам
 хүгжэжэ байнхай. «Валентинкэ-
 нүүдые» бэлэг баридаг заншал

хайн мэдэгдэг болонхойбди.
 Зүрхэндэтнай түрэнэн сэдхэ-
 лэй үгэнүүдые, шүлэгүүдые, шог
 зугаа бэшээд, зүрхэнүүдые
 инаг нүхэртөө, дүтын
 нүхэдтөө, гэртэхингээ бариха-
 гатнай баяртайшые, хонирхол-
 тойшые, таатай зохишые бай-
 ха гэжэ ханагдана. Гадна инаг
 дуранай хүлдэ тэмдэг роза сэ-
 сэг, зүрхэнэй дүрсэтэй сахар-
 конфетэ, бэшэшые бүтээлнүү-
 дые бэлэглэхэдэ болохо байна.
 Хэр утнаа хойшо инаг дуран
 тухай хэды хайхан үгэнүүд бэ-
 шэгдэнхэйб. Таанагшые, уншаг-
 шаг гуурханай хүсөөр инаг ду-
 ранай хүсье харуулхые турша-
 даг ёһотойт. Тээд гэнтэ ина-
 гайтнай зүрхэ хайлуулха
 үгэнүүдэй олдоогүй хаа, мэдээ-
 жэ бэшээшэдэй сээжэ сэдхэлхээ
 гарахан үгэнүүдые хэрэглэхэдэ
 болон.

Эльгэжэ наашаа хаража,
 Энхэрэн намайе ойлгохо гүш?
 Арюун сэдхэлтэ зүрхөөрөө
 Амарагни боложо олдохо гүш?
Ж. Жербаев.

Дуран зүрхөө шатааналби,
 Суранзан мэтээр татаналши.
 Арбан хургыш асхагшаһайб,
 Аягтай үгыш шагнашаһайб.
Г. Чимитов.

Һаншаг сайхал һарган бү бай,
 һанан һуугыш дуран тухай
 Үндэр сарюун үень һаруул.
 Дахан дуулыш дуран тухай.
Ш-Х. Цынгуева.

Ерэнэб гэлхэндэш этигэнэб.
 Ехэ найдгалаар дүүрэнхэйб.
 Зүрхэн соогоо хадагаланхайб.
 Зүүдэн соогоо ууланхайб.
В. Аюшеев.

Жаргалайш эхин болохолби,
 Дуранайш үлгы байхалби!
Б-Х. Цыренжапова.

Ургы сээг шамгаа барихаб.
 Уряар гарышни эльбэхэб.
 Улаан зурхышни баясуулахаб.
 Удаан жаргалтай энхэрхэб.
Б. Батоев.

«Когда-нибудь,
 прелестное созданье,
 Я стану для тебя
 воспоминаньем,
 Там, в памяти твоей глубокой,
 Заперянным - так
 далеко-далеко».
М. Цветаева.

Все, что в сердце твоём
 туманится,
 Станет ясно в моей тишине,
 И когда он с тобой
 расстанется,
 Ты признаешься только мне.
А. Блок.

Любовь - самая сильная из всех-
 страстей, потому что она од-
 новременно завладевает голо-
 вою, сердцем и телом.
Ф. Вольтер.

«Есть в близости людей
 заветная черта,
 Ее не перейти влюбленности
 и страсти,
 Пусть в жуткой тишине
 сливаются уста,
 И сердце рвется от любви
 на части»
А. Ахматова.

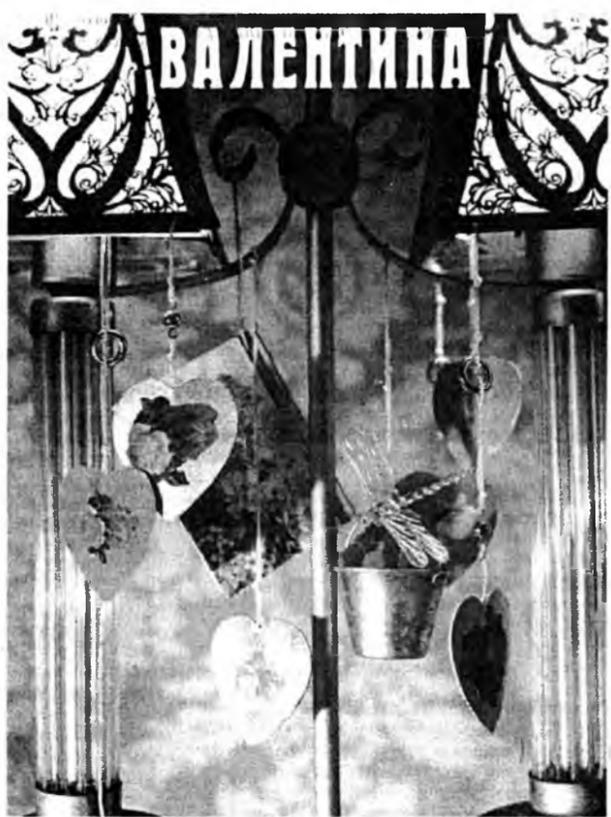
Самое большое счастье в жи-
 зни - это уверенность, что тебя
 любят.
В. Гюго.

«Можно только раз любить,
 Только раз блаженной быть,
 Блечь в себя восторг и свет -
 Только раз, а больше - нет!»
К. Бальмонт.

Игры для компании в День Святого

Хотя День Святого Ва-
 лентина и день двоих
 влюбленных, но все-таки
 достаточно часто в этот
 день собираются вместе
 лучшие друзья, чтобы вме-
 сте отпраздновать. Если
 в этом году они решили
 собраться у вас, то стоит
 заранее продумать, чем вы
 будете заниматься. Пред-
 лагаем вам несколько игр.
 Если в гости к Вам
 пришли те, кто не опре-
 делился в выборе своей по-
 ловинки, то попробуйте
 помочь им следующим
 образом. Перед приходом
 гостей вырежьте из кар-
 тона по одному сердцу
 для двоих гостей, затем
 каждое из сердец пополам,
 делая различные немысли-
 мые надрезы. Затем сме-
 шайте две половинки и
 раздавайте гостям по
 мере того, как все будут
 собираться. Когда все бу-
 дут в сборе, объявите, что
 «разбитых» сердец на
 празднике быть не должно,
 пусть каждый отыщет свою
 «половинку». Все остальные конкурсы про-
 водите уже для команд-пар. В кон-
 це вечера можно подвести итог и
 выбрать идеальную пару.

Все гости пусть
 продолжают си-
 деть за столом
 или в перерыве
 между танцами
 встанут в круг, а
 ведущий этой игры
 задает вопрос пер-
 вому гостю: «По-
 смотрите внима-
 тельно на свою со-
 седку (соседа). Что
 Вам в нем больше
 всего нравится?».
 (Ответы будут
 самые разные: гла-
 за, нос, серыги, блужка,
 волосы и т.д.). За-
 тем ведущий обра-
 щается к следующе-
 му гостю с тем же
 вопросом и к
 следующему. Когда
 опрос будет завер-
 шен, ведущий пред-
 лагает всем поце-
 ловать у соседа
 именно то, что
 больше всего нрави-
 лось. И следует ве-
 селая «поцелуйная»
 минутка, которая поднимает на-
 строение всем.

Пусть сначала они вспомнят
 любовные пары, которые просла-
 вили себя своей любовью и верно-
 стью - Орфей и Эвридика, Одиссей
 и Пенелопа, Руслан и Людмила, и
 Ромео и Джульетта и т.д.
 Известно, что во все века муж-
 чины посвящали стихи своим воз-
 любленным. Пусть мужчины по-
 состязаются в сочинительстве
 стихов. Фильмы могут быть са-
 мые разные.

Любовь это, конечно поцелуй.
 Предложите парам влюбленным
 принять участие в «поцелуйном»
 конкурсе. На небольшую недлин-
 ную палочку, которую один из уча-
 стников берет в рот, повесьте
 колечко. Партнер по игре должен
 на свою палочку, тоже взятую в
 рот, это колечко переместить без
 помощи рук.
 Каждой паре дается по кон-
 фетке. Задача каждой пары - со-
 вместными усилиями без помощи
 рук развернуть и съесть конфету,
 которую даст ведущий. Пара, сде-
 лавшая это первой, побеждает.

Пусть ваши гости на развешенных в комнате «сердцах» оставят кому-то свои признания в любви или дружеских чувствах. Но условие: «сердце» поворачивать той стороной, на которой написано текст, может только тот, чье имя на лицевой стороне сердечка.
 Можно отыскать в Вашей компании и «самого влюбленного» - по учащенному сердцебиению. Сделайте это хоть с помощью секундомера, хоть с помощью фенендоскопа.

НА ЗЕСЕЛОЙ ЗОЛНЕ

Анекдоты про влюбленных

Влюбленная парочка зашла в ресторан поужинать.
 Они бурлеско пожурили друг друга глазами.
 - Ты такая сладкая, а бы все тело твоё...
 - И я тоже...
 Лодосердичий орнитолог кивалочка и спросил.
 - А зливать чел-набудо будете?
 - О чем думают пара лягушек и пара влюбленных, сидя на берегу реки?
 - Не дай бог аист прилетит...
Муж: Дорогая, где сахар?
Жена: За пять лет, бестолочь, мог бы выучить - сахар в банке от кофе, на которой написано «Соль». Но сейчас там его нет.

Рецепт для влюбленных
 Чтобы поцелуй был сладким и горячим, возьмите любую девушку, положите ей в рот 2 кусочка сахара, залейте кипятком и тщательно размешайте чайной ложечкой.
 Звонок Молодой человек позвонил подружке в это время ему товарищ младший брат.
 - Брат, если это Аня, Катя или Марина, то меня нет, а если это Наталья или Оля, то я вернусь.
 - Это Венеролог.
 Сидят двое влюбленных летом на даче.
 А тут как на грех лягушка поблизости в пруду разорались, целым хором квакают. Ну, парень пошел улаживать такой бардак... Через минуту все неожиданно стихло. Парень возвращается. Девушка и спрашивает у него:
 - Как же это так тебе удалось?!
 - Дирижеру по темечку!...
 Сидят двое влюбленных:
 - Милый, ты любишь меня?
 - Угу...
 - Сильно?
 - Угу...
 - Как Ромео Джульетту?
 - Это кто такие? А, из книжки, не знаю, не читал.
 - Милый, а ревновать как Огелло Дездемону будешь?
 - Тоже книжка? Не знаю, не читал.
 - Милый, как же ты меня любить будешь? Что ж ты читал?
 - «Муму», будешь гавкать - утоплю.

Символ древней истории

ЛОШАДЬ В ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ

(Окончание. Начало в №6 за 6.02.2003 г.)

Буряты делали уздечки для повседневно-го пользования и нарядные. Так же, как седла, кожаные детали узды украшались бельми круглыми бляхами, которые эффектно выделялись на поверхности кожи. Выполняли они в этом случае двойную функцию - закрепляли, скрепляли детали и являлись украшением.

У женских седел агинских и хоринских бурят на подушку нашивалась деталь агтабша (наседельник). Шесть круглых металлических дисков соединялись кожаными ремнями - по три диска с каждой стороны. Центральные диски соединялись ремнем, ложившимся на подушку сидения.

Большая круглая бляха или посеребренный диск служили основой для подгрудника - хударга и подхвостника (нэмэдэргэ) - двух деталей комплекта сбруи. Назначение их - фиксировать седло на месте при спуске с горы или при подъеме в гору. От центрального круглого диска спускались подвесные украшения из красного сукна с кистями.

Кроме орнаментированных узоров, пространство металлических деталей заполнялось вставками из цветных камней - коралла, лазурита, богачи использовали для декора сбруи, кроме серебра, золота.

При быстрой езде все металлические детали издавали мелодичный звон, который был слышен издали.

Еще одна деталь, без которой нельзя себе представить любое седло, - это стремена. Изобретение стremени сыграло исключительную, даже в некоторой степени печальную роль в истории приручения и использования лошади. Впервые стремена появились предположительно в Китае во 2 веке н.э. Одно кольцо подвешивалось на ремнях к седлу. В это кольцо всадник вставлял пальцы ноги и прыжком садился на коня - в то время одно стремя служило лишь в качестве ступени для удобства посадки. Спустя только четыре столетия стремя расширилось до размера ступни. Позднее, когда вместо одного стало два стремена, это обстоятельство перевернуло все представления о возможностях использования лошади - человек получил опору. Они не только укрепили посадку в седле, но и высвободили руки. В освободившие руки тут же было вложено оружие: лук, меч, щит, асосо, пика.

Материалом для изготовления стremен служили медь (гуули) и железо. Тюрко- и монголоязычным племенам издавна была известна одна общая форма с круглым или продолговатым основанием и высокой дужкой. На протяжении веков именно эта форма оставалась неизменной, стremена отличались друг от друга только по их декоративному оформлению. Бурятские мастера - седельщики использовали медные стremена, которые приобретались в Китае или Монголии. Ввиду их редкости и высокой цены они были доступны только состоятельным заказчикам. Для повседневных седел стremена делали мастера - кузнецы, основным материалом служило железо. По сравнению с монгольскими, бурятские стremена были по декору проще. Железо - прочный материал, но он не обладает красотой благородных металлов. Чтобы украсить изделия из железа, применяли серебрение. Кочевники добывали и обрабатывали железо задолго до прихода русских. В эпосе «Гэсэр», датируемом десятым веком, многие предметы конской сбруи, орудия труда, вооружение героев и врагов выполнены из железа. Если из драгоценных металлов - золота и серебра изготавливаются предметы украшения особо ценного назначения, то железо, будучи материалом для изготовления орудий производства, представляет собой другую категорию ценностей. Оно показывает крепость, прочность, могущество и силу природного материала.

Использование лошадей на различных работах требует внимательного отношения к сохранению их копыт. Для предупреждения сильного стирания и повреждения копыт, а также предотвращения скопления в зимнее время приняты их подковы. Римляне изобрели «конскую сандалию», которая прикреплялась кожаными ремнями к копыту, затем их заменили кожаными ботинками с железными каблуками. Позже, примерно с V-VI до III в. до н.э., они стали ковать лошадям подковы, прибавляемые гвоздями. Существует предание, что на конюшнях римского императора Нерона содержалось несколько тысяч лошадей, которые были подкованы серебряными подковами. А супруга императора приказала отлить для своих любимых лошадей даже золотые подковы. После распада Римской империи подковы были забыты и появились в странах Европы лишь в X веке. В эпосе «Гэсэр» лошади подкованы серебряными подковами. У многих народов появилась примета: найденная и прибитая над входной дверью подкова приносит счастье и достаток в дом, причем прибывали ее вверх концами в виде чаши. Прибитая к порогу подкова отпугивала злых духов, которые якобы боятся не только лошадей, но и железа. Это поверье поэт Е. Долматовский выразил такими поэтическими стро-

ками:

«Коль найдешь подкову на дороге и ее приладишь на пороге - будет счастьем жизнь твоя согрета, так-ва народная примета».

В странах Европы и поныне бытует обычай дарить родственникам и друзьям подкову, которая, помимо всех названных достоинств, как бы символизировала и сулила богатства.

Весной, с наступлением теплых дней, появлением первой зелени буряты, прежде чем выпустить лошадей на волю на все лето, снимали им хвост и гривы. Это был своеобразный обряд «адаха дэлхэлхэ». Хозяин собирал в улусе молодых и сильных мужчин, которые ловили лошадей арканом, ловко накидывая на шею. С кобылиц и молодых жеребят снимали почти всю гриву, оставляя лишь небольшой хохолок на макушке между ушами. У жеребца, особо почитаемого в табуне, не снимали ни хвост, ни гриву.

После завершения работы хозяева угощали приглашенных помощников «жертвенным» обедом из саламата, жирного мяса, несложных котлов тарасуна. Угощая, хозяин благодарил их за помощь, в ответ участники обеда высказывали пожелания, чтобы табун у хозяина не убывал, а умножался, поддерживая его гордость и славу.

Собранные волосы шли на изготовление всевозможных веревок для применения в хозяйстве: ошейники для телят, веревки для привязывания их во время дойки, дужки для ведер, рыболовные сети. Вожжи, путы для лошадей, поводья и подпруги для седел при скручивании требовали большой ловкости и даже силы, поэтому эту работу в основном делали мужчины. Вообще изготовление конской сбруи как сакральных предметов было делом мужским. Женщины из конского волоса ткали на ручных станках таары - волосяные ковры, которые стелили на кровать, на пол; довольно колючие и шершавые, они служили своеобразной защитой от ползающих насекомых. Так в Монголии до сих пор используют волосяные веревки при устройстве ночлега в степи: очищенную площадку опоясывали толстой волосяной веревкой и спокойно спали в середине круга, не боясь змей или других ползающих насекомых. Изделия из конского волоса при промокании не растягиваются, как кожаные веревки, поэтому их использовали для опоясывания, закрепления войлочного покрытия юрт. При установке юрты части каркаса соединяли, связывая волосяными веревками. Существовало поверье, что именно по такой веревке с неба спускается счастье, благодать семье.

Многие кочевые и полукочевые народы нашей страны устанавливали поблизости от своих жилищ специальные столбы для привязывания лошадей. Конюшья столбы устанавливались не только с практической целью, но и для проведения различных обрядов как в древности, так и в более позднее историческое время. Такие столбы у якутов, бурят и монголов носят общее название «сэргэ».

Являясь неотъемлемой частью народного быта, сэргэ до сегодняшнего дня считается у бурят одним из самых уважаемых и почитаемых предметов-символов, таких как белая пища, голубой хадак.

Разведение лошадей испокон веков было занятием мужчин, поскольку оно требовало большой физической силы. У двора правая сторона считалась мужской: здесь размещали загородки для лошадей и жеребят, под специальным навесом хранились предметы конской упряжи, телеги, сани. В более позднее время на правой стороне стали строить четырехугольный зимний дом для проживания всей семьи. На левой части подворья размещались стойки, сараи для скота - коров, телят, ягнят, овец, поэтому эта сторона считалась женской.

Водружали сэргэ сразу же по окончании постройки юрты на правой (мужской) части подворья. Изготавливали их обычно сами хозяева или близкие родственники. Они должны были быть очень прочными, для этого использовались части ствола лиственницы или березы, очищенные от коры, диаметром 12-18 см, высота столба над уровнем земли достигала до 2,5 м. Перед установкой конюшья нижнюю часть ее для предохранения от сырости обертывали берестой.

Бурятские конюшья, кроме утилитарного, имели в прошлом и ритуальное значение, с ними были связаны некоторые религиозные представления. Так, например, не разрешалось делать на них зарубки, тем более срубать их. Объяснялось это тем, что в конюшьях видели местопребывание духа рода, семьи, ей оказывали такое же почитание, как духам очага, местности. Считалось, что от близости расположения этого духа к членам семьи зависело благополучие. При переносе жилища сэргэ оставляли на старом месте, они стояли там до тех пор, пока не разрушались временем. Водружение сэргэ было тесно связано со свадебными обрядами, с появлением новой семьи, нового дома.

Традиционные бурятские конюшья были трех видов. Первую конюшью возводили, когда справлялась свадьба старшего сына. Молодым устанавливалось отдельное жилье, сын становился хозяином дома и отцом семейства - в знак этого сэргэ называлось отцовским или личным. Оно было высоким, имело двухсту-

пенчатое навершие, конусообразное сверху. На верхней ступени имели право привязывать коня старшейшины, почетные гости, хозяин дома. На нижней, второй ступени привязывали лошадей молодые мужчины, женщины - на гладком бревне сэргэ. Вторая конюшья именовалась «братовой» («ахын сэргэ») - у нее отсутствовало верхнее конусообразное навершие, высота равнялась высоте первой ступени отцовской.

Третья конюшья устанавливалась перед свадьбой второго сына. Она стояла чуть дальше отцовской и братовой. Высота ее равнялась высоте гладкого бревна второй конюшья, с одной ступенью наверху. По наблюдениям М.Н. Хангалова, на второй день после приезда свадебного поезда невесты в улус жениха на улице устанавливали березовое сэргэ. Под ним клали пищу, чаще груднику, которая считалась почетным блюдом. У сэргэ садился «уроолши» - благословитель и произносил благо-

пожелания невесте, у тункинских и балаганских бурят уроолши сидел у очага. Благопожелания в большинстве случаев звучали так: «Унашагуй сэргэтэй, унтаршагуй гуламтатай яабарай!» (Пусть конюшья будет непоколебимой, а очаг неугасимым!). Таким образом, сэргэ можно сопоставить с очень важным элементом семейной жизни - очагом. Видимо, поэтому кочевники не передавали свои конюшья другим и не выкапывали их, так как это могло принести семье несчастье. М.Н. Хангалов приводит интересные сведения о том, что в XVIII - начале XIX веков во время похорон к сэргэ привязывали коня в лучшей сбруе, в седло сажали покойника, затем, отъезжая коня, везли умершего на место погребения, где сжигали его вместе с убитым конем. Следовательно, сэргэ было связано с жизнью буряты от свадьбы до смерти. Если человек был бездетным и после его смерти никого не оставалось, чтобы наследовать сэргэ, конюшью уничтожали и про такого человека говорили: «Его сэргэ не существует!» (Сэргэнэ сайраа!), другими словами «род его прекратил существование, превратился». Этот обычай аналогичен другому обычаю древности, согласно которому убивали бездетных женщин и гасили огонь очага. Про того, кто умер бездетным, говорили: «Огонь его погас» (Галань унтарраа).

О символическом значении сэргэ как эмблеме жизнестойкости писал А.В. Михайлов. По его словам, предсказание смерти выражалось иносказательно: «Огромное сэргэ свалится, золотое жоддо (ритуальная ветка пихты) уничтожится». Проклятие же «алтан сэргэш зууураарань сабшахаб» означало угрозу уничтожения семьи, рода - «под корень срублю твой род».

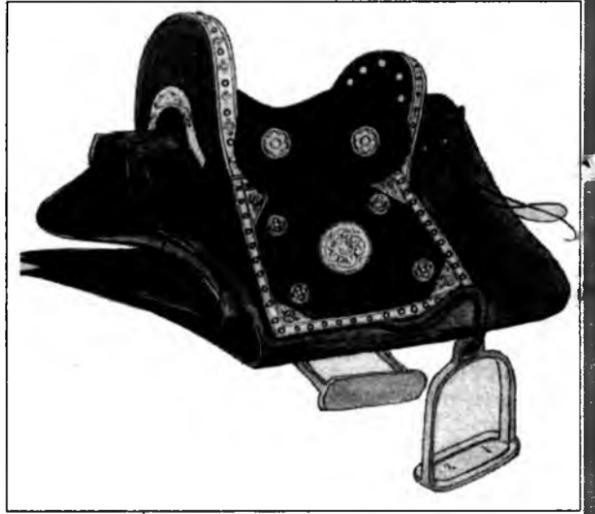
Идея жизнестойкости, заложенная в обычаях сооружения сэргэ, возможно, восходит к архаичным представлениям о взаимосвязи жизни человека и жизни дерева. Ведь словом «сэргэ» обозначали не только конюшью, но и деревца, которые устанавливали при проведении свадебного обряда, причем в качестве ритуальных деревьев - сэргэ - обычно использовались береза и сосна.

Женщинам сэргэ не ставили, как и мужчинам, не имеющим наследника. Этот обычай относится к более позднему периоду господства патриархальных отношений. Установление сэргэ имело символическое значение: это моя земля, это место имеет хозяина. Отцовское сэргэ обычно оставалось у младшего сына, потому что он наследовал домашний очаг и отцовскую землю, это символ обладания богатством, что отразилось в следующем юрөөл: «Сэргэлээш агтын хубуун буу таһараа! Агта морин сэргэтнэй элээ!» Юрөөл выражал желание иметь много хороших лошадей, принимать много гостей.

В произведениях устного народного творчества бурят описание сэргэ изобилуют сравнениями «серебряный», «золотой». В эпосе «Гэсэр» герой «подъезжает к своему дворцу, к широкому серебряному крыльцу. У золотой конюшья с восьмидесятью всемоими украшениями, с восьмидесятью всемоими драгоценными вкраплениями коня устанавливает, привязывает, добычу с коня на землю сбрасывает». «Алма-Мэргэн хатан из дому вышла, от крепкой серебряной конюшья огненно-рыжего коня отвязала, села на коня и направилась на северо-восток».

Бурятская пословица гласит: «Без собаки пастух глухой, без конюшья юрта степняка луста». И не просто конюшью называли, а Алтан сэргэ, что означает Золотой столб.

Существует легенда, где Алтан сэргэ - Золотая конюшья приносит счастье, богатство дому, всем живущим в нем дарует здоровье и удачу. Каждое утро, как только лучи восходящего солнца ударят по вершинам гор, хозяин Хангая на быстроногих скакунах, звеня серебряными стremенами, уздой с колокольными звонами, спускается в долину и обходит свои владения. Пусть ненадолго, но его кони обязательно останавливаются возле Алтан Сэргэ каждого дома.

В настоящее время в Бурятии в некоторых районах сохранили свое назначение старинные конюшья, установленные несколько поколений назад. Иногда в селах во дворе можно встретить три-четыре новых сэргэ, но по ним трудно бывает определить, кому оно было поставлено - что отцовское, что сыновнее сэргэ оказываются одинаковыми по высоте и по оформлению. Это происходит оттого, что мы не знаем многих обычаев и правил при их установке.

Исходя из вышесказанного, сэргэ для бурят-скотовода являлось символом вечности жизни, продолжения рода, символом почитания старших, связи с Вечно Синим Небом.

12.2. Лошадь в буддизме и буддийском искусстве.

Изображение лошади часто встречается в буддизме и буддийском искусстве. Ездовым животным многих божеств является лошадь, например, у Далаха - хозяев местностей в Бурятии; догшид Хаягрива не только сидит верхом, но и имеет в короне голову коня.

В Бурятии, Монголии, Тибете встречаются изображения коня на полотнище ткани «хии морин». Его можно увидеть во дворе дома, развешивающимся на высоком шесте (Тунка), в Баргузине хии морин устанавливали над домом, в Закамье уносили далеко в горы и вешали на ветви молодых деревьев. Когда кто-либо заболел или ему постоянно сопутствовали неудачи, говорили: «Хии морининь доошоо хараа или хэлтэгээ (Хии морин наклонился, сморщил виски). Это значит, что его жизненная энергия не находится над головой, уменьшилась сила, исходящая от него».

Понятие «хии морин» означает также водножизнь: человека талантливое со светлой душой называют хии моритой хүн, т.е. человек обладающий небесным (воздушным) конем. Это мужская, добрая, богатая сила, не само божество, а добрый посредник между небом и человеком, связанный и с миром людей и с миром духов. «Хии морин» выполняли роль амулетов, приносящих счастье, здоровье, удачу. Так, с точки зрения буддистов его водружение - это не только благодеяние, но магический обряд. Здесь же на плоскости ткани начертана молитва о благополучии и изображены 8 буддийских символов - эмблем счастья (найман тахил), 7 драгоценностей (долоон эрдэнэ). Изображение коня, несущего на спине драгоценность (чиндамани) считается вариантом китайского коня с головой дракона, несущего на спине книгу закона. Тибетский, монгольский, бурятский «хии морин» вместо книги несут изображение чиндамани - трех сокровищ триратны. Изображение крылатого коня (жигуурит морин), по мнению ученых, пришло в буддизм из индийской традиции, где он является конем божества Чакравартина, на котором тот за сутки облетает весь мир.

В каждом дацане Бурятии сейчас хранятся матрицы (бар) с вырезанным изображением хии морин. Самыми известными барчинами в Бурятии считались ламы из Эгитуйского дацана Еравнинского района. Ткань, на которой делается по просьбе верующих оттиск, обрамляется с 4-х сторон плоской тканью и пришиваются три язычка (хэлэн). При выборе ткани и дерева, на котором вывешивается хии морин, учитывается гороскоп человека.

Лошадь красива. Лошадь радует сердце и глаз человека. Конь и всадник остаются образцами, исполненными красоты, стремительности, совершенной пластики, силы и гармонии, как это было многие тысячелетия назад.

Валентина БАБУЕВА.

Из книги «Мир традиций бурят».

АЛБАТАН АРАДАЙМНАЙ АЛДАРТА ХАЙНДЭРНҮҮД

Мүнөөсэй 2003 ондо буряад арад зомнай хэдэн олон түүхэ домогто хайндэрнүүдые угтахаяа түхээрнэ. Зүгөөр тэдэ ехэ үдэрнүүдээ гансахан республика соогоо найрлаад дүүрэхгүй байхабди. Юундэб гэхэдэ, тэдэний гурбынь агуухэ Росси уласайнгаа хуушан ба шэнын нислэлнүүд Москва болон Санкт-Петербург хотонуудта тэмдэглэхэ ёһотойбди.

Түбхын түрүүндэ Москва хотодо болохо хайндэрнай бүгэдэндэмдээжэ аабдаа. Тэрэмнай хори буряад зоной Нэгэдүгээр Пётр хаантай бараалхахаяа Москва ошоһоорнь гурбан зуун жэлэй ойн мүн лэ. Алдарта хаанай алтан зарлигта хүртээн албатан арад зонойнгоо найрые бүхы Росси хайндэр болгон үнгэргэхэ түсэбтэйбди.

Удаадахи хайндэрнүүднай Санкт-Петербургта үргэлжэлхэ юм. Энэмнай монгол арад түмэнэй түүхэдэ

мүнхэдөө ороһон хори буряадуудай галзууд гарбалтай XIII Далай-ламын багша байһан Агван Доржиевай мүндэлһөөр 150 жэлэй ойн тохёолдоо бшуу. Түбэд ороние түлөөлһи цанид-хамба түби дэлхэйн томото уласуудай толгойлогшонортой, жэшээлхэдэ, хитадай Богдо хаан, Франциин премьер-министр Ж.Клемансо, ородой император II Николай болон бусадтай Будда бурхан шажанаа дэлгэрүүлхэ хэрэгээр золгоһон байха.

Ушаримэһээ Агван Доржиев XX зуун жэлэй эхиндэ Европын эгээл томо уласай нислэл Санкт-Петербург хотодо тэрэнэй зэргэдэн хүрэмэ үндэр оройтой сүмье барижа эхилээ хэн. Тэрэндээ алдарсуута академигүүд: В.В.Радлов, С.Ф.Ольденбург, Ф.И.Щербатский, профессорнүүд В.Л.Котвич, А.Д.Руднев, уран зураашад Н.К.Рерих, В.П.Шнейдер, архитектор Г.В.Барановский, эрдэмтэ, дипломат, князь Э.Э.Ухтомский гэгшэдэхэн туһаламжа хүргэһэн байна. Дасанай барилгын ханда буряад хальмаг, тувагай олон түмэн хүзэгтэн горитой хон мүнгэн зөөрээр хандиб оруулаа. Гадна эндэхи нислэл хотын, Балтийн далайн эрьдэхи гүрэнүүдэй, Англи уласайше эрхэтэн үргэл хэһэн байха. Мүн Ази түбиин элшэн сайднарай ажалшад хамгалсаһан ааб даа.

XIII Далай-лама, Монголой Жабзан-Дамба хутагта, Агын Ганжарба гэгээн, Хальмагай гэлэн Л.Тэпкин, Буряадай Бандида хамба-лама Д-Д.Итыгылов болон бүгэдэ санаартан оло дахин уншалга хэһэн, алтан мүнгэ үргэһэн, бурхан тахилга залаһан юм. 1913 ондо Даши-Доржо хамбаннай Санкт-Петербургынгаа дасанай арамнай да хабаадаа бэлэй. Мүнөө тэрэмнай агуухэ дасанайнгаа алдарта ойдо байлсаха дуратай тэхэрижэ ерээ бэшэ гү?! Ушарын гэхэдэ, мүнөө жэлдэ Гунзэчойной дасанай алтан цинжарай мандаһаар 90 жэлэйнь он найрлагдана ха юм.

Мүн баһа цанид-хамба А.Доржиевнай Буряадай олонитын ажаябуулагша Э-Д.Ринчинотой, хальмагай хубисхалша уран зохёолшо М.Амарсанатай хамтадаа РСДРП(б)-гэй ЦК-гай политбюрогой суглаанда В.И.Ленинэй уряалаар хабаадажа, аха дүү буряад, хальмаг арад зондоо автономито республика тогтоохо тухай асуудалые зүбшэһэн юм. Тэрэ үедэ буряадай түрүүшын большевигүүд «бидэндэ ямарше автономи хэрэггүй» гэжэ буруушаадаг байгаа бшуу. Тиигэжэ булалдалгаар байгуулагдһан Буряад Республикынай 80 жэлэйнь оие найрлаха болоно ха юмбибди.

Совет засагай хатуу шанга жэлнүүдтэ Санкт-Петербургын дасан бурхан тахилаа, үргэл мүргэлөө, хурал уншалга гүйсэдхэжэл байгаа, шажанай зүжэг наадан «ЦАМ» гэдэгыенэгэ дахин табиһан байха. 1919 ондо Петроградта Буддын шажанай түрүүшын үзсэхэлэн дэлгэһэн габыятайл. Тиихэдээл дасанай дэргэдэн дүрбэн даххар байшан гэрын дүүрэн зонтой байдаг хэн. Эндэ эрдэм шудалхаяа ерһэн нурагшад, оюутад, аспирантууд байрлаха, гадна тэдэнэй тоодо эдир залу Валерий Инкижинов (хожомын алдарта киноартист), генерал-майор, эрдэмт профессор Або Шаракшанэ, Мария Сахьянова - партийна хүдэлмэришэн болоһон хүнүүднай түрүүшынгээ хамтынгаа байра олоһон юм. Хэдэн жэлэй саада тээ сэрэгэй арын хүдэлмэридэ татагдаһан Архангельск городто Белоруссийн дайдаа ажаллажа байһан хүбүүдэй зариман албанһаа табигдаха зуураа тэндэхи дасандаа мүргөөд, эм домойнь үбһынь тээрмээр таталсаад, түлээ залһынь тайралсаад бусадга бэлэй. Дэлхэйн дайнай үедэ дасанай байшанда байрлаһан сэрэгэй госпиталь соо шархатаад хэбтэһэн солдадуудые хирург, баряшад, эмшэламанар хамтадаа аргалдаг байгаа. Эды олон зоной гэрын болоһон, зуугаад тухай койкотой госпиталие байрлуулхаһаа гадна «Наран» гэхэн буряад, хальмаг, монгол номой хэблэл багтааһан байжа болоо. Бусад түрэлтэнэй түрүүшын хэблэлдэ түрэ засаг мүнгэһомолхо бэшэдаа, тэрэниие гансахан дасанай дэмжэдэг байһан бээ, тиигээд лэ тэдэмнай Агваан багшын шэнэ үзэглэлһөө эхилээд лэ, ородой агуухэ уран зохёолшо Л.Н.Толстой Будда бурхан тухай очерк хүрэтэр элдэб һониндэбтэрнүүдые барлаһан юм.

Харин Гунзэчойной дасанай үнгэрһэн зуун жэлэй үедэ хаанта засаг, совет засаг, сагаан гвардинхид, улаан сэрэгшэд, бурханда хүзэгтэн, бурхангүйшүүлэй бүлгэмүүдэй ушарха үйлэтэй байгаа бшуу. Энэ дасанай гэлэн, гэбшэ, габжанарай олонхын тушаагдан, түрмэдэ хаагдан саазалуулаа. Харин тэрэнэй шэнэ эзэдын большевик

партийн сагдаанар эндэхи бурхан тахилнуудые сүлөөлэн, орондонь элдэбын эмхи зургаануудые оруулһан байха. Эсэгэ ороноо хамгаалгын агуухэ байлдаанай үедэ Октябрин хубисхалай гуламта Ленинград хотоннай фашис арминуудай блокада-хүрээндэ орошоод байхадань, манай буряад дасан тэрэнэй нангин хүлдэн шэнгээр шарлаһан гэбэл, алдуу болохогүй. Ушарын гэхэдэ, харатан дайсадта бүһэлэгдэһэн городые совет ороной нислэл Москватай холбодог оригансахан радиостанци энэ манай дасан соо тодхоотой байгаа бшуу. Тэрээгээр хоёр дайсадай хуби заяае шиидхэ асуудалаар Ленинград хотые хамгаалгын комитедэй түрүүлэгшэ СССР гүрэнэй хамгаалгын комитедэй түрүүлэгшэ И.В.Сталинтай нэгэтэ бэшэ хөөрэлдэһэн байжа болоо. Тус радиое усадхын тулада эндэхи кварталнуудые немец самолёдууд яһалал боомбодоһон байха, гэбшэ нэгшэ боомбын тэһэрэн буряад дасангые дайраагүй юм...

Хүн түрэлтэнэй гурбадуугаар мянган жэлэй эхиндэ эндэхи дасанай тэнгэри сэлмэбэ хашдаа. Гунзэчойной хүри-улаан гантиг шулуугаар шудхамал гурбан даххар гуудал адляар сүндэрлэнэ. Тэрэнэй газаа зошооше ябадалтай байһанинй намайе урмашуулба. Тэндэ залуухан ламанартай бараалхажэ, баһашые ехээр баясабаб. Иимэл эдир залуудаа шажанай дээдын хургуули дүүргэһэн санаартамнай энэ нангин тахилта дасанаа хүгжөөнгүй яхаб?! Тэдэ Эдэ нютагһаа гарбалтай шэрээтэ Бадмаев Буда ламаһай хоёрни намайе дасан соогуураа дахуулан, дороһоонь оройдонь хүрэтэр ябуулжа, таһагууд, танхимууд,

тахилайн үргөөнүүд бүхэниень үзүүлбэ. Зосоохи багана-тулгануудын, хана, үдэн, сонхонуудын будаг шэрэнүүд холторхой номойн сангай байрань задаранхай, гурбадахи даххарайн нэгэ булангаар бороогой дуһаа сарааланхай байба. Теэд эндэхи байра байдал имэрхүү байнгүй яхаб даа, юундэбгэхэдэ, тэрэндэ аяар ерээд жэл соо нэгшэе заһабари хэгдээгүй ха юм, юрэдөө, одоо сагта капитална ремонт хэгдэхээр болоо. Удаань Санкт-Петербургтахи буряад үндэһэтэнэй соёлой нэгэдэл «Аягангын» түрүүлэгшын орлогшо Самбуева Цырен-Дари Аюорвнатай уулзабабди. Энэмнай олохон жэлэй саана Ленинградта ажаллахаяа ерэхээ хойшо Будда бурханайнгаа дасание буряад зондоо бусаахын тулада яһалал ехээн оролдолго гаргаһан намтартай. Энэ дасанаа хуушан түхэлдэн оруулха ехээн ажалтай болоо гэшэ ха. Тэрэндэнэ городой айлууд аха аргаараа туһалалсадаг, мүн университет, академи, институт болон бусад дээдэ хургуулинуудай оюутад амаралтынгаа үдэрнүүдтэ эндэ ержэ, бүхы юумынь арилгажа, сэбэрлэжэ, өөдөн татанад.

Нээрээше, нилээдгүй олохон хүбүүд, басагдалекци-нүүдэйнгээ һүүлдэ хэбэртэй, стол дээгүүр портфель, сүүмхэ папкунуудаа орхижо, аршуул, хамуур, хүнүүдые абажа, хүжоу зугаатай хүдэлжэ оробод. Эдэ баарһад ехэ аша туһатай, буянтайше хэрэг хэнэ гэшэл. Теэд эдэнэр хэды ехэ юумые хэжэрхихэб даа, юрэдөө, энэ түрүү жэшэе дэмжэхэ ёһотойбди. Түбхын түрүүндэ түрэл садангуудын, үетэн нүхэдын, нютагаархидын ехээн оролдолго гаргаха байһанинй дамжаагүй. Манай хото хүдөөгөөр олошорһон фирмэнүүд, компанинууд, акционернэ болон бусадше нэгэдэлнүүдөөһынгөө хубитые оруулна бээ. Тэдэнтэй мүрьсэһэн юмэдэлаймаг бүхэндэ түбхинэһэн дасангууд Буряадай заншалта Сангха түрүүтэй бурхан шажанайнгаа хайндэрые бүрин дажа, үндэр хэмжээндэ үнгэргэхэ бэшэ юм гү?.. Хүдөө аймагууд бүхэнэй, Агын ба Усть-Орда тойрогуудай, Шэтын болон

Эрхүүгэй областьнуудай захиргаанууд хамтадаа түүхэтэ хайндэрые бүтээлсэхэ байхалдаа. Манай республикын Президент, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Буряадай түрэ засагай торгон хадагуудые үргэхэл!

Буряад зомнай бурхан шажанаа хүгжөөхын тулада олохон үйлэ хэрэгүүдые эрхилһэн хадаа үшөө нэгэ телемафоние Санкт-Петербургынгаа дасанай 90 жэлэй ойдо зорюулан дамжуулбалнай, туһатай байха хэн ха.

Будда бурхан шажантан Гунзэчойной дасанайнгаа 90 жэлэй ойе гансахан Санкт-Петербургтаа дүүргэнгүй, бүхы Евразийн агуухэтэ түбиин хайндэр болгохо уялгатайбди.

Энэ хайндэрөө тэмдэглэхэдэ, эндэхи дасанай барилгада эдэбхитэй хабаадаһан зоние уриха болонобди. Тиихэдэ XIII Далай-лама энэ барилгада хэнһээше ехэ хандиб оруулһан байна. Ушаримэһээ XIV Далай-ламые түрүүлэн уриха болонобди. Тэрэнэй удаа Энэдхэг уласай элшэн Бакула римбүүшээ залана бээбди. Ази, Австрали, Америкэ, Европо түбинүүдэй олонхон дасангуудай шэрээтэнүүдые урилган, залалган болоно бээ. Гэхэтэй хамта, Франциин эрхэтэн - хальмаг тайжа князь Тундутов, Даниин нислэл Осло хотын айл-Оле ба Ханну Нидалтан, Америкын Голливудай алдарта киноартистууд Ричард Гир, Стивен Сигал гэгшэд хани нүхэдөөрөө мүргэхээ ержэ магадгүйл. Юрэдөө, энээхэн хайндэрһөө эхилээд лэ, үшөө олон айлшад тэндэхи гудамжаар харгылха байха даа. Зүгөөр тэдэнэр хандаа дасанай зөөрээр баригдаһан хажуудахи байшан соонь байрладаг болболнь, хайн хэн.

Эртэ урдын сагта энэ манай угай сэсэн мэргэн хүнүүд имэ найрнуудые түгөөжэ, бүгэдэ буряад зонойнгоо ерээдүйн байдалые шэмэбэ. Мүнөө эдэниие нэгэ ехэ хайндэртэл адляар үнгэргэхэмнай гэшэ. Хожомоо энэл ёһоороо 325, 350, 400 жэлнүүдэйше ойнудые найрлажа байхамнай болтогой!

Цыден-Жап ЖИМБИЕВ,
Буряадай арадай уран зохёолшо.

«НАНГИН СУДАР» ОРШУУЛАХААА...

(Түгэхэл. Эхиниш февралын 6-най дугаарта).

ЯМАР ЮМЭН ЗОРЮУТА ХЭГДЭЭГҮЙ НҮГЭЛ ГЭЖЭ ТООЛОГДОДОГ БЭ ГЭНЭН ЖЭШЭЭНҮҮД

5. Хэрбээ хэн нэгэн хараалай үгэ дуулаа наа, гэршэ болоо гү, али хараа наа, үгы гэбэл, мэдээ наа, гэбэшые дуулаагүй байбал, алдуу эндүү гаргажа, бэ дээрээ нүгэл хилэнсэг үргэлж байна.

6. Али хэрбээ ямар нэгэн бузархан юумэндэ, үгы гэбэл, үбдэжэ үхэнэн ангай бэедэ гү, али малай үхэнэн бэедэ гү, али бузар золигой үхэнэн бэедэ хүрбэшые, энээн тухай мэдээгүй наа, тэрэ бузаржа, гэм зэмтэй болодог.

7. Али хэрбээ хүнэй бузарта хүрбэшые, ямаршые бузар булай байжа, зугарааха байһыень мэдээгүй аад, зүгөөр һүүлдэ мэдэбэл, тэрэ энэ талаар гэм зэмтэй бшуу.

8. Али хэрбээ хэн ямар бэ даа муу гү, али хайн юумэ хэхые бодомжогүйгөөр ама алдабал, ямаршые наань хэрэгтэ хүнүүдэй бодомжогүйгөөр тангариглабал, эдэ бүгэдые тэрэ мэдээгүй байһанаа һүүлдэ дуулахадаа, тэрэ энэ талаар гэм зэмтэй бшуу.

9. Хэрбээ тэрэ эдэ бүгэдэндэ юутэр бэ даа гэм зэмтэй байжа, ямар юумэндэ алдуу гаргаһанаа нүгэлөө наманшалбал, алдуу эндүү гаргаһан нүгэлэйнгөө түлөө тэрэ жэжэ малаар, хонёор гү, али ямаагаар үргэл хэг лэ, санаарта тэрэниие нүгэл хилэнсэгһээнэ ариудхаха.

ЗОРЮУТА ХЭЭГҮЙ НҮГЭЛЭЙНГӨӨ ТҮЛӨӨ ЗӨӨРИГҮЙ ЯДУУ ХҮНЭЙ ҮРГЭЛ ТУХАЙ

1. Хэрбээ тэрэ хони асарха аргагүй байбал, нүгэл хилэнсэ-гэйнгээ түлөө гэмээ мэдэржэ, гулабхаагай түрэлэй хоёр бишыхан шубуу гү, али хоёр залуу гулабхаа, нэгыень нүгэлэйнгөө түлөө, харин нүгөөдыень дууһыень галдажа шатаалгада үргэл болгожо асарга лэ: "тэдэниие санаартада асарга лэ, [санаарта] түбхын түрүүлэн эдэ шубууднаа нүгэлэй түлөө шубууень олоод, тархиныен булга мушхабашые, хүзүүнһээнэ таһалан халгаахагүй; "нүгэл хилэнсэгэй түлөө үргэлэй шуһаар тайлганай ханада сээрэгэн (сүршэн) сасаха, харин үлэхэн шуһыень тайлганай хаяда гоожуулха: энэ хадаа нүгэл шэбэлэй түлөө үргэл гээшэ; "зүгөөр нүгөөдыень тодорууланай ёһоор дууһыень галдажа шатаалгада хэрэглэхэ; тийгэжэ санаарта тэрэниие нүгэл хилэнсэгһээнэ ариудхажа, үршөөл хайра олгохо.

2. Хэрбээ тэрэ гулабхаагай түрэл хоёр бишыхан шубуу гү, али хоёр залуу гулабхаа асарха аргагүй байбал, нүгэлэйнгөө түлөө үргэл болгон, ефын арбанай нэгэ хуби шэинисын талха асарга лэ; тэрэндэ омын тоно бү түрхиг, тэрээн дээрэ түрэл бү нэмэг, ушарынь гэбэл, энэ хадаа нүгэл хилэнсэгэй түлөө үргэл мүн; "тэрэниие санаартада асарха, харин санаарта дурасхаал болгон, дүүрэн адха талха тэрээнһээ абажа, Эзэн Бурханда үргэл болгожо, тайлган дээрэ галдаха: энэ хадаа нүгэл хилэнсэгэй түлөө үргэл гээшэ; "тийгэжэ ямар бэ даа нүгэл шэбэлэйнь түлөө үргэл хэжэ, санаарта тэрэниие ариудхажа, үршөөл хайра олгохо; [үлөөшэнь] талха хилэмэнэй үргэл бариса боложо, санаартын мэдэлдэ үлөөгдэхэ.

ГЭМЭЭ МЭДЭРЭЛГИН ҮРГЭЛ ТУХАЙ

1. Эзэн Бурхан Моисейдэ хандахадаа, иигэжэ айлагдаба: "Хэрбээ хэн нэгэн гэмтэ ябадал үүдхэжэ, алдуу эндүү гарган, хахилда хүртэнэн Эзэн Бурханда эсэргүү

нүгэл хээ наа, үбшэ зэмдэггүй хони хүрэгһөөнь шэлэжэ, Эзэн Бурханда асарха, шинии сэгнэлтээр гэмээ мэдэрэлгын үргэл болгожо, нангин хашарһые мунгэн хашарһануудаар асарха; "тэрээндэ зүрюутээр нүгэл хилэнсэг хэһэн нангин шүтөөнэй түлөө нэрэ хүндэ олгожо, табанай нэгэ хубиень нэмээд, тэрэниие санаартада үгэхэ, санаарта гэмээ мэдэрэлгын үргэлые хэжэ ариудхан, үршөөл хайра олгохо.

2. Хэрбээ хэн нэгэнэй алдуу гаргажа, Эзэн Бурхантай захяа заабаринуудта зүрюу харша ямар бэ

Моисейн гурбадахи судар

ЛЕВИТ

Хадам эсэгынгээ үх малые сүл губида адуулжа ябатараа, Моисей Бурханай уриае соносоһон байгаа. Дүржэ ядангаар носожо байһан һөөг бургааһа Моисей хараа бэлэй.

даа, ёһо буса юумэ үүдхээд, мэдэхгүй байлганаа уламжалан, гэм зэмтэй болоод, бэ дээрээ нүгэлөө даажа абаха, "гэмээ мэдэрэлгын үргэл болгожо, үбшэ зэмдэггүй хони санаартада асарха, шинии сэгнэлтээр тэрэнэй мэдэхгүй байлганаа хэтэрүүлһыень санаарта зөөлрүүлжэ, үршөөл хайра олгохо.

3. Энэ хадаа Эзэн Бурхантай үмэнэ тэрэнэй гэмээ мэдэрэлгын үргэл болоно гээшэ.

НҮГЭЛ ХИЛЭНСЭГҮҮДЫЕ АРЮУДХАЛГИН ҮДЭР. БҮХЫ МУУ ЮУМЭ БЭЭ ДЭЭРЭЭ ДААЖА АБААН ЯМААН (16-17-дохи бүлэгүүд)

16. Тэдэнэй, Аароной хоёр хүбүүдэй, [хари галтайгаар] Эзэн Бурхантай урда ошоод, наһа барахадань, Эзэн Бурхан Моисейтэй уулзахадаа, "ийгэжэ хэлэбэ: али бүхы сагта тэрэ мүргэлэй халхабын саана, Бурхантай нангин агы - ханзын ариудхалгын газарай үһээгэй урда орохо ёһогүй гэжэ Аарондо - ахайда хэлээрэй, тэрэнэй үхэхгүйн тула Би үлэн соо үһээ дээрэнь ерэхэб.

17. Аарон иимэ үргэл барисануудтайгаар мүргэлэй газарта - хийдтэ орохо ёһотой: нүгэл хилэнсэгэй түлөө тугал үргэлтэй, дууһыень галдажа шатааһын түлөө хоштой; "тэрэ эртэ урдын грегүүдэй үмдэдэг байһан, нангин улһан бүдөөр халбагараар оёгдоһон, хуняһатай ута гадар хубсаһа, улһан бүдөөр оёгдоһон дотор хубсаһа бэ дээрээ, улһан кидар үмдэхэ, улһан бүһэ бүһэлэхэ ёһотой: эдэ бүгэдэ нангин хубсаһа хунар болоно; тэрэ бээс уһаар угаагда, тэдэнээ үмдэхэ; "Израилиин хүбүүдэй хотонһоо [һүрэг ямаадаһаа] хоёр ямаа нүгэл шэбэлэй түлөө, нэгэ хони дууһыень галдажа шатааһын түлөө үргэл хэхээс абаг лэ.

18. Аарон өөрынгөө нүгэлэй түлөө үргэл хэхээс тугал асаржа, өөрыгөө, гэр байраа ариудхаха. "Хоёр ямаа асаржа, Эзэн Бурхантай үмэнэ, мүргэлэй майхангай үүдэндэ табиха; "тийн Аарон хоёр ямаандаа жээрэб хаяха: нэгэ жээрэбынь - Эзэн Бурхадта, харин нүгөөдэнь - бүхы муу юумэ бэ дээрээ даажа абаха ямаанда; "Эзэн бурханда үргэл болгодохо ямаае Аарон асаржа, тэрэниие нүгэл хилэнсэгэй түлөө үргэл хэхэ, "харин бүхы муу юумэ бэ дээрээ даажа абаха. ямаае ариудхажа, тэрэниие сүл губи руу үлдэжэ намнаһын тула [тэдэнэй бүхы хуули буса ябадалые бэ дээрээ даажа абаад, гаталшагүй газар руу абаашаһын тула] Эзэн Бурхантай урда табиха.

19. Аарон өөрынгөө нүгэлэй түлөө үргэл хэхээс тугал асаржа, өөрыгөө, гэр байраа ариудхаха; өөрынгөө нүгэлэй түлөө үргэл хэхээс тугалаа үүсэлэн гаргаха; "Эзэн Бурхантай урда байһан тайлганһаа дүржэ

байһан хөө нүүрһэнһээ үндэр эдэ бойлуур соогоо, хангалтаа хүжэ санзайһаа дүүрэн адха абаад, халхабынь саана оруулжа; "Эзэн Бурхантай урда агл дээрэ улоулаха, санзайн утаа унгар тэрэниие үхүүдхэгүйн тула нангин агы-ханза дээрэхи үһээгэй оройгоор тунхага; "тугалай шуһа абажа, хургаа дүрөөд, тэрэнэй үһээе урда талаһаань үһээгэй урда хажууе сүршэн сасаха, хургаараа шуһаарнь долоо дахин сүршэн сасаха.

20. Арад зоной нүгэл хилэнсэгэй түлөө үргэл бариса болгон, ямаага гаргаха, тэрэнэй шуһые халхабын саана оруулжа, тугалай шуһантай хэндэл адяар тэрэнэй шуһантай юумэ хэхэ, тэрээгээр үһээгэй урдуурхине сүршэхэ; "Израилиин хүбүүдэй бузарһаа, тэдэнэй гэмтэ хэрэгүүдһээ, эдэнэй бүхы нүгэл хилэнсэгүүдһээ мүргэлэй хийдые ариудхаха. Тэдэнэртэ байһан, эдэнэй бузарай дунда байһан мүргэлэй майхангые тэрэ мүн лэ иигэжэ ариудхаха ёһотой.

21. Мүргэлэй хийдые ариудхаһын тула тэрэнэй тийшэ ороод гаратарынь нэгэшые хүн мүргэлэй майхан соо байха ёһогүй. Тийгэжэ тэрэ өөрыгөө, гэр байраа, Израилиин бүхы хүн зоние ариудхаха. "Эзэн Бурхантай үмэнэ байһан тайлганда тэрэ гаража, тэрэниие ариудхаха, тугалай шуһа ба ямаанай шуһа абаха, тайлганай эбэрнүүдэй бүхы хажуугаарнь табиха; "хургаараа дүрэнэн шуһаараа тэрэниие долоо дахин сүршэхэ, Израилиин хүбүүдэй бузарнуудһаа тэрэниие ариудхаха, нангин сээр болгохо.

22. Мүргэлэй хийдые, мүргэлэй майхангые болон тайлгание ариудхаад (санаартадые ариудхаад), тэрэ амиды ямаа асарха.

23. Аарон хоёр гараа амиды ямаанай тархи дээрэ табиха, тийн Израилиин хүбүүдэй бүхы хуули буса ябадалай, тэдэнэй бүхы гэмтэ ябадалай, тэдэнэй бүхы нүгэл хилэнсэгэй түлөө тэрээн дээрэ гэмээ наманшалха, эдэ бүгэдые ямаанай толгой дээрэ ашаха, тийгээд зорюутын хүнтэй хамта сүл губи руу туудаг байгаа; "ямаан тэдэнэй бүхы хуули буса ябадалые гаталшагүй газар руу абаашаха, һүүдээрнь тэрэ ямаага сүл губи руу табидаг лэ.

24. Тийн Аарон мүргэлэй майханда орожо, тийшэ ороходоо үмдэнэн улһан хубсаһа хунараа тайлаад, тэдэнээ тэндэ орхихо; "һүүлээрнь нангин газарта бээс уһаар угаагда, өөрынгөө хубсаһа үмдөөд гаража, өөрынгөө түлөө дууһыень галдажа шатаалга хэхэ, өөрыгөө, [гэр байраа] болон арад зоной [санаартадые] ариудхаха; "харин нүгэл шэбэлэй түлөө үргэлэй өөхэ тоһон тайлган дээрэ хүншүү гаргаха. "Нүгэлыень даажа абаашаһан ямаае туужа ошоһон хүн

бусажа ерхэхдээ, хубсаһа хунараа угааха; бээс уһаар угааха, һүүлээрнь отог буусадаа орохо ёһотой. "Мүргэлэй газарые ариудхаһын тула шуһыень гаргаһан, нүгэл шэбэлэй түлөө үргэлэй тугалые, нүгэл хилэнсэгэй түлөө үргэлэй ямаае отог буусаһаа газашань гаргажа, гал дээрэ тэдэнэй арһа, тэдэнэй мяха, тэдэнэй һэбһэ шабаһа шатааг лэ; "эдэ бүгэдые галдажа шатааһан хүн хубсаһа хунараа угааха, бээс угааха ёһотой, тийгэһэнэйнгээ һүүлээр отог буусадаа орохо аргатай.

25. Энэһээ хойшо тэрэ таанадта хэтэ мүнхын захяа болохо байна: долоодохи һарада, харын арбадахи [үдэртэ] сэдхэлээ заһажа, ямаршые ажал хэрэг бү хэгты, таанадай хоорондо ороһон нютаг болон ерүүл хүнүүдые "танай бүхы нүгэл хилэнсэгүүдһээ таанадые ариудхаһын тула, Эзэн Бурхантай урда таанадай ариун сээр байхын тула энэ үдэр та таанадые ариудхадаг байна; "энэ амгалан тэнюун байдалай долоон гарг таанадта зориулагдана, зүрхэ сэдхэлээ заһажа номго-руулагты: энэ хадаа хэтэ мүнхын захяа болоно. "Эсэгынгээ орондо мүргэл хэхын тула ариудхадаһан, хахида хүртэнэн санаарта ариудхалгын хэрэг ябуулаха ёһотой. Тэрэ улһан бүдөөр оёгдоһон хубсаһа, нангин хубсаһа үмдэхэ, "Гэгээн Хутагтые, мүргэлэй майхангые ариудхаха, тайлгание ариудхаха, санаартадые, оройной бүхы бүхы арад зоние ариудхаха. "Энэ хэрэг таанадта хэтэ мүнхын захяа болоно: Израилиин хүбүүдые эдэнэй бүхы нүгэл хилэнсэгүүдһээ жэлдээ нэгэ дахин ариудхаха.

Эзэн Бурхантай Моисейдэ зарлиг буулганһанай ёһоор лэ тэрэ бүтээнэн байгаа.

ОТОГ БУУСАНАА ГАЗАА ТЭЭ МАЛ ҮҮСЭЛХЭНЭ СЭЭРТЭЙ

17. Эзэн Бурхан Моисейдэ хэлэхэдээ, иигэжэ айлагдаба: "Аарондо, тэрэнэй хүбүүдтэ, Израилин бүхы хүбүүдтэ соносхон, иигэжэ хэлээрэй: Эзэн Бурхан иимэ зарлиг буулгана: "Хэрбээ Израилин зоной хэн нэгэнэй [али таанадта нилэн нэгэдэнэн хариһаа ерэгшэдэй] отог буусадаа тугал гү, али хони, үгы гэбэл, ямаа үүсэлээ наань, али хэрбээ хэн нэгэнэй отог буусаһаа газар тээ үүсэлэн гаргаад,

"Эзэн Бурханда таарамжатай дууһыень галдажа шатааха, аршалан абарха тухай үргэл хэхын, хүншүү үнэр гутуулахын тула мүргэлэй майхангай үүдэндэ асараагүй наань, хэрбээ Эзэн Бурханда үргэл болгожо, Эзэн Бурхантай гэр байрын урда хэн нэгэнэй отог буусаһаа газар тээ мал үүсэлэн гаргаад, мүргэлэй майхангай үүдэндэ асараагүй наань, тэрэ хүндэ шуһанай андалдаан болохо: тэрэ шуһа адхаа, тийн тэрэ хүн арад зонойнгоо дундаһаа хюдагдажа хосорхо;

26. Израилин хүбүүдэй хээрэ гаргаһан үргэл барисануудаа асархын, амгалан байдалай түлөө Эзэн Бурханда үргэл болгожо, үүсэлэн гаргаһан барисануудаа Эзэн Бурхантай үмэнэ үргэлэй майхангай үүдэндэ асархынь тула энэ хэгдэдэг, "эдэнэй хойноһоо төөрижэ түгэншэлжэ ябадаг онгонуудта тэдэнэй саашадашые үргэл бариса асархагүйнь тула "санаарта мүргэлэй майхангай үүдэндэ Эзэн Бурхантай тайлгание шуһаар сүршэн сасаха. Энэ Бурханда аятай хүншүү өөхэ тоһоор гаргаха. Энэ хадаа тэдэнэртэ угайн хэтэ мүнхын захяа болохо байна.

27. Үшөө тэдэндэ хэлээрэй: хэрбээ Израилин зоной болон таанадай дунда ажаһуудаг хариһаа ерэгшэдэй хэн нэгэнэй дууһыень галдажа шатаалга ба үргэл бариса хэбэшые, "Эзэн Бурханда үргэл болгожо, мүргэлэй майхангай үүдэндэ асараагүй наа, тэрэ хүн арад зонойнгоо дундаһаа хюдагдажа хосорхо.

ШУҺА ЭДИХЭНЭ СЭЭРТЭЙ

28. Хэрбээ Израилин зоной болон таанадай дунда ажаһуудаг хариһаа ерэгшэдэй хэн нэгэнэй юунзыйб даа шуһа эдэ наань, шуһа эднэн хүндэ нюур шарайгаа хаңдуулжа, арад зонойнь дундаһаа тэрэниие хюдажа хосороохоб, "юундэб гэхэдэ, бэе сэдхэлэнь шуһадагда; таанадай сэдхэл ариудхаһын тула би тэрэниие танда тайлганда зориулааб, ушарынь гэбэл, тэрэнэй шуһан сэдхэл ариудхаха; "Тиймһээ Би Израилин хүбүүдтэ иигэжэ хэлэбэ: таанадай нэгэшые хүн шуһа эднэхэ ёһогүй, танай дунда ажаһуудаг хариһаа ерэгшэшые шуһа эднэхэ ёһогүй.

29. Хэрбээ Израилин хүбүүд болон таанадай дунда ажаһуудаг хариһаа ерэгшэдэй хэн нэгэн агнуурида гарахадаа, эднэхэ боломоор ан гү, али шубуу барибал, тэрэнэйнгээ шуһыень гаргаад, шоройгоор хушаха ёһотой, "ушарынь хадаа али бүхы бэсын хүнһэн тэрэнэй шуһан ха юм даа, шуһанинь тэрэнэй хүнһээ һүлдэ мүн; тиймһээ Би Израилин хүбүүдтэ хэлэбэ: ямаршые бээһээ шуһыень бү эдигты, юундэб гэбэл, али бүхы бэсын хүнһэн тэрэнэй шуһан ха юм: тэрэниие эднэн али бүхы хүн хюдагдажа хосорхо.

30. Үхэнэн малай мяха (зоболго) гү, али арылатанай барижархһан малай мяха (һэе) эднэн нютаг гү, али хариһаа ерэнэн хүн бүхэн хубсаһа хунараа угааха, нюур гараа уһаар угааха ёһотой, гэбэшые үдэшэ болотор ариун бээшэ байха, харин һүүлээрнь сээр болохо; "хэрбээ тэрэ [өөрынгөө хубсаһа хунар] угаагаагүй наа, бээс угаагаагүй наа, тэрэ өөрынгөө хуули буса юумэ бэ дээрээ даажа абаха.

Бата-Мүнхэ ЖИГИТОВ буряадшалба.

Амаршалга

Захааминай аймагай Хамни нютагта ажаһуудаг алтан худа, худагы Григорий Цыденжапович болон Мария Будажювна БУДАЕВТАНИИЕ Зүүн Зүгэй литын Шэнэ жэлээр - уһан харагшан Хонин жэлээр халуунаар амаршалаад, элүүр энхэ, ута наһатай, удаан жаргалтай, гурбан зөөлөнии эдлэжэ, сарюун найхан хуухыетнай хүсэнэб.

Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг худагы
Е.Д.БАДМАЕВА.

Амаршалга

СЫМБЕЕВА Ринчин Дамбиевна!
Сэбэр сэгсэ, сомор,
Хойто-Гол нютагтаа хүндэтэй,
Хүл хүнгэн, хурса нюдэтэй,
«Буряад үнэн» сониние
Буйлуулан толгойдоо һуудаг,
Арбаад үхибүүдые түрээжэ,
Айл бараниинь болгоһон,
Уһан харагшан хонин жэлдэ
Угтаба наян жэлээ.
Ухаан бодолтой, урагшаа ханаатай
Удха гүнзэгы, урдаа бариха
Эжы, тэзби, түшэлгэмнай
Энхэ амгалан ябыг даа гэжэ
Хүбүү, басагад, бэрээхэй, хүрьгэдын,
Алтан ашанар, гушанарайнь зүгөө
Аха захэ Элбэг Манзаровтан
Амаршалнабди эжыгээ Сагаалганаар.

Сагаалган-2003

ЯРУУНЫХИД ЭРХИМ ЗОНОО АМАРШАЛБА

Түрүүшын үдэр Сагаалганынгаа һайндэрье нэрэтэй түрэтэйгөөр үнгэргэһэн ярууныхид Х.Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театр соо олоороо сугларһан байна. Яруунын аймагай захиргаанай гүлваа Баян Гончикжамсуевич ЖИГЖИТОВ түрүүтэй 100 хүн бүхы аймагһаа ерээжэ, Сагаан харын найрые гүнзэгы удхатай болгоо, нютагаархидай хани харилсаае улам бэхижүүлээ гэжэ тэмдэглэжээр.

Иигэжэ хүдөөгэйхиднай Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг ярууныхидтай нягта холбоотойгоор ажалан, эрхим зоноо, залуушуулаа, ажалай болон дайнай ветерануудаа дэмжэнэ, туһална. Эгээл түрүүн Улаан-Үдэдэ ярууныхид залуушуулай совет байгуулан габьяатай. Аймагай захиргаание толгойлогшотой хамта ярууныхидай нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Николай Намдыкович Найданов, бусад хүтэлбэрлэгшэд тайзан дээрэ гаража, нютагаа суурхуулан нютагаархидтаа Сагаан харын бэлэгүүдые барюулан байна.

«Еравнинец-2002» гэнэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн зоной дунда Семашкин нэрэмжэтэ республиканска больницын хирургическа таһагые даагша, Россин болон Буряадай габьяата врач, медицинцын эрдэмэй доктор болоһон Е.Н.Цыбиков, ветеринарна эрдэмэй доктор, Буряадай габьяата ветврач, БГСХА-гай декан, профессор болоһон Ч.М. Сагданов, ВСГТУ-гай философийн эрдэмэй доктор, хоёр дахин академик, Россин эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша, мүнөө Буряад Республикын Президентын советник болоһон В.И.Антонов, ВСГТУ-гай кафедрые даагша, республикын эрдэм нуралсалай габьяата хүдэлмэрлэгшэ, түүхын эрдэмэй доктор болоһон С.П.Ангаева, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ, журналистнуудай республиканска конкурсын лауреат П.Ф.Калашников, РФ-гэй МВД-гэй Дотоодын сэрэгтэй гол штабай начальнигай орлогшо, генерал-лейтенант гэнэн нэрэ зэргэтэй болоһон И.Г.Белобородов гэгшэдые нэрлэхээр.

Тиихэдэ республикын Хүндэлэлэй нэрэ зэргэтэй болоһон олон зон шагнагдаа. РЦНТ-гэй коллектив энэ хаяхан республикын Гүрэнэй шанда хүртэһэн байна. Эндэ РЦНТ-е амжалтатай удариддаг Россин соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ Н.Г.Донсороновагай габьяа ехэ гэжэ тэмдэглэгдээ. Залуу уран бэлитгэн дуу, хатараа энэ үдэшэ зориюулаа. Буряад драмын театрай артистнууд Сагаалганы найр наада бэлэглээ, бэлиттэй дуушад Хажидма Аюоржанаева, Аюона, Баяр Батодоржиевтан концерт гоё дуунуудаараа шэмэглээ.

Бэлитма ОРБОДОЕВА.

XVII ЖАРАНАЙ УҺАН ХАРАГШАН ХОНИН ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ЭХИН ХҮХЭ БАР НАРА

Буряад литэ	16	17	18	19	20	21	22
Европын литэ	17	18	19	20	21	22	23
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс Вторник	Һагба Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	сагаагшан тахья	хара нохой	харагшан гахай	хүхэ хулгана	хүхэгшэн үхэр	улаан бар	улаагшан туулай
Мэнгэ	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон
Һуудал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хин

Гарагай 2-то хуушанай 16 (февралин 17).

Сагаагшан тахья, 1 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, бурхан, сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, эм найруулаха (тахья үдэр хэгдэһэн эм онсо һайн, аршаан мэтэ болохо гэдэг), юумэ худалдаха, худалдажа абаха, олзын хэрэг эдэбхижүүлхэ, андалдаа хэхэ, хабартаа һуулгаха модоной сагдуулануудые бэлдэхэ, хатуу тарни уншаха, тангаригаа болуулаха, эльбэ, ада шүдхэр дараха, наад тодхор зайлуулаха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Гэбэшье үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрһээ холо эльгээхэ, гэрэй һуури табиха, үгэлгэ үгэхэ, замда гараха, дасан (дуган), субарга арамнайлаха, засаг барилдаан, хоорондоо хөморолдохо, заргалдаха мэтэн хэрэгүүдтэ муу. Бэри тухай, наһа бараһан хүн тухай дасанһаа асууха гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 3-да хуушанай 17 (февралин 18).

Хара нохой, 9 улаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бисагал хэхэ, шэнэ үзэг шудалха, бурханай ном үзэхэ, балин шатааха, уранай аргада һураха, модо сабшаха, хэшэг дуудаха, даллага абаха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зуура үри зээлиез бусааха, шуһа ханаха, төөнэхэ, үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрһээ холо эльгээхэ, хүбүүдые сэрэгтэ үдэшэхэ, үһэ абаха, нүүхэ, замда гараха, хадаг табиха, бэри буулгаха мэтэн үйлэнүүд хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, шэг шарай муудаха.

Гарагай 4-дэ хуушанай 18 (февралин 19).

Харагшан гахай, 8 сагаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр. Бурханда мүргэхэ, бурханда, сахюусанда үргэл үргэхэ, сап табиха, гэр байраа ариудха, амгалан байдалай түлөө ном

уншуулаха, гүрэм уншуулжа, эльбэ дараха, ехэ хүниие бараалхаха, буянай үйлэ хэрэг үйлэдэхэ, аршаанаар бээе ариудха, баярта ушараа тэмдэглэн найрлаха, гэрэй һуури табиха, гэр бариха, шэнэ газарта нютагжаха, номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, наһа утадхалгын ном уншуулаха, шэрдэг бүрихэ, бэри буулгаха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр замда гараха, хубсаһа эсхэхэ, бөөгэй хэрэг эрхилхэ, модо үндэһэтэйнь унагааха, нүүхэ, хүншүү хөрбоһо гаргаха, хутага бүлүүдэхэ, эритэ мээс дархалха мэтэн үйлэнүүдтэ муу. Бэри тухай, наһа бараһан хүн тухай дасанһаа асууха гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, эг зөөриин, малай гарса болохо.

Гарагай 5-да хуушанай 19 (февралин 20).

Хүхэ хулгана, 7 улаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр. Бурханда мүргэхэ, номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, Наранда, нарада, бусад юртэм-сэнүүдтэ шүтэхэ, бурханда, сахюусанда, тэнгэридэ, лусуудта үргэл үргэхэ, абаһанаа бусааха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, эм найруулаха, хэлэнүүдые шудалха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Харин үхэр худалдаха, үүсэхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ алдатаргаа архидаха, үзэл үзэхэ, заһаа бариха, ехэ мүрэн дээгүүр мүльһэн харгыгаар ябаха, хүншүү хөрбоһо гаргаха мэтэн үйлэнүүд хорюултай. Бэри тухай, наһа бараһан хүн тухай дасанһаа асууһы.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, һайн нүхэртэй ушарха.

Гарагай 6-да хуушанай 20 (февралин 21).

Хүхэгшэн үхэр, 6 сагаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, бурханда, сахюусанда, тэнгэридэ, лусуудта үргэл үргэхэ, наһа утадхалгын, амгалан байдалай түлөө хэрэг бүтээхэ, хубсаһа эсхэхэ, эм найруулаха, үри шэриез бусааха, модоор, түмэрөөр дархалха, лүн абаха, гэрэй һуури табиха, нүгэлөө

наманшалха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэтэй хамта замда гараха, сангарил хураха, маани сахиха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, худалдаа наймаа, олзын хэрэг эрхилхэ, тушаал эзэлхэ, үдэдэ дарсаг үлгэхэ, ехэ хэрэг эрхилхэ, юумэ бузарлаха, хэн нэгэнтэй дайсад болохо мэтэн үйлэнүүдые заагагүй тэбишэхэ гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, үлэхэлэн байдал үзэгдэхэ.

Гарагай 7-до хуушанай 21 (февралин 22).

Улаан бар, 5 шара мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, дасан (дуган), субарга, бурхан арамнайлаха, хэшэг дуудаха, даллага абаха, бурханда, сахюусадта үргэл хэхэ, абаһанаа бусааха, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, хабартаа һуулгаха модоной сагдуулануудые бэлдэхэ, гэрэй һуури табиха, бурханай ном ориуулаха, ямар нэгэ гуйлтатайгаар ноендо халдаха, замда гараха мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Харин худалдаа наймаа, олзын хэрэг эрхилхэ, модо сабшаха, худаг малталгада бэлдэхэ, нүүхэ мэтэн үйлэнүүд сээртэй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 1-дэ хуушанай 22 (февралин 23).

Улаагшан туулай, 4 ногоон мэнгын, хиндэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тантрын тарнинуудые уншаха, хэлэнүүдые шудалха, зурхайда һураха, уранай ажалда дадал олохо, бурханай шэрээдэ Мандал табиха, буян үйлэдэхэ, номнол хэхэ, үри зээлиез бусааха, эм найруулаха, шуһа ханаха, төөнэхэ, үгэлгэ үгэхэ мэтэн үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые бэлдэхэ хооло табиха, үһээ угааха, гэрһээ хэрэглэл гаргаха, нүүхэ, сэржэм үргүүлхэ, лусуудта үргэл хэхэ, тангариг үргэхэ мэтэн үйлэнүүдые тэбишэхэ гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, эгээн, угдан элбэгжэхэ.

БУРХАННАА ЗАЯАГДАҺАН ХАНИ НҮХЭР

Геолог ажалда суг хүдэлһэн наһажаал Иван Ивановичай хөөрөө Николай Васильевич БАДЕЕВ намда һая дамжуулба.

Залуу ябахандаа, ажалда хүдэлһэн нэгэ басагантай нүхэсэдэг байгаа. Харин гэрлэхэ гэхэдэм, гэртэхимни хаалта хэһэн юм. Урданай зон эхэ, эсэгын үгэ хазгайруула ёһогүй байгаа. Эсэгэмни ондоо басаганда хадаг табиулжа: «Энэ үдэрһөө энэ басаган һамгаһини болобо гэшэ. Эбтэй эетэй һуужа, байра байдалаа түбхинүүлэгтэ. Үхи хүүгэдые, мал адууһа үдхэгтэ, манаа харагты, үргэгтэ», - гэнэн юм. Эсэгын үгэ арсаха аргагүй хадаа ажаһуутдаа, үхи хүбүүтэй болодог.

Сэбэршье, бэрхэшые басаган һэн даа, Ульяновни. Тээд өөрынгөө дураар нүхэсэһэн бэшэ хадаа дошхордог байһан хүм. Нэгэтэ газаһаа ороод: «Эдэлхэмни», - гэбэб. Ульяна стол дээрэ эдэс

бэлдээд, гараха дээрэ:

- Сайлаад амһартаяа хуряажархөөрой, би ошожо, үнээдэ хаахам, - гэбэб. Бинь бодожо ерээд лэ, скатертя татажархиб. Амһартанууд хангаралдашоо һэн бээ. Урдан гэрдотороо эрз, эхэнэр хүнэй хэхэ ажал илгарбитай байдаг гэшэ һэн. Ульяна юушые хэлэнгүй амһартаяа хуряагаа, хожомын «хуряа» гэжэ нэгэтэшые хэлээгүйгшэ һэн. Үнгэрэхдөө, гар хүрөөд абадаг байгаа.

Нэгэтэ тээрмээ эрээжэ ябахаданай, манай хүбүүд хүршэ һууринай хүбүүдээр наншалдажа байба. Иигэжэ гарай шадал үзэлсэдэг заншал байгаа.

Үнэн байдалһаа үндэһэтэй

- Боожоо баряад һуула даа, бишни ошоодерэхэм, - гэбэ Ульяновни. Намганаймни шаахада, хүл дээрээ зогсожо эрз байбагүй. Уданшьегүй манай хүбүүд диилэбэ. Ульяновнгаа ерэхэдэнь, бинь тэргэ дээрэ бархиржа һуубаб.

- Иимэ хүсэтэй аад лэ, юундэ намда сохиулжа байдаг хүмши? - гэбэб. - Бурханһаа заяагдаһан үбгэмни гэшэ үбши, - гэбэ. Тиихэдэнь бури ехээр бархирдаһамни хүрээбэ. Тэрэ гэнэн саһаа һамганайнгаа ойро нэгэшые хүрөөгүй һэм. Эбтэй эетэй һуужа, гурбан хүбүүтэй, хоёр басагатай боложо, гарын ганзагада, хулын дүрөөдэ хүрөөбди.

Тэрэнһээ хойшо Ульяновни хүндэ хүсэ шадалаа нэгэшые харуулжа ябаагүй. Миниингээ диилэжэ ядаһан юумэ хүнэй үгы һаа хээд үгэдэг һэн. Баарһан, тэрэнһингээ наһа бараһахада, гэртэе огто байжа шадахагүй хүн байгаа. Хүл дээрээ ябаһан сагтаа бэринээрэй, хүрьгэдэй гар хараха дурамни үгы. Таниха зонһоо холо, хүндэ хэлүүлэнгүй, похойдо хусуулангүй, таанарайнгаа дунда хүдэлжэ ябахандаа, бэемни һамаарна, намда таатай байна гэжэ хэлээ һэн, - гэбэ, Николай Васильевич хөөрөө һэн.

Ульянын даруу абари зан арадай дунда дэлгэрһэн гурим бэшэ аа гү гээд, нэгэ ушар һанаандам ороо. Цэрэнжаб гэжэ нэрэтэй Хэжэнгын хүн үүсээ хэбэ ха. Хүбүүдын хамһалсаһаа эсэгынгээ гэртэ сугларжа, эдээлжэ, һээр шаалагт болобо. Табан хүбүүдын шаажа бирабагүй. Харин нэгэ бэринь хам бирижа шаагаад хухалжархиба. «Эрэ хүнэй зориг хухалбаш», - гэжэ хадам эсэгдээ гэмнүүлээ һэн ха. «Тулюур хүбүүдтээ мэдэхгүй, үшөө бэриез сохөөл», - гэжэ нютагай зон наадалһан юм гэлээдэг.

Эрэ хүнэй һүр һүлдэ үргэхэ гурим олон арадуудай түүхэдэ байһан лэ байһал даа.

Т.НИМБУЕВ.

Республикын багшанарай колледждо

БУРЯАД БАСАГАД АМЕРИКАН ЖУРНАЛДА

«Алтан манекен» гэхэн конкурсдо ород драмын театрай тайзан дээгүүр гоё найхан басагадай нахистожис гэшхэлхыень хараад ехэ һонирхооб. Сэбэр нарин гоё бээтэй эдээхэн басагад Буряадай республиканска багшанарай колледждо һурадаг байшоо. Мүн энэ колледждо «Шэнэ стандарт» гэхэн модель-нүүдэй һургуули нээгдэнхэй. Оюутадай хүтэлбэрилэгшэ фотограф модель Елена Константиновна Кичигина.

Үнгэрһэн жэлдэ Гэгээн Валентинэй һайндэртэ Москва хотодо байхадаа, Елена Кичигина «Life style» гэхэн американ журналай редакцида хүрэнэн байна. Тэрэ журналай редактор Марта Еленын абаашанан залуу басагадай фото-зурагууды хараад, ехэ һонирхоо юм. Тингээд Буряадай республиканска багшанарай колледжын сэбэр-сэбэр басагадай шарайнууд «Life style» гэхэн журналда гараа. Тэдэнэй нэрэнүүд: Гончикдоржиева Гэрэлма, Замблаева Эржена, Беликова Марина.

Америкын журналда фото-зурагуудайнгаа гараһанда басагад ехэ баяртай. Саашадаа Эржена моделин ажал шэлэхэ ханаатай. Харин Гэрэлма Гончикдоржиева:

- Би һургуулида багшаар хүдэлхэ хүсэлтэйб, - гэжэ хэлэнэ.

Буряад басагадай фото-зурагууд аяр Америкэ түбидэ журналда гараһаниннь ехэ һайшаалтай.

Янжамба ЖАПОВА.

ГООХОН ДАНГИНАРАЙ НААДАН

Сэсэгэй задарһан дэлыбэдэл Сэбэр арюун шарайтай, Далайн дамжаа долгиндол Даамай уян хүдэлсэгэй, Үлгэрэй оронһоо бууһан Ухин абхайнар байнал даа! - гэхэн үгэнүүдэ Буряадай республикын багшанарай колледжын Гоохон дангина басагадай наада магтан түүрээхэ дуран хүрэнэ.

хэр зүбөөр, ёһо заншал мэдэнгээр, өөрынгоё бэлиг талаан харуулан, зоёохы ёһоор дүүргэһые жюри согнээ һэн.

Жюрийн түрүүлэгшэ - тус колледжын директор, Буряад Республикын габыяата багша, Н.Крупскаягай нэрэмжэтэ шангай лауреат С.Ц.Нимбуева; гэшүүд - БРПК-гай буряад арадай инструментнүүдэй таһагые даагша В.-Н.Будаева, Бүхэсоюзна хүгжэмэй бүлгэмэй арадай инструментнүүд дээрэ гүйсэдхэгшэдэй IV Бүхэроссин конкурсын лауреат С.А.Пархаев, мүн эдэ мурнуудай автор гээд хүндэжэн шииндхэбэри абаха баатай болоо бэлэй. Юундэб гэхэдэ, бүхы юһэн басагад алининшые илгаруулхын аргагүй сэбэр найхан, гурбан хэлэ мэдэдэг, ёһо заншалаа сахидаг, хонгёо хоолойтой байхаһаа гадна, өөһэдөө хатар найруудаг, зүжэг наада зоёоодог бэлиг шадабаритай байбал даа!

Тинбэ яабашые, мурсысөөн хадаал мурсысөөн, али нэгэниннь заал наа түрүүлжэ гараха ёһотой гээшэ аабза. Хэжэнгын аймагай Загастай нотаг тоонтотой 131 бүлэгэй оюутан

Лариса Доржиева Гран-при шанда хүртэжэ, буряад хэлэ бэшэгэй факультэдэйнгээ багшанарые, суг һурадаг хани нүхэдөө баяруулаа. Ахын аймагай Орлик һууриһаа гарбалтай Эржена Богрова (431 бүлэг, уран найханай графическа таһаг) I-дэхи һуури эзэлэ. Яруунын аймагай Эгэтэ нотаг тоонтотой Инга Хабудаева (111 бүлэг), Хэжэнгын Үдэйтэ нотагай дангина Жаргала Гомбоева (131 бүлэг) эрхим түрүү һууринуудта гараа һэн. Эдэнэр бултадаа буряад хэлэ бэшэгэй факультэдэй (декан Б.Б.Ахасаранова) оюутад юм. Сагаан нарын дангина болоһон басагадта гоё мүнгэн зүүдхэлнүүд баруулагдаа. Мүн удаадахи һуурида гараһан Светлана Цыренжапова, Людмила Цыренжапова, Гэрэлма Дашниева, Арюна Тугульдурова, Арюна Зандакова гэгшэд мүн үнэтэ бэлэгүүдээр урмашуулагдаһан байна.

Залуу наһанайнгаа охин соо яһанан эдир дангинарта энэ мурсысөөн замтайн залуур, одо заяанайн, бэлиг талаанайн хэсэг болог лэ!

Туяна САМБЯЛОВА.

Ивалгын дунда һургуулин багшанарай, ажалай коллектив, дирекци, Ивалгын аймагай өөһэдэн хүтэлбэрин захиргаан, эрдэм һуралсадай таһаг, профсоюзна комитет, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник, СССР-эй гэгээрэлэй отличник, ажалай ветеран, удаан саг соо буряад хэлэ, литературын багшаар ажаллаһан, түрэлхи литературын учебнигэй болон хрестоматини соавтор ЦЫРЕТАРОВА Нина Батуевнагай саһаа урид наһа бараһан ушараар түрэлхидтэн гүн гүнзэгы гашуудал шаналалаа мэдүүлэнэ.

Хайрата аха БАЛЬЖАНОВ Булат Будаевичай саһаа урид наһа бараһан ушараар республикын онкологическа диспансерэй захиргаан болон коллектив клиникко-диагностикын лабораторини ахалагша лаборант Е.Б.Андреева-Бальжановада гүнзэгы шаналал гашуудалаа хүргэжэ байһанаа мэдүүлэнэ.

УРТЫН ДУУШАН СЭСЭГМА

Үбэр-Монголдо уртын дуу дуулаха дуушад олон юм. Тэдэнэй дундаһаа буряад-монгол үндэһэтэнэйнгөө соёл урлалые тобойсо харуулжа шадаһан Сэсэгма басагые онсолмоор.

Хара баһаһаа һүбэлгэн ухаатай, эрдэм бэлиг шудалаха дуратай, найхан абари зантай басагамнай 1997 ондо Хитадай ниислэл Бээжэн хотын үндэһэтэнэй ехэ һургуулин хүгжэмэй таһагта ороһон юм. Хойто жэлын үсөөхэн тоото арадуудай залуушуулай соёлой бүлгэмдэ оролсожо, олон нотагуудаар концертнаада табиһан байна. 1999 ондо бүхы улсасай MTV - гэхэн ехэ конкурсдо хабаадаа. Энэл жэл ехэ һургуулиа түгэсхэжэ, Үбэр-Монгол орондоо дуушанай соло хамгаалаа һэн.

Удаань, 2000 ондо «Сэсэн хатан» гэхэн монгол зүжэгтэ малшан басаганай роль наадажа, соёл урлалай нэрэ зэргэдэ хүртэнэн байха юм.

Үбэр-Монголдо үнгэргэгдэн уртын дуунай конкурсдо хабаадажа, нэгэдэхи һуури эзэлэ һэн. 2001 ондо бүхы улсасай үсөөхэн тоото арадуудай дуунай конкурсдо хамагай үндэр нэрэ оложо, алтан медальда хүртөө. Арадай Хуралай танхим соо Сэсэгмае урижа, гүрэнэй ехэ түрүүлэгшэ халуун баярай тэмдэгтэ хүртөөһэн юм. Мүнөө жэл

тэрэ Солонгос орон ошожо, баһал алтан медаль асарһаниннь һайшаалтай. Аба эжингээ тоогто Ага нотаг, Буряад орон ерэжэ, Сагаалганай мэндэе хүргэн, найхан дуугаараа золгожо, арад зоноо баясуулаа. Эдир залуухан Сэсэгма басаган хари гүрэндэ түрэнэн байбашые, жэл бүри айлшалан, үндэр наһатанаа золгон, найхан дуугаараа һонирхуулжа байхаб гээд нотагаа мордоно һэн.

БАТАЖАРГАЛАЙ Сэрсэгма.

БГТРК-гай БУУЛГАБАРИИН БҮЛЭГ – САНКТ-ПЕТЕРБУРГДА

Сагаан нарын һайндэр гансал Буряад орондо бэшэ, харин Россин хойто зүгэй ниислэл - Санкт-Петербург хотодо тэмдэглэгдэжэ байна.

нарын литээр Шэнэ жэлэй түрүүшын үдэр буряад угсаатанай түлөөлэгшэд болон БГТРК-гай буулгабарин бүлэг тувынхидтай, хальмагуудтай, яхадуудтай, грузинуудтай, ородуудтай, полягуудтай хамта Сагаалгание угтаба. Россин Федерациин Гүрэнэй Дүүмин депутат, Уласхоорондын хэрэгүүдэй талаар гүрэнэй хорооной түрүүлэгшын орлогшон Александра Буратаева хүндэтэ айлшадай дунда байлсаба. Санкт-Петербург хотодо Сагаалганай һайндэр эмхидхэгшэд Санкт-Петербургийн дасан һэргээлгэдэ туһалха зорилготой байгаа. Энэ дасан дүрбэн жэлһэй дээшэ саг соо хуурмаг санаартадай мэдэлдэ байһанаа мүнөө Буддын шажантанда бусаагдаа бшуу. Александра Манжэлиевна хальмаг нотагаархидай зүгһөө энэ дасан һэргээлгын жасада 2500 доллар оруулаа.

Буряад дамжуулгануудай ахамад редактор Б.Д.Раднаева, «Сагаан нара» гэжэ фестивалин директор З.М.Тогочиев, БГТРК-гай режиссер Т.Б.Хамаганова болон «Ородой видеогай» оператор Геннадий Шабарин гэгшэдхэ бүридэнэй БГТРК-гай зоёохы бүлэг А.Буратаеватай уулзаһан, Товстоноговой нэрэмжэтэ театрай уран найханай хүтэлбэрилэгшэ, Гүрэнэй шангай лауреат, СССР-эй арадай артист Кирилл Лавровтой хөөрэлдэнэн байгаа. А.Буратаевагай 16-тай Алтана басаган Хальмаг ороние түлөөлжэ, «Сагаан нара-2003» гэхэн фестивалда хабаадаһыень онсолон тэмдэглэлтэй. Алтана Москвада Алла Духовагай «Тодес» гэжэ шоу-баледтэ хатардаг байна. Тэрэ ирагуу найхан хоолойтой.

Петербургда болоһон уулзалганууд тухай БГТРК-гай февралын 17-ной, 19-нэй, 21-нэй дамжуулгануудта хаража болоно.

Баярма РАДНАЕВА.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ. Редактор Г.Х.ДАШЕЕБА. РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОНОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Б.М.Ж. БАЛДАНОВ (генеральна директорэй нэгдэхэ орлогшо-ахамад редакторай орлогшо), Б.В.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ (секретариадые хүтэлбэрилэгшэ-генеральна директорэй орлогшо), Д.Д.ЭРДЫНИЕВА (харюусалгата секретарь); таһагуудые даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, А.Л.Н.ПЕРГЕНОВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Н.А.ТОНЧИКОВА, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаршивын үйлэс, 23, Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 6 хуудан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэбэг - 54560. Хэблэлдэ гушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ 9000 хэбэгээр хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 21-40-45. Б-0165-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмны - 21-54-54 (факс), ген. директорэй I-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-50-52; таһагууд: экономика болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-60-21; «Морин хуур», «Вершинны» журналуудай, «Буряад Республикын Хуулига шиндхэбэринүүдэй суглуулбарини» редакци - 21-55-97; залууншуулай, оюуталай ажабайдалай болон олонингын хүдэлмэрини, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерини - 21-23-67.

Редакция орон материалууд шүүмжэлэгдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагадаггүй.

Тоонуудай, богото баримтануудай, хүнэй, нотагай нэрэнүүдэй бэшэлые хазгайрууһан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин һанамжа автарайхитай агли бэшэ байжа магад.